

1477

HUVILAKULTTUURI LUOTUNA TODELLISUUTENA

Björholm ja lähialueen huviloita esimerkkinä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa syntyneestä yläluokkaisesta huvilakulttuurista

**Pro gradu –tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Etnologian laitos
Maaliskuu 1999**

Saila Rautiainen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistinen		Laitos Etnologian laitos	
Tekijä Saila Rautiainen			
Työn nimi HUVILAKULTTUURI LUOTUNA TODELLISUUTENA. Björnholm ja lähialueen huviloita esimerkkinä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa syntyneestä yläluokkaisesta huvilakulttuurista.			
Oppiaine Etnologia		Työn laji Pro Gradu	
Aika Maaliskuu 1999		Sivumäärä 114	
Tiivistelmä - Abstract <p>Työ käsittelee, yksittäisten esimerkkien kautta, rannikolle 1800-luvun lopulla syntynyttä yläluokkaista huvilakulttuuria. Työssä tulee esiin huvilaelämän ympärilleen vaatima rakennettu ympäristö eli huvilaelämän ulkoiset puitteet. Työssä käsitellään myös huvilakulttuurin sisäistä rakentumista, miten muuttumattomuutta ihannoiva huvilakulttuuri säilytti vanhoja arvoja ja asenteita. Huviloilla vaalittiin vanhoja perinteitä ja traditioita. Vanhat traditiot muuttuivat huviloilla rituaalin tavoin toistetuiksi käyttäytymisen kaavoiksi, ja herrasväen toiminta huviloilla sai rituaalinomaisen muodon. Päivän rytmitys oli etukäteen tarkkaan suunniteltu ja se toistui saman kaavan mukaisena viikosta toiseen ja vuodesta toiseen. Samanlaisina toistuvat rituaalit loivat turvallisuuden tunnetta ympäröivässä yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten keskellä. Useat huvilat säilyivätkin menneen ajan näyttämöinä, yksittäisinä saarekkeina ympäröivän, nopeasti muuttuvan yhteiskunnan puristuksissa.</p> <p>Työssä käsitellään lähemmin yhtä huvilaa, Sinebryhoffien Björnholmia. Björnholmin osalta tulee keskeisesti esiin työväen ja huvilanomistajien suhde. Suhtautumista työväkeen leimasi patriarkalismi ja käyttäytymistä sosiaalisten erojen korostaminen. Hierarkisten erojen jatkuva korostaminen näkyi arkipäivän toiminnoissa. Työssä käsiteltävien muiden huviloiden avulla hahmotellaan eri huvilayhteisöistä löytyviä huvilakulttuurin yhteneväisiä piirteitä.</p>			
Asiasanat Björnholm, Karhusaari, huvila, ritualismi, hierarkkisuus			
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston etnologian laitos			
Muita tietoja			

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	4
Työn rakenteesta ja tutkimusaineistosta	6
Käsitteiden määrittelyä	9
Venäläiset kauppiaat Suomessa — Sinebrychoffit	11
2. YHTEISKUNNALLISIA IHANTEITA	18
Raha ja sivistys	18
3. HUVILAKULTTUURIN HISTORIAA	21
Helsingin seutu	22
Huvila-asutus Espoossa 1800-luvun lopulla	24
4. BJÖRNHOLM — HUVILA JA MAATILA	27
Rakentaminen	27
Alkuaikojen työväkeä	29
Maatilan eläimet	33
Björnholm kokonaisuutena	35
5. KAUPPANEUVOKSEN EDUSTUSASUNTO	40
Nicolas Sinebrychoff — urheiluhenkinen seuramies	40
Edustusasunto meren äärellä	43
Huvilaelämä ja sen puitteet	50
6. ANNA SINEBRYCHOFFIN BJÖRNHOLM	57
Toimintojen ritualisointi	59
Patriarkalismi	63
”Kahden kerroksen väkeä”	66
Tilalla töissä	72
Olga ja Uno Donner	77
7. BJÖRNHOLM MUUTOSTEN EDESSÄ	78
8. LÄHISEUDUN HUVILOITA	83
Villa Elfvik	83
Villa Rulludd	87
Maryborg	92
9. MITEN HUVILAKULTTUURIA LUOTIIN?	95
Tilojen ja työväen merkitys seremoniallisessa elämässä	96
Puutarha sisätilojen jatkeena	99
Perinteissä jatkuvuuden turva	101
Sivistyneisyys ja esteettisyys ihanteina	104

Uusi sukupolvi — uudet arvot	105
<i>LÄHTEET</i>	107
LIITE Sinebrychoffit	114

1. JOHDANTO

Tutkimukseni tavoite on tarkastella Espoon rannikolla vietettyä huvilaelämää etnologian näkökulmasta. Tuon esiin huvilakulttuurin piirteitä keskittymällä yhteen huvilaan, Björnholmiin. Tutkimukseni kohde nousi esiin toimiessani Espoon kaupunginmuseossa kesäharjoittelijana. Espoon kaupunginmuseolla on tavoitteena julkaista tutkimuksia Espoon kulttuurihistoriallisesti merkittävistä huviloista. Björnholmista ei vielä ennen tätä työtä ole tehty mitään kattavampaa esitystä. Museovirasto antoi kuitenkin jo vuonna 1979 Björnholmin rakennustaiteellista ja kulttuurihistoriallista arvoa koskevan lausunnon, jossa todetaan muun muassa seuraavaa:

” Karhusaaren huvila on maassamme ainutlaatuinen kokonaisuus, jonka kaksijakoista olemusta toisaalta huvilana ja toisaalta maatilana tähän päivään asti säilyneet rakennukset, rakenteet ja ympäristön käsittelyn erityispiirteet havainnollistavat ...Karhusaaren huvila on kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas ja tämä perustuu nimenomaan kokonaisuuteen, jos kohta päärakennuksella ja sen interiööreillä on siinä muita painotuneempi asema.” (Karhusaari, hanke- ja esisuunnitelma 1996, 9.)

Björnholmin huvila rakennettiin omana aikanaan monumentaaliseksi, omistajansa vallan ja varakkuuden symboliksi. Se seisoo jalustallaan Länsiväylän varressa, meren puolella, lähes vastapäätä nykyajan monumentteja, Nesteen ja Nokian pääkonttoreita. Björnholm muistuttaa olemassaolollaan menneestä ajasta ja ajan mukana kadonneista arvoista. Björnholmin kokonaisuus erottuu yhä edelleen selkeästi, vaikka päärakennuksen asema muuttuikin moottoritien myötä tiehen nähden alisteiseksi. Itse muistan Björnholmin huvilan lapsuudestani 1970- ja -80-lukujen vaihteesta ensimmäisenä mieleenpainuneena maamerkinä, jonka avulla hahmotin bussimatkaa Espoonlahdesta Helsinkiin. Tuolloin huvila herätti mielenkiintoni ränsistyneellä, mutta silti jollain tavalla ylväällä olemuksellaan. Tänä päivänä, jos kunnostetun huvilan näkee hämärtyvässä illassa juhlavalaistuksessaan, on mahdollista tavoittaa häivähdys siitä loistosta, jota edustamaan se aikoinaan rakennettiin.

Rannikon huvilakulttuuri on ilmiönä jo jonkin verran tutkittu alue. Huviloita on tutkittu erityisesti rakennushistoriallisesta näkökulmasta, joko yksittäisinä esimerkkeinä tai alueellisina kokonaisuuksina (esim. Soiri-Snellman 1985). Huviloiden omistajien sosiaalista asemaa on kartoitettu (Vuori 1966) ja sitä, miten ihmiset alkoivat kaupunkien kasvaessa etsiä kesäksi lähialueille puhtaan luonnon helmaan. Kaupunkien liepeille

syntyneiden huvilakaupunginosien kehitystä on tarkasteltu myös paikkahistoriallisesta näkökulmasta (esim. Kolbe 1988 tai Westend huvilakaupunki 1990). Yksittäisten kultuurihistoriallisesti merkittävien tai tunnetun omistajasuvun huviloiden historioita on kirjoitettu ja monista muistelmateoksista on mahdollista löytää kuvauksia kesänvietosta vuosisadan alun huvilalla.

Tavoitteeni on tuoda jotain uutta ilmiöön tarkastelemalla huvilakulttuuria yksittäisten esimerkkien kautta. En keskity pelkästään historiallisen kehityksen kuvaamiseen. En myöskään tarkastele huvilaa pelkästään arkkitehtonisena aikakautensa edustajana, pikemminkin etsin sen symbolista merkitystä. Miten huvila sisustuksineen, luotuine ympäristöineen ja huvilalla vallitsevine kesänviettotapoineen ilmentää omistajansa ajatuksia ja arvomaailmaa. Ja miten huvila ja siellä vietetty elämä voidaan liittää yhteiskunnassa vallitseviin arvoihin, vallitsevaan ihmiskuvaan ja kyseisen ajan luontokäsityksiin.

Keskityn työssäni laajemmin yhteen huvilaan, jo aiemmin mainittuun, varakkaan panimosuvun edustajan Nicolas Sinebrychoffin rakennuttamaan Björnholmiin. Björnholm rakennettiin loisteliaaksi ja edustavaksi, vilkkaaseen seuraelämään tottuneen Nicolaksen seurapiirielämän tarpeita vastaavaksi. Alkuaikoina huvilalla järjestettiin kutsuja myös talvella. Nicolas Sinebrychoff ehti kuitenkin nauttia huvilastaan vain muutamia vuosia, sillä hän kuoli melko nuorena tuberkuloosiin. Nicolaksen kuoleman jälkeen huvilalla vietti kesiään lähes viidenkymmenen vuoden ajan hänen leskensä Anna Sinebrychoff nuorempi. Esittelen työssäni lisäksi lyhyesti myös kolme muuta lähialueen huvilaa, joiden vertaaminen Björnholmiin auttaa nostamaan esiin huvilaelämän keskeisiä piirteitä ja sen taustalla vaikuttaneita aatteita ja arvoja.

Huvilakulttuurin lähtökohtana oli pako luontoon, terveeseen maalaismaiseen ympäristöön. Paettiin kaupunkien ahtautta ja epähygienisiä oloja. (esim. Pihl Atmer 1987, 46.) Kesä haluttiin viettää luonnon ympäröimänä, sen tervehdyttävästä voimasta ja sen tarjoamista elämyksistä nauttien. Mutta jotta ympäröivää luontoa pystyttiin hyödyntämään ja voitiin saada haluttuja elämyksiä, oli se ensin otettava haltuun muokkaamalla se mieleiseksi ja luomalla sinne tarvittavat puitteet. Porvarillista luontokuvaa hallitsi pittoreski, maalauksellisuuden tavoittelu. Luonto oli jalostettava elämysretkeilyyn sopi-

vaksi. Sen tuli vastata niitä kauneusihanteita ja arvoja, jotka sille asetettiin. (Johannisson 1984, 34-35, 68.) Huvila ympäristöineen muokattiin halutunlaiseksi kokonaisuudeksi. Muokkausprosessin tuloksena huvila kehittyi samalla omistajansa vallan ja varakkuuden symboliksi, maamerkiksi maisemaan. Teknisten uutuuksien soveltaminen huviloille, jota varsinkin varakkaat suurporvarit saattoivat harrastaa, kertoo omalta osaltaan omistajan edistyskäsityksen tavoittelusta ja halusta erottua edukseen.

Vaikka kaupungeista haluttiin kesäksi kauas pois, niin sivistystä ei kuitenkaan paettu. Koko huvilakulttuuri pohjautui sivistyneen ihmisen ihanteeseen, ja sitä toteutettiin huvilalla kaikessa arkipäiväisessä toiminnassa. Luontoon pakokin oli vain suhteellinen käsite. Usein huvilapaikan valinnan edellytyksenä oli säännöllinen höyrylaivaliikenne (Jaatinen 1997, 63 ; Lahti 1975, 90). Merkittävä tekijä oli myöskin samalla alueella kesään viettävien tuttavien läheisyys (Pihl Atmer 1987, 240). Seuraelämää ei haluttu jättää kesälläkään. Vastavuoroiset vierailut kuuluivat olennaisena osana huviloiden vuosikymmeniä samanlaisina jatkuneisiin traditioihin. Samanlaisina jatkuvien, muuttumattomien traditioiden avulla huvilakulttuurissa säilytettiin vanhan ajan arvoja ja ihanteita. Huvilayhteisö saattoi muodostaa oman erikoisen maailmansa, jossa vuosikymmenten takaiset perinteet ja tarkka, säätyeroihin perustuva hierarkkinen erottelu, oli vielä kunniansaan, vaikka se ympäröivässä yhteiskunnassa alkoi jo menettää merkitystään.

Työn rakenteesta ja tutkimusaineistosta

Pääpaino tutkimuksessani on Sinebrychoffien Björnholmissa. Sinebrychoffien taustan vuoksi olen aluksi tarkastellut venäläisten kauppiaiden kulkeutumista Suomeen ja uuteen pääkaupunkiin sekä sitä, millaisia edellä mainitun ryhmän edustajia Sinebrychoffit olivat. Sinebrychoffit olivat myös uuden merkittäväksi nousseen yhteiskuntaluokan, porvariston, edustajia. Tämän vuoksi tarkastelen porvarilliseen elämäntapaan liittyviä arvoja: seuraelämää, rahan merkitystä ja sivistystä ihanteena, sekä sivistyneen ihmisen velvollisuuksiin liitettyä hyväntekeväisyystoimintaa, jota myös Björnholmin Sinebrychoffit harrastivat.

Huvilakulttuurista tarkastelen aluksi yleisesti sen historiallista taustaa ja sen jälkeen huvila-asutuksen kehitystä Helsingin ja Espoon alueilla. Björnholmia käsittelen ensin deskriptiivisesti fyysisenä kokonaisuutena, sen jälkeen symbolisten arvojen edustajana. ”Anna Sinebrychoffin Björnholm” -luvussa kuvaan Björnholmissa vietettyä huvilaelämää sekä Annan suhdetta alaisiinsa, miten patriarkalismi ja hierarkkisuus siinä ilmenivät. Huvilayhteisöön muodostui kolme rinnakkain elettyä todellisuutta, jotka limittyivät huvilan seremoniallisessa arkipäivässä. Työntekijöiden lasten näkökulmasta saa kuvan siitä miten työntekijät huvilaan ja sen isäntäväkeen suhtautuivat.

Muut vertailun vuoksi ja analyysin syventämiseksi mukaan ottamani huvilat kuvailen pääpiirteissään melko lyhyesti. Jokainen huvila muodostaa yksilöllisen kokonaisuutensa ja huviloilla vietetty elämä eroaa toisistaan omine vivahteineen. Esiin nousee kuitenkin myös yhteneväisiä piirteitä ja kaikkea toimintaa määrittäviä samankaltaisia arvoja. Luvussa ”Miten huvilakulttuuria luotiin?” kokoon yhteen huvilakulttuurin taustalta löytyvät periaatteet ja ajattelumallit, yritän löytää keskeisen huvilakulttuurista. Lopuksi käyn vielä läpi miten huviloiden traditiot pikkuhiljaa murtuivat yhteiskunnallisen tilanteen, ja uusien sukupolvien myötä muuttuneiden arvojen seurauksena.

Lähdemateriaalina olen käyttänyt haastatteluita, arkistomateriaalia sekä huviloihin liittyviä muistelmia. Björnholmin osalta haastatteluita on neljä, joista kolme on työntekijöiden lapsien. Kaksi työntekijöiden lapsista vietti lapsuuttaan Björnholmissa 1920-30 -luvulla, kolmas 1930-40 -luvulla. Neljäs Björnholmia koskeva haastattelu on huvilan omistajien sukulaisen, joka sai perheineen viettää kesiä Björnholmiin kuuluvassa Hanaholmenissa Anna Sinebrychoffin vielä eläessä. Annan kuoltua perhe sai käyttöönsä päärakennuksen. Haastattelu antaa hyvän kuvan siitä, miten uuden sukupolven myötä huvilan käyttötapa ja huvilakulttuuri alkoivat vähitellen muuttua. Björnholmia koskevista haastatteluista kolme on Espoon kaupunginmuseon 1980-1990 -luvulla suorittamia ja yhden tein itse keväällä 1998.

Arkistomateriaalista käytössäni on ollut Espoon kaupunginmuseossa oleva ns. Donnerin arkisto, joka on mikrofilmattu kopio Åbo Akademin käsikirjastossa olevasta alkuperäisestä Olly ja Uno Donnerin kokoelmasta. Arkistokokoelma sisältää tositteita Björnholmin alkuajoista lähtien, mm. huvilan rakentamiseen liittyviä kuitteja, maatilankirjanpi-

toa, työpäivälistoja sekä Nicolas ja Anna Sinebrychoffin henkilökohtaista kirjanpitoa sekä muita henkilökohtaisia papereita. Lisäksi olen tarkastanut yksittäisiä tietoja kirkonkirjoista, Helsingin kaupunginarkistosta, Elinkeinoelämän keskusarkistosta sekä Kansallisarkistosta. Lähdemateriaalina toimi myös laaja kuva-aineisto, joka kuuluu Olly ja Uno Donnerin kokoelmaan. Alkuperäiset kuvat ovat Åbo Akedemin kuva-arkistossa, itse olen käyttänyt Espoon kaupunginmuseossa olevia reprovua.

Ongelmaksi työn tekemisessä osoittautui etnologisen aineiston vähäisyys. Haastatteluja Björnholmista on olemassa vain neljä, joka on melko pieni määrä tämänlaatuiseen työhön. Näistäkin haastatteluista kolme oli jo valmiiksi tehtyjä. Omalta osaltaan se vähensi työtaakkaani, mutta toisaalta jo tehtyihin haastatteluihin ei itse pysty vaikuttamaan. Merkittäväksi (tavallaan avaininformantiksi) nousi muonamiehenä toimineiden isovanhempiensa kanssa Björnholmissa 1920- ja 30 -luvuilla asuneen Pentti Kempaisen haastattelu. Haastattelussa on runsaasti pitkiä, melko yksityiskohtaisiakin kuvauksia tapahtumista, ihmisistä ja tiloista. Työssäni tulee ennenkaikkea esiin juuri työläisten ääni haastateltavien asemasta johtuen. Varsinaisia herrasväen edustajia ei Björnholmia koskien ole enää tavoitettavissa. Donnerin arkistokokoelmassa olevat Nicolas Sinebrychoffin kirjeet olivat pääosin liikesuhteiden ylläpitoon liittyviä. Ne koskivat lähetettyjä tilauksia, matkalla olevia lasteja, maksujen hoitamista, rahan lainaamista jne. Riippuen henkilösuhteen laadusta näissäkin kirjeissä saattoi tosin olla terveisiä Annalle, viittauksia matkoihin tai esimerkiksi tietoja jostain tulevasta metsästysretkestä. Laajempia elämäntavoista kertovia tai kesänviettoon liittyviä kuvauksia ei kirjeistä kuitenkaan löytynyt. Tekstissä viitteet Donnerin arkistoon tarkoittavat mikrofil-mikorttien ryhmittelyä.

Etnologian näkökulmasta suppeahkosta aineistosta johtuen otin mukaan myös kolme muuta huvilaa, jotta huvilakulttuurista tekemäni analyysi saisi syvyyttä. Lyhyesti käsittelemieni muiden huviloiden osalta olen käyttänyt lähteinä pääasiassa niistä kirjoitettuja julkaisuja. Elfvikin kohdalla käytin tosin myös haastatteluja sekä Espoon kaupunginmuseon näyttelyjulkaisua *Villa Elfvik* ja Bo Lönnqvistin *Vanhoja kartanoita Helsinginseudulla* teoksesta osuutta Villa Elfvikistä. Rulluddin kohdalla lähteenä on myöskin Espoon kaupunginmuseon julkaisu *Villa Rulludd*, jossa on myös huvilan omistaneen

Kihlmanien suvun jäsenten itsensä kirjoittamia muistelmia huvilaltaan. Maryborgin osalta lähteenä toimi Christoffer H. Ericssonin muistelmateos *Etapper*.

Käsitteiden määrittelyä

Keskeiseksi työssäni nousee huvilaelämää leimaava toimintojen ritualisointi, huvilayhteisön hierarkkinen rakenne sekä huvila omistajansa symbolina. *Rituaali* yhdistetään usein uskonnolliseen, seremonialliseen toimintaan. Uskontotieteilijä Lauri Honko (1976, 106) määrittelee riitin ja seremonian kollektiivisiksi tavoiksi, joihin sosiaalisen ryhmän kulttuurinen identiteetti on sidoksissa ja joiden kautta tuota identiteettiä tuodaan julki. Bo Lönnqvist (1988) esimerkiksi liittää kuitenkin rituaalit ja rituaalisen käyttäytymisen arkipäivään, ja käyttää käsitettä *arkipäivän ritualisointi* tarkastellessaan herrasväen elämää Ratulan kartanossa vuosisadanvaihteessa. Bird (1980, 19) antaa rituaaleja fenomenologisesta näkökulmasta tarkastellessaan yksityiskohtaisen määrittelyn, jonka mukaan rituaalit voi määritellä kulttuurisesti siirrettyiksi symbolisiksi koodeiksi, jotka ovat tyyliteltyjä, säännöllisesti toistettuja, dramaattisiksi muotoiltuja, autoritaarisesti määrättyjä ja itsessään arvostettuja. Victor Turner (1969) taas käsittelee rituaaleja liittyen ihmisen tapaan järjestää maailmaa. Rituaalien avulla ihmiset vetävät rajan järjestäytyneen maailman ja kaoottisen periferian välille. Koska rituaalit Turnerin (esim.vii, 19, 166-168) mukaan liittyvät yhteisön tapaan hahmottaa maailmaa, luokitella ilmiöitä sekä yhteisön rakenteissa oleviin rajoihin ja välitiloihin, niin ne sisältävät itsessään symbolisia merkityksiä, joiden avulla korostetaan rajanvetoa ja rajojen merkitystä (vrt. Lönnqvist 1988, 127). Toisaalta rituaalien ryhmäsidonnaisuuden vuoksi, tietylle ryhmälle (esim. herrasväelle) merkitykselliset rituaalit saattavat ulkopuolisesta (työväen näkökulmasta) näyttää täysin tyhjänpäiväisiltä, ja jopa mielivaltaisilta. Toistettavat rituaalit voidaan nähdä myös vallankäyttönä, manipulatiivisina vaikuttamisen välineinä, joiden avulla voidaan vahvistaa tiettyjä mielikuvia ja esimerkiksi lojaalisuutta (Paige&Paige 1981, 48).

Eriksonin (Bird 1980, 25) mukaan rituaalit voivat muuttua ritualismiksi. Tällöin rituaalit muuttuvat tyhjiksi rutiineiksi, jotka eivät enää osallistujien näkökulmasta täytä niitä sosiaalisia ja persoonallisia funktioita, joita niiltä odotetaan. Ritualismissa rituaalit muuttuvat rutiininomaiseksi totuttujen koodien noudattamiseksi. Rituaalien muututtua rutiineiksi ei enää uskota toiminnan merkityksellisyyteen, vaan tehdään vain niinkuin on aina tehty. Osaa huviloilla suoritetuista päivittäisistä rituaaleista voi pitää rutiinoinomaisiksi muuttuneina. Rutiinitkin loivat jatkuvuuden ja turvallisen muuttumattomuuden tunnetta, esimerkiksi tarkka ruoka-aikojen noudattaminen Björnholmissa loppuun asti. Täsmällisillä ruoka-ajoilla ei ollut enää loppuaikoina mitään sosiaalista, herrasväkeä yhteen kokoavaa funktiota Anna Sinebrychoffin ruokaillessa useimmiten kaksin seura-neitinsä kanssa. Tarkan päivärytmin noudattamisen merkitys oli ennenkaikkea pitää yllä totuttuja tapoja. Sosiaalista erottelua suhteessa palvelijoihin ilmensi pikemminkin ruokailussa käytettävä rekvisiitta, paremmat posliinit, lautasliinat jne., eikä niinkään ruokailujen aikataulu.

Asioiden ja ilmiöiden *hierarkkinen* erottelu liittyy myöskin ihmisten tapaan järjestää maailmaa luokittelemalla. Maailmaa luokitellaan erilaisten arvojärjestelmien perusteella (esim. Bringeus 1981, 212-213). Sosiaalisten kokonaisuuksien lähtökohtana voidaan pitää sosiaalisia käytäntöjä, toimintajärjestelmiä, joiden olemassaolon taustalla on juuri arvojen hierarkia (Kaartinen, 1993, 48). Sosiaalinen järjestys ilmaistaan aina jonkinlaisten hierarkioiden kautta. Hierarkiset suhteet puolestaan ilmaistaan usein symbolisen toiminnan kautta, ylemmän, alemman ja tasavertaisen roolit ovat opittuja. Roolien merkitystä pidetään yllä seremoniallisten sosiaalisten draamojen (ts. rituaalien) avulla (Duncan 1968, 51-56). Huvilakulttuurissa herrasväen teatraalinen seremoniallinen käyttäytyminen oli osa arkipäivää.

Aineellista kulttuuria voidaan tarkastella *symbolisina* merkityksiä sisältävänä kommunikatiivisena järjestelmänä. Huvila sisustuksineen ja sen omistajan mieleiseksi muok-kaama ympäristö kantaa merkityksiä, jotka jokainen kokija tai näkijä tulkitsee omalla tavallaan, kuitenkin sidoksissa kulttuuriinsa ja sen kautta omaksumiinsa arvoihin.

Amerikkalaista massakulttuuria koskevassa tutkimuksessaan Bronner (1986, 15) toteaa esineiden sisältämistä merkityksistä: ”Where the events cannot be recorded, the things - whether houses, stories, or crafts - are ciphers for social relations.” Bronner näkee esi-

neet ihmisruumiin jatkettuina ominaisuuksina, jotka tuovat esiin ihmisen olemusta ja persoonallisuutta. Ihmisen hallussa olevat esineet (kuten myös mielestäni ihmisen muokkaama ja hallitsema ympäristö) ovat osa kommunikaatiota. Ne sisältävät pysyväisluontoisempaa ilmaisu kuin välitön sanallinen kanssakäyminen (Bronner 1986, 1, 5). Materiaalinen kulttuuri kommunikatiivisena välineenä eroaa kuitenkin monin tavoin kielestä. McCracken (1987, 120-121), joka pohtii materiaalsen kulttuurin osan alueen, vaatetuksen ja kielen suhdetta, listaa kahden kommunikaatiojärjestelmän eroiksi mm. sen, että kieli on avoin, innovatiivinen järjestelmä, kun taas vaatetus on suljettu ja konservatiivinen. Materiaalsen kulttuurin, kieleen verrattuna epäsuoran ja huomaamattoman, kommunikaation hän näkee myös olevan omiaan perustavanlaatuisten kulttuuristen totuuksien (propagandan omaiseenkin) välittämiseen. Toisaalta hän toteaa, ettei materiaalsen kulttuurin välittämää sanomaa ole kuitenkaan mahdollista tulkita niin yksiselitteisesti kuin puhetta tai kirjoitettua viestiä. Omassa työssäni etenkin luku, jossa käsittelen Björnholmin huvilaa Nicolas Sinebrychoffin edustajana, omistajansa kuvana, pohjautuu pitkälti materiaalsen kulttuurin tulkintaan. Tulkitseen arkistomateriaalin kautta saamiani tietoja vallinneesta materiaalsesta todellisuudesta.

Venäläiset kauppiat Suomessa — Sinebrychoffit

Vaikka Suomi Suomen sodan jälkeen vuonna 1809 liitettiin Venäjään, niin yhteydet Ruotsiin jatkuivat vilkkaina. Turku maan pääkaupunkina oli tuolloin Suomen henkisen ja taloudellisen elämän keskus ja vahvasti Tukholman vaikutuspiirissä. Vaikutteita otettiin olosuhteiden muuttumisenkin jälkeen kernaasti lännestä, olihan siihen vuosisataiset perinteet. Saadakseen suomalaiset pois Ruotsin vaikutuspiiristä ja voidakseen paremmin valvoa suomalaisia keisari Aleksanteri I halusi siirtää Suomen hallinnollisen keskuksen lähemmäs Pietaria ja vuonna 1812 hän määräsi, että uuden suuruutinsaskunnan pääkaupunki tulisi olemaan Helsinki. Helsingissä alkoi voimakas kasvun ja kehityksen kausi, myös taloudellisesti. Muuttunut tilanne herätti myös venäläisten kauppiaiden mielenkiinnon Helsinkiä kohtaan. Venäläisen sotaväen mukana kaupunkiin, lähinnä Viaporiin, oli jo sodan vielä jatkuessa asettunut sotilaskaupustelijoita ”marketentteja”, joilla oli oikeus harjoittaa kauppaa sotaväen tarpeita varten. (Waris 1950, 27.)

Sodan päätyttyä marketenttien määrä Viaporissa lisääntyi. Monet heistä pyrkivät laajentamaan liiketoimintaansa Viaporista käsin myös kantakaupungin puolelle. Venäläisten sotilasviranomaisten suosimina ja suojelemina he siinä melko hyvin onnistuivatkin. Heidän laajat tavaravalikoimansa ja pyrkimyksensä harjoittaa liiketoimintaa myös kantakaupungissa tekivät heistä kuitenkin uhkan kaupungin porvarissädylle. Verotetun porvariston ja marketenttien välille syntyi riitaisuuksia, ja kenraalikuvernööri joutui puuttumaan asioihin. Vuonna 1817 kenraalikuvernöörin kanslian julkaisemassa kirjelmässä annettiin tarkat ohjeet siitä, mitä marketentit saivat myydä. Kirjelmää seurannut tavaroiden luettelo oli kuitenkin niin laaja, ettei marketenttien tavaravalikoima sanottavasti pienentynyt. Ajan myötä suuri osa kauppaa harjoittavista venäläisistä haki maistraatilta porvarisoikeuksia ja sulautui kaupungin porvaristoon. (Perälä 1970, 51-53.)

Heikki Waris on helsinkiläisyhteiskuntaa ajanjaksona 1809-1875 koskevassa kirjoituksessaan jakanut Helsinkiin vuosisadan alussa muuttaneet venäläiset kauppiat kolmeen eri kerrostumaan. Ensinnäkin olivat ne, jotka oleskelivat Helsingissä vain melko lyhyen aikaa ja harjoittivat elinkeinoaan poikkeusluvalla. Toisena hän mainitsee ne, jotka hakivat ja saivat porvarisoikeudet. Suurin osa heistä oli venäläisiä ruokatavara-kauppiaita ja pienporvareita. Tämä ryhmä jäi pysyväisluontoisesti kaupunkiin, mutta se muodosti oman suljetun piirinsä, eristäytyen muista kaupunkilaisista. Kolmatta ja ylintä kerrosta Helsingin venäläisistä voidaan Wariksen mukaan nimittää Helsingin venäläisten aristokratiaksi. Waris laskee Sinebrychoffit juuri tähän ryhmään kuuluviksi (näihin kuuluivat myös mm. Kiseleffit, jotka olivat Sinebrychoffien tavoin asettuneet jo 1700-luvulla Suomen puolelle Vanhaan Suomeen asumaan). Sinebrychoffit kuten Kiseleffitkin ylsivät jo 1810-luvulla uuden kotikaupunkinsa porvariston ylimpään kerrokseen. Useimmat nopeasti kaupungin sosiaalisessa arvoasteikossa etenevistä suvuista olivat jo ennen Helsinkiin siirtymistään harjoittaneet kauppaa jossain muualla Suomessa. Varallisuudessaan he ajoivat pian useimpien vanhojen helsinkiläiskauppiaiden ohi. Ylin kerros venäläisistä oli aktiivisesti uuteen kotikaupunkiinsa sopeutumaan pyrkivää. Nuorempi polvi esimerkiksi avioitui helsinkiläisten porvaris- tai säätyläiskotien jälkeläisten kanssa. (Waris 1950, 28-29.)

Sinebrychoffin suku on lähtöisin Moskovasta koilliseen sijainneesta Vladimirin kuvernementista, Gavrilovin kauppalasta. Suvun jäsenet olivat pääosin kruununtalonpoikia. Pjotr (Peter) Wasilevitj Sinebrjukov muutti 1700-luvun lopussa itäiseen Suomeen niin sanottuun ”Vanhaan Suomeen”, joka oli jo silloin yhdistettynä Venäjään. Peter asettui perheineen Kymiin ja sai pian Ruotsinsalmen merilinnoituksessa oikeuden kaupapuotiin ja kapakanpitoon, ja hänestä tuli marketentti. Myöhemmin Peter perusti Ruotsinsalmeen myös panimon. Peter Sinebrjukov kuitenkin kuoli jo vuonna 1805 jättäen jälkeensä vaimon ja yhdeksän lasta, kuusi poikaa ja kolme tytärtä. Tyttäret muuttivat ilmeisesti melko pian isänsä kuoleman jälkeen äitinsä ja veljensä Mihailon kanssa takaisin Gavriloviin. (Oluen Ystävät 3/1996, 14-17.)

Peterin vanhin poika Nikolai oli isänsä kuollessa vain 16-vuotias, mutta hän otti kuitenkin vastuulleen perheen liiketoiminnan. Nikolai laajensi isänsä liiketoimintaa myymällä rakennustarvikkeita sekä urakoimalla rakennus- ja maalaustöitä. Suomen sodan seurauksena raja siirtyi länteen ja Ruotsinsalmen rykmentti siirrettiin jo vuonna 1809 Viaporiin. Useimmat Ruotsinsalmen linnoitusalueen kauppiaista seurasivat joukkoja asettuen mm. Loviisaan, Helsinkiin ja Turkuun. Markkinoiden romahdettua Nikolaikin jätti Kymin ja muutti Viaporiin, Helsinkiin ja aloitti kapakoinnin Länsi-Mustasaarella vuonna 1817. Linnoituksen kapakat olivat melko vaatimattomia. Ne olivat linnoituksen kaikkein tilapäisintä rakennuskantaa, ja jos armeija tarvitsi kapakanpaikkaa omaan käyttöönsä, kapakoitsija sai lähteä. Niinpä Nikolaikin alkoi laajentaa toimintaansa varsinaisen Helsingin puolelle. Kaupunki eli voimakasta kasvukautta kasvavine markkinoineen ja kaupankäynti kaupungissa oli arvostetumpaa kuin varuskunnassa. (Oluen ystävät 3/1996, 17; 4/1996, 22-23.)

Nikolai Sinebrychoffin saapuessa Helsinkiin kaupungissa oli kaksi viinanpolttimoa, joista toinen oli yhdistettynä olutpanimoon. Vuonna 1818 Nikolai huusi itselleen viideksi vuodeksi poltto-oikeudet kaupungin toiseen viinanpolttimoon. Polttimo oli eräänlainen kaupunginporvareiden yhteispolttimo, jonka omisti sata osakasta, mutta jonka käyttöoikeus annettiin vuokralle yksityiselle polttomestarille. Toiminta alkoi pienenimuotoisena, työntekijöiden määrä ei ylittänyt kymmentä. Kun Nikolai seuraavan vuoden elokuussa huusi itselleen oluen valmistuksen ja myynnin yksinoikeudet Helsingissä kymmeneksi vuodeksi eteenpäin, loppui kilpailu toisen polttimo/panimon kanssa.

Nikolai Sinebrychoff sai käytännössä viinanpolttomonopolin, kun hänen viisivuotista sopimustaan pidennettiin vuonna 1822 kymmenellä vuodella. Tällöin sopimus sai yksinoikeuden luonteen. Keisarillisen Uudisrakennuskomitean kanssa tekemissään maa-alueiden vaihtokaupoissa Nikolai sai kolmen tontin alueen Hietalahdesta, jolle alkoikin heti suunnitella uusia toimitiloja. Uuden panimon rakentaminen Hietalahteen alkoi jo vuonna 1821, vaikka kauppakirjat tonteista tehtiin vasta seuraavana vuonna. Hietalahti oli tuolloin kaupungin laita-alueetta ja tonttien hinta oli varsin alhainen. Alue oli kuitenkin jo kaavoitettua, vahvistettu kaava oli Nikolain asettama ehto tonttikaupoille. Vuosien varrella Nikolai osti tonttien ympäriltä lisäalueita ja useimmiten edullisesti. (Mårtenson 1969, 7-10.)

Viinanpolto säilyi Nikolai Sinebrychoffille koko hänen elämänsä ajan oluenvalmistusta merkittävämpänä tulonlähteenä. 1820-luvulla polttimossa työskenteli noin 22 henkeä, kun panimon puolella oli samaan aikaan kymmenkunta henkeä töissä. (Mårtenson 1969, 8.) Nikolai ei kuitenkaan hankkinut miljoonaomaisuuttaan viinanpoltolla tai oluenpanolla, vaan suurilla rakennushankkeilla, joita oli varsinkin Venäjällä. Sekä Venäjä että Puola olivat myös alkoholin vientimaita. Ulkomailla hänen asiamiehenään toimi Pietarissa asuva Ivan-veli. Nikolai Sinebrychoff kuoli vuonna 1848 ollessaan matkalla Venäjällä, virallisesti naimattomana ja lapsettomana. Hän asui elämänsä loppuun asti pääasiallisesti Viaporissa, aikalaisten mukaan avoliitossa rouva Sierin kanssa, ja heille olisi syntynyt yksi tytärkin. Koska testamenttia ei ollut tehty, omaisuus siirtyi silloisen perimysoikeuden mukaan veljille. Mihail, Andreas ja Peter olivat jo kuolleet, joten perijöitä oli kaksi, Paul ja Ivan. (Oluen ystävät 4/1996, 25.) Nikolain jälkeenhjättämä omaisuus koostui lähinnä kiinteistöistä, Hietalahden seudun tonteista ja rakennuksista. Irtain omaisuus oli vähäisempää, ja vainajalla oli lisäksi velkoja lähes 2/3 omaisuuden arvosta. Nikolai oli sijoittanut rahansa tontteihin ja rakennuksiin, jotka nyt peri hänen veljensä Paul. (Heikkinen 1979, 28.) Nikolaita vuoden nuorempi Ivan peri veljensä kansainvälisen liiketoiminnan (Oluen ystävät 4/1996, 25).

Yksi Nikolain jälkeenhjättämä merkittävä rakennus oli vuonna 1842 valmistunut Sinebrychoffin tehtaiden uusi päärakennus. Se on empiretyylinen kivitalo, joka valmistusaikanaan voitiin kokonsa, edustavuutensa ja asumismukavuutensa puolesta laskea kaupungin arvokkaimpien yksityistalojen joukkoon. Rakennukseen liittyi laaja puisto,

jossa oli myös puutarha. Talo laajoine viheralueineen edusti luonnonläheisyydessään urbaania vastinetta aatelisten maakartanoille. Päärakennus lienee tehty yhtä paljon yrityksen päämajaksi kuin omistajan henkilökohtaisia tarpeita ajatellen. Alakerrassa sijaitsi konttori. Lisäksi sinne oli majoitettu palvelusväkeä, puutarhuri ja tehtaantyöntekijöitä. Nikolai asui osittain Viaporissa ja osittain kaupungissa. Kyseisessä rakennuksessa hän on asunut ainakin vuodesta 1847 eteenpäin. Rakennuksesta muodostui Sinebrychoffin suvun pääasiallinen asuinrakennus useamman sukupolven ajaksi. (Viljo 1979, 10-14.)

Nikolai Sinebrychoffin perustamaa yritystä ryhtyi siis vuonna 1852 johtamaan hänen nuorempi veljensä Paul Sinebrychoff. Heti alusta alkaen Paul investoi myös muihin liikeyrityksiin, joilla ei ollut mitään tekemistä viinanpolton tai oluenpanon kanssa. Hän myös kartutti maaomaisuuttaan ja rakennutti Hietalahden alueelle paljon uusia rakennuksia esimerkiksi makasiineja, asuinrakennuksen työläisille ja uuden panimorakennuksen. Alueen luonnetta muutti 1860- ja 1870-luvuilla lähes jatkuva rakentaminen. (Mårtenson 1969, 13.) Paul laajensi toimintaansa myös maanviljelyn puolelle. Vuonna 1857 hän osti Helsingin lähistöltä Espoon puolelta von Numersien vanhan sukutilan Hagalundin ja laajensi alueitaan vuonna 1859 ostamalla Otaniemen. Hinta molemmista yhteensä oli 45 000 hopearuplaa. Perheen maakartanoa alettiin yleisesti kutsua Hagalundiksi. Varallisuutensa turvin Paul alkoi kehittää tilasta hyvinhoidettua mallitilaa. Maanviljelystä tehostettiin ja tilalle tuotettiin kantaeläimiä Ruotsista. Tilanhoidosta vastasi pehtoori. Isäntäväki oleili tilalla pääasiassa vain kesäisin. Vakituinen asunto pysyi Helsingissä. (Eskola 1984, 49-50.)

Paul Sinebrychoff oli vuonna 1847 palkannut taloudenhoitajakseen kapteenin lesken Johanna Tichanoffin. Leskellä oli 16-vuotias tytär Anna, joka muutti äitinsä mukana tämän uuteen palveluspaikkaan. Kolme vuotta myöhemmin 50-vuotias tehtaanomistaja meni naimisiin itseään kolmekymmentä vuotta nuoremman Anna Tichanoffin kanssa. Pariskunnalle syntyi kaksi tytärtä, Maria ja Anna sekä heidän jälkeensä pojat Nicolas ja Paul (ks. liite). Molempien tytärien puoliset sekä molemmat omat pojat toimivat myöhemmin perheyrittäjien johtotehtävissä. (Heikkinen 1979, 28.) Nicolas oli vanhempi Paul Sinebrychoff vanhemman pojista ja hänet lähetettiin jo suhteellisen nuorena maailmalle liikemiehen taitoja, tai kuten Mårtenson asian ilmaisee (1969,30), teollisuusmiehen ammattia oppimaan.

Venäläiset kauppiat olivat yleisesti ottaen hyvin kielitaitoisia ja sitä pidettiin arvostetuna ominaisuutena. Ulkomaanmatkoja tehtiin paljon paitsi kielitaidon kartuttamiseksi myös uusien kauppasuhteiden luomiseksi. Nicolaksen tiedetään tehneen opintomatkoja 1870-luvulla ainakin Ranskaan, Belgiaan, Hollantiin, Saksaan, Ruotsiin, Tanskaan, Itävaltaan, Sveitsiin ja Venäjälle.(Perälä, 1970, 88.) Ja hänen tiedetään työskennelleen ainakin Lyypekissä, Piehl&Fehlingillä, joka oli Sinebrychoffien monivuotinen liikekumppani (Mårtenson,1969,30). Venäläiset perustivat myös usein kauppakonttoreita ulkomaille, Nicolas perusti omansa Lyypekkiin (Perälä 1970,89). Kun Nicolas yhdeksäntoistavuotiaana vuonna 1875 palasi Suomeen, hänen nuorempi veljensä Paul Sinebrychoff nuorempi oli vielä koulussa. Paulilla oli kaksi vuotta jäljellä ylioppilastutkintoon, jonka suorittamiseen Nicolaksella ei puolestaan koskaan ollut halua. Nicolas ryhtyi työskentelemään perheen yrityksessä, mutta hänen ulkomaanmatkojensa aikana toinen hänen langoistaan, Emil Kjöllerefeldt, oli nimitetty konttoripäälliköksi ja toimi ikäänkuin Paul Sinebrychoff vanhemman oikeana kätenä. Puolitoista vuotta Nicolas ja Kjöllerefeldt työskentelivät konttorissa yhdessä Paul vanhemman valvonnassa.(Mårtenson, 1969, 30.) Vuonna 1877 Nicolakselle myönnettiin Helsingissä porvarisoikeudet (Perälä, 1970, 66). Kun Paul Sinebrychoff vanhempi joutui vuonna 1878 terveydentilansa tähden luopumaan yrityksen johdosta tuli Nicolaksen vuoro asettua yrityksen johtoon (Mårtenson, 1969,30).

Nicolaksen ura yhtiön johdossa jäi melko lyhyeksi. Hän matkusti jo vuonna 1886 ulkomaille terveyttään hoitamaan ja viipyi siellä koko seuraavan vuoden. Hän kärsi alkavasta tuberkuloosista. Ulkomailla ollessaankin hän tosin sai nostaa vuosittaisen palkkansa sekä vähän ylimääräistä, jonka hänen äitinsä hänelle henkilökohtaisesti lähetti. Anna Sinebrychoff oli miehensä Paul Sinebrychoff vanhemman kuollessa vain 53-vuotias. Leskeksi jäätyään Anna alkoi tarmokkaasti toimia yhtiön hyväksi. Nicolaksen poissaolo ja hänen luonteensa johtivat siihen, että yhtiön asioiden varsinainen hoito luisui pikkuhiljaa voimakastahtoisien Annan käsiin. Nicolasta nimittäin kuvataan pikemminkin reippaasta ulkoilmaelämästä ja vapaa-ajan riennoista kiinnostuneeksi kuin kunnianhimoiseksi liikemieheksi. Ulospäin suuntautuneena ja seurallisena ihmisenä hän käytti vapaa-aikansa vilkkaaseen seuraelämään sekä purjehtimiseen, metsästämiseen ja muihin herrasmieslajeihin. Monipuolisista vapaa-ajan aktiviteeteista huolimatta Nicolas kuitenkin

kin omalta osaltaan panosti myös yritykseen kehittämiseen. Hänen johtajankaudellaan perheyritystä uudistettiin niin teknisesti kuin uusien rakennustenkin muodossa. Nicolas oli myös ainakin nimellisesti aloitteen tekijä yrityksen organisaatiomuodon uudistuksessa. Kun yritys vuonna 1888 muutettiin osakeyhtiöksi, Nicolas joutui astumaan syrjään. Hänen paikalleen johtoon asettui hänen nuorempi veljensä Paul Sinebrychoff nuorempi. (Mårtenson 1969, 30-38.)

Yritys säilyi osakeyhtiöksi muuttamisen jälkeenkin perheyrityksenä, koska osakkeet jaettiin perheenjäsenten kesken. Samassa yhteydessä Nicolas pyysi kirjelmässä oikeutta saada kiinnittää 21 yhtiön osaketta vakuudeksi lainasta, jonka hänen äitinsä Anna Sinebrychoff oli hänelle myöntänyt. Tästä eteenpäin Nicolaksen palkkaa ei maksanutkaan enää yhtiö, vaan hänen äitinsä, joka maksoi hänelle eläkkeenomaisesti 1500 mk kuussa, yhdessä satunnaisesti antamiensa lainojen kanssa. Nicolas joutui ikäänkuin holhouksen alaiseksi ja riippuvaiseksi voimakastahtoisesta äidistään. Seuraavina vuosina hän otti kuitenkin johtokunnan kokouksissa usein kriittisesti kantaa tapaan, jolla yhtiön asioita hoidettiin. Hän jopa ilmoittautui halukkaaksi yhtiön johtoon, vaikka tiesi, ettei hänellä ollut todellisia mahdollisuuksia tulla valituksi paikalle. Pari vuotta Nicolas oli täysin johdon ulkopuolella, mutta vuonna 1891 hänet nimitettiin yhtiön reviisoriksi, ja samalla hän sai ottaa vastaan kauppaneuvoksen tittelin. Mutta jo pari vuoden ajan hänen äitinsä oli nostanut kaikki osingot, joita Nicolaksen osakkeet tuottivat, maksaen Nicolakselle kuukausittain vain osan karttuneesta summasta. Nicolaksen kuollessa hänen äitinsä haltuun oli ehtinyt kertyä runsas 300 000 markkaa, jotka todellisuudessa kuuluivat Nicolaksen perillisille. (Mårtenson, 1969, 38-39.)

Nicolas oli vuonna 1878 mennyt naimisiin Anna Nordenstamin kanssa, ja heille oli vuonna 1881 syntynyt tytär Olga (Ortd. srk. virkatodistus). Nicolaksen kuoltua 21. heinäkuuta 1896, juuri neljäkymmentä vuotta täyttäneenä, jäi hänen jälkeensä kaksi Anna Sinebrychoff -nimistä leskikauppaneuvoksetarta: hänen 66-vuotias äitinsä ja 42-vuotias leskensä. Kahden jäljelle jääneen kauppaneuvoksettaren suhteet olivat luultavasti melko muodolliset, koska Anna Sinebrychoff vanhempi esimerkiksi huolehti Nicolaksen kuolinpesän asioista aina vuoteen 1902, jolloin hän vasta antoi valtuudet miniälleen Anna Sinebrychoff nuoremmalle. Anna Sinebrychoff vanhemman motiivina olivat kenties Nicolaksen aikanaan ottamat lainat. Hän ehkä katsoi niiden tulleen

suoritetuiksi kyseisenä vuonna 1902. (Mårtenson, 1969, 37-39.) Nuorempi Anna Sinebrychoff ei kuitenkaan koskaan ottanut aktiivista roolia suhteessa perheen yritykseen, vuoden 1902 osingot on hänen puolestaan kuitannut E. Kjöllfeldt, ja vuodesta 1905 asioita on Anna nuoremman valtuuttamana hoitanut U. Donner eli hänen vävynsä (ELKA, Bolagstämprotokoll 1888-1912). Kahden leski kauppaneuvoksettaren melko muodollisista väleistä huolimatta Anna Sinebrychoff nuorempi asui vielä leskeksi jäätyäänkin samassa rakennuksessa Bulevardilla kuin anoppinsa; vasta vuonna 1901 hän hankki oman asunnon Erottajalta (Henkirahojen kantokirjat 1901 ; Adressbok och yrkeskalender för Helsingfors 1900-1901).

2. YHTEISKUNNALLISIA IHANTEITA

Raha ja sivistys

Ensimmäisten Sinebrychoffien saapuessa Helsinkiin yhteiskuntaa mullisti uudenlaisen porvariston nousu. Euroopassa 1800-luvun alkupuolella alkanut käsityön ja kaupan rakennemuutos aiheutti muutospaineita myös Suomessa. Patriarkaalisesta mestari-kisällioppipoika -järjestelmän sijaan alkoi tulla työnantaja-työntekijä suhde. Käsityöläismaailman tilalle alkoi kehittyä suurtuotannon, kilpailun ja kulutuksen yhteiskunta. (Klinge 1994, 100-102.) Suomessakin uusi elinkeinovapauslaki, joka tuli voimaan 1879, helpotti kauppa- ja teollisuuden perustamista ja yritteliäisyyttä. Enää ei tarvinnut anoa porvarisoikeuksia, vaan kauppiaksi ryhtymiseen riitti pelkkä ilmoittautuminen maistraatille (Åström 1956, 51).

Ennen yksilön aseman yhteiskunnassa olivat määränneet sääty ja siihen liittyvät elinehdot. Nyt yksilön asema riippui tulojen suuruudesta ja sivistyksestä. (Åström 1956, 40-51.) *Sivistys* nousi itseisarvoksi, jota ihannoitiin. Sanojen ”säätyläinen”, ”säätyläistö” rinnalle tuli ”sivistynyt”, ”sivistyneistö”. ”Sivistynyt” laajeni kattamaan kaikkia, jotka kuuluivat sivistyneistöön, yhteiskunnan yläkerrokseen. Sillä ei tarkoitettu pelkästään oppineita.

Yhä edelleen sosiaalisen aseman säilyttäminen vaati myös vakaata varallisuutta, mutta sivistyneisyys ja ulkonaisten käytöstapojen hallitseminen oli edellytys piireihin pääsemiselle. (Wirilander 1974, 396-397.) Kun ennen ammatilliset valmiudet oli opittu paljolti vanhemmilta, niin nyt tuli kouluttautua kodin ulkopuolella laajemman yleissivistyksen kartuttamiseksi. Kodin tehtäväksi jäi huolehtia moraalista ja käytöstavoista. Arvostettu sivistys ei pitänyt sisällään pelkästään kirjaoppineisuutta, vaan muun muassa useiden kielien hallintaa sekä musiikin ja taiteen ymmärtämistä. Sivistyneen ihmisen oli omattava mielipiteitä, oltava kykenevä keskustelemaan lähes aiheesta kuin aiheesta sekä omattava esteettistä näkemystä ja mielenkiintoa taiteeseen. Porvariskodin yhdeksi symboliksi nousi piano, kaikki parempien piirien tyttäret kävivät soittotunneilla. (Klinge 1994, 140) Björnholmin sisustukseenkin kuului pähkinäpuinen Blüthner-flyygeli, ja siellä kerrotaan käyneen musiikkitaiteilijoita esiintymässä. Tapani Mauranen (1990, 162) on käsitellyt haminalaisen kauppias Bruunin vararikosta aiheutuvia seurauksia vuonna 1864, ja tuo kirjoituksessaan myös esiin miten sivistynyt mies konkurssin tehnyt Jean Bruun oli. Hänen kodistaan löytyi flyygeli sekä kirjastosta historiaa, maataloutta ja kauppaa käsittelevää kirjallisuutta, puhumattakaan kaunokirjallisuudesta, jota löytyi aina klassikkoteoksista (Shakespeare) uudemman ajan kirjallisuuteen (esim. Hugo ja Dickens). Lisäksi Bruun oli kauppahuoneiden perillisille tyypilliseen tapaan harjoitellut ulkomailla kuten Nicolaskin ja puhui saksaa, ranskaa, englantia ja venäjää.

Sivistysihanteeseen liittyi myös hyväntekeväisyysajattelu, joka pohjasi perinteiseen patriarkaaliseen huolenpidon ja valvonnan näkökulmaan, jonka käyttövoima puolestaan oli kristillisen filantropian perinteessä. Hyväntekeväisyysyhdistysten syntyminen liittyi porvariston nousuun hallitsevaksi yhteiskuntaluokaksi. Uuden näkökulman hyväntekeväisyysajatteluun toi teollistuvan yhteiskunnan pelko pauperismin vaaroista, sillä rikkaiden hyvinvointi perustui köyhien työlle. Hyväntekeväisyyskäsite sisälsi ajatuksen auttajista ja autettavista, köyhäinapu nähtiin ikäänkuin uhrilahjana varsinkin kun auttajat useimmiten katsoivat köyhyyden sinänsä olleen itse aiheutettu olotila. Hyväntekeväisyys toi seuraelämään uudenlaista sisältöä ja antoi varsinkin ylemmän yhteiskuntaluokan naisten elämälle tarkoituksen ja mahdollisuuden elämänpiirin laajentamiseen. (Lehtonen 1994, 66-69.)

Jo nimi fruntimmersförening, jolla yhdistyksiä yleisesti kutsuttiin, liitti ne vahvasti ylemmän sosiaaliluokan naisten harrastukseksi, autettavia itseään ei pääsääntöisesti hyväksytty yhdistysten jäseniksi. Yhdistysten jäsenet olivat pääosin naisia, naisten varjossa yhdistyksissä vaikutti kuitenkin myös rajoitettu joukko miehiä. Miehet toimivat usein yhdistysten sihteereinä sekä niin kutsuttuina ”neuvoa antavina herroina”. Alexandra Ramsayn (1993, 12, 72) mukaan juuri miehet todellisuudessa olivatkin usein aloitteiden takana ja vaikuttivat siten naisellisen filantropian kehittymiseen. Helsingissä ensimmäiset yritykset järjestelmällisen hyväntekeväisyyden harjoittamiseksi olivat 1840-luvulla, jolloin syntyivät *Fruntimmersföreningen i Helsingfors* ja yhdistys *Orpolaisten ystävät*, joka tosin muutti nimensä jo vuonna 1849 *Orpolasten ystäviksi*. Alkuaikojen yhdistykset kokivat tärkeäksi erityisesti lasten ja naisten auttamisen. Käytännön toiminnassa koulutuksen järjestäminen, tavallisen kansan opettaminen koettiin tärkeäksi muihin auttamismuotoihin nähden. (Ramsay, 1993, 9-13.)

Useimmat alkuaikojen hyväntekeväisyysjärjestöistä pysyivät pystyssä vain vähän aikaa, kuten *Orpolasten ystävät*, joka lakkautettiin jo 1870-luvulla. Hyväntekeväisyystoiminnan painopiste oli lastenhuollon alalla, mutta yhdistysten kirjavalla verkolla ei ollut varsinaisesti yhtenäisiä toimintasuunnitelmia eikä yhteisesti ajettuja päämääriä ennen vuotta 1890, jolloin perustettiin hyväntekeväisyisyhdistysten keskuskomitea.

Keskuskomitea uusittiin vuonna 1892 ja siitä tuli yhdistys hyväntekeväisyyden järjestämiseksi. Yhdistys sai jäsenensä Helsingin ylemmistä sosiaaliluokista ja noin puolet jäsenistä oli naisia (Åström 1956, 266-275). Anna Sinebryhoff nuorempi oli useita vuosia kyseisen yhdistyksen jäsen (Donnerin arkistot, A.S verifikat no 174-235). Nicolaskin tuki omalta osaltaan monia yleishyödyllisiä yhdistyksiä ja seuroja, vaikka ei tähän yhdistykseen ilmeisesti kuulunutkaan.

Porvarilliseen elämäntapaan liittyi myös vilkas seuraelämä, jota uudessa pääkaupungissa oli riittämiin tarjolla. Helsinki oli 1800-luvun loppuun tultaessa kasvanut pääkaupunkiasemansa mukaisesti mittoihin, Suomen sivistyneistön ja liike-elämän keskuksiksi. Kaupungissa riitti huvitilaisuuksia ja seuraelämää paheksumiseen asti; Tampereen sanomissa 31.1.1890 nimimerkki Juhani kirjoittaa: ”*Tansseja, konsertteja, teattereja ja iltamia senkin seitsemää lajia pannaan toimeen tätä nykyä melkeinpä joka ilta. Näistä kaikista ei pidä yleisöä puuttuman.*” Ja jos katsoo Helsingfors Dagbladetin huvi-ilmoituksia

esimerkiksi elokuulta 1888, niin lähes joka päivälle todellakin riittää jotain; on teattereita, ilotulituksia, päiväkahvikonsertteja, illalliskonsertteja, varieteeta ja sirkusesityksiä.

Nicolas Sinebryhoffilla vaimoineen oli kaikki mahdollisuudet nauttia kaupungin huvia ja seuraläystä, koska hän omasi perittyä varallisuutta ja sen mukanaan tuomaa kulturellista pääomaa ja sosiaalista arvovaltaa. Nicolas Sinebryhoff kuului jo edellä mainittuun Heikki Wariksen kuvaamaan Helsingin venäläisten ”aristokratiaan”, jonka edustajat varallisuutensa perusteella luettiin kuuluvaksi kaupungin ylimpään seurapiiriin. Seurapiirin ytimen muodostivat senaatin jäsenet ja korkeimmat virkamiehet ja se Wariksen (1950, 29) sanoin ”*kulki parhaana huvittelukautena kutsuista kutsuihin ja tanssiaisista tanssiaisiiin.*” Seuralämään liittyen Nicolas oli aktiivinen jäsen myös (kuten jäljempänä tulee ilmi) vuonna 1861 perustetussa Suomen ensimmäisiin virallisiin urheilujärjestöihin kuuluvassa pursiseura NJK:ssa. Jäsenistöön kuului korkeita virkamiehiä ja varakkaimpia porvareita, ja seuran ohjelmaan kuului olennaisena osana purjehduksen lisäksi runsaasti seurustelua ja juhla-aterioita (Anttila, 1956, 625).

3. HUVILAKULTTUURIN HISTORIAA

Säätyläisten kulttuuri seurasi Suomessakin yleiseurooppalaisia kulttuurivirtauksia. Kulkuvälineiden, etenkin höyrylaivojen, kehittymisen myötä yhteydet Keski-Eurooppaan ja Ruotsiin paranivat ja lisääntyivät 1800-luvulla entisestään. Kulttuurivaikutteet kulkeutuivat nopeasti Suomeen ja niitä omaksuttiin innokkaasti. Uusien muotivirtausten seuraaminen osoitti yksilön sosiaalisen aseman ja kuuluvaisuuden säätyläisten suljettuun piiriin. Kaupunkien huonot viemäriverkostot ja alhainen hygienia olivat monissa maissa syynä siihen, että varakkaampi väestönosa alkoi etsiä kausittain kaupungin ulkopuolelle etsimään puhtaampaa ympäristöä ja terveempää elämää. Kesäasutuksen historia on siis varakkaamman kaupunkiväestön kulttuurihistoriaa (Soiri-Snellman 1985,19).

Kesäasutustraditio juontaa juurensa aatellisille lahjoitettuihin maakartanoihin, joita sekä Ruotsin että Venäjän hallitsijoilla oli tapana lahjoittaa huomionosoituksena tai kiitol-

lisuuden eleenä palveluksista. Aateliset viettivät kartanoissaan vain osan ajastaan pehtoorin tai tilanhoitajan huolehtiessa varsinaisesta tilanpidosta. Aristokraattiseen elämäntapaan kuului asunto maalla, josta saatiin myös osa elannosta sekä toinen asunto kaupungissa. Tätä elämäntapaa ryhtyi myös yhteiskunnan uusi vaikuttajaluokka, yläporvaristo, jäljittelemään. (Pihl Atmer 1987, 23.)

Vanhaa pohjoismaista kesäasutustraditiota edustaa Ruotsissa jo 1600-1700 -luvulla kaupunkien reuna-alueille, tullien ulkopuolelle syntyneet ”malmgårdit” (Pihl Atmer 1987, 21-22; Soiri-Snellman 1985, 19). Ne olivat varakkaiden kaupunkilaisten puutarhapalstoja. Aluksi 1600-luvulla palstoilla käytiin vain päiväselteään kesäisin. Myöhemmin 1700-luvulla niissä saattoi jo olla yöpymiseen soveltuva rakennus ja sen myötä palstan käyttö ja palstalla käynti jatkui pitemmälle syksyyn. 1700-luvulla maalepakoa lisäsi ainakin Ruotsissa uudenlaisen luonnontunteen herääminen, joka vaati pääsyä luonnon helmaan. Kuuluisien terveyslähteiden liepeille syntyi varsinaisia seura-
piirien kokoontumispaikkoja. (Pihl Atmer 1987, 23-26.) Luonto alettiin kokea elämykselliseksi voiman lähteeksi ja maalaismainen elämä ihmiselle ideaaliseksi elämänmuodoksi (Johannisson 1984, 50-63). Suomessakin alkoi samoihin aikoihin varakkaampien ihmisten piirissä esiintyä samankaltaista luonnonpalvontaa ja sen tervehdyttävistä voimista nauttimista (Soiri-Snellman 1985, 19). Herrasväki muutti kesäksi maalle joko omistamiinsa kartanoihin tai talonpoikaistaloista vuokraamiinsa vieraspyntinkeihin tai kalastajamökkeihin. Ensimmäisten varsinaisten kesäasumusten pystyttämisaikojen on vaikea määrittää, koska asuminen alkoi usein paikalla jo olleessa torpassa tai kalastajamökissä, josta saattoi ajan mittaan kehittyä huvila. Varsinaisen kesäasutuksen syntymiselle yksi tärkeä edellytys oli liikenneyhteyksien paraneminen. Rannikkoseudulla säännöllisen höyrylaivaliikenteen aloittaminen lisäsi merkittävästi kesähuviloiden määrää. (Jaatinen 1997, 63; Lahti 1975, 90.)

Helsingin seutu

Kylpyläpaikkakunnille nousi usein huviloita vieraiden majoittamista varten. Varhaisin esimerkki Suomessa on Helsingin Kaivopuisto, jonne vuonna 1838 avattiin Kaivo-

huone. Samana vuonna alueelta päätettiin antaa käyttöön 17 tonttia huvilarakentamiseen. Kaivopuiston nousu kylpyläpaikkana liittyi keisarin antamaan ulkomaille matkustuskieltoon, jolloin venäläisen aristokratian lomailu lisääntyi myös Helsingin alueella. Kaivopuiston varhaisimmat huvilat eivät olleet kesähuviloita sanan varsinaisessa merkityksessä. Ne olivat tarkoitettu ympärivuotiseen käyttöön ja kesäsesongin aikana omistajilla oli vain rajattu käyttöoikeus huviloihinsa, koska heidät oli velvoitettu luovuttamaan koko huvila tai osa siitä Kaivohuoneen vieraiden käyttöön. Velvoite rajoittaa Kaivohuoneen vieraita poistettiin 1860-luvulla ja se lisäsi varsinaisten kesähuviloiden rakentamista alueelle. (Pihl Atmer 1987, 580-581.)

Helsingin pääkaupunkiaseman myötä monet korkeat valtion virkamiehet, yliopiston opettajat, Suomenlinnan upseerit ja liikemiehet hankkivat maaomaisuutta Helsingin lähiympäristöstä. Se johti uusien herraskartanoiden syntymiseen Helsingin lähialueille. Isäntäväki oleili tiloillaan vain kesäisin. Vuonna 1840 Helsingissä oli kolmisenkymmentä henkeä, jotka eivät olleet henkikirjoilla omistamillaan tiloilla. Luku oli Helsingissä kasvanut 1880-luvulle tultaessa jo noin kuuteenkymmeneen ja Espoosakin lähes neljänsäksentoista. (Phil Atmer 1987, 582-583.) Ne, joilla ei ollut varallisuutta tai halua hankkia herraskartanoa, mutta jotka kuitenkin halusivat kesäisin maalle, luonnonrauhaan, useimmiten vuokrasivat kesäpaikan jostain lähistöltä. Esimerkiksi Johan L. ja Fredrika Runeberg viettivät Helsingin vuosinaan kesäänsä maaseudulla vuokratuissa paikoissa. Kesän 1831 he viettivät Svinössä, Espoon saaristossa. Kesä 1834 kului Haiharassa Tampereen lähellä ja kesä 1835 Stansvikissä Degerön saaristossa. Muutettuaan Porvooseen vuonna 1838 heillä oli vakituinen paikka (31 kesää) vuokrattuna Porvoon saaristosta. Maaseudulle hakeutumiseen oli Runebergilla varmasti monia syitä. Ainakin yksi syy, joka ajoi hänet pois kaupungista kesällä 1831, oli Helsingissä riehunut kolera-epidemia. (Hirn 1937, 76-77, 97.)

Elämä Suomen kaupungeissakin, kuten Helsingissä, säilyi melko maalaismaisena pitkälle 1800-luvun loppupuolelle. Vuonna 1880 Helsingin rakennuksista 75% oli vielä yksikerroksisia puutaloja ja puutalokortteleissa asuttiin mahdollisimman pitkälti omavaraisaloudessa. Puutarhassa viljeltiin vihanneksia, marjoja ja hedelmiä. Porvaristalojen pihapiireissä, jopa Bulevardilla, oli kaivo, leivintupa, vajat, ulkokuoneet ja eläinsuojat hevosia, lehmiä, sikoja ja kanoja varten. Katajanokka, Punavuori tai Töölö olivat

jo lähes varsinaista maaseutua. (Rönkkö 1986, 36.) Voimakas väestönkasvu aiheutti kuitenkin huutavaa asuntopulaa ja jatkuva rakentaminen oli ehkä omalta osaltaan yksi syy siihen, miksi kaikki kynnelle kykenevät halusivat kesäksi luonnonhelmaan rauhoittumaan. Maalla oli tapana viettää yhteen menoon kolme kuukautta. Maallemuutto ajoittui koulun kevätlukukauden loppumisen mukaan, perinteinen muuttopäivä oli 1. kesäkuuta, ja muutto oli aina suuri tapahtuma. Peruskalusteita lukuunottamatta mukaan oli pakattava lähes kaikki kotitalouden tarve-esineet, astioista ja liinavaatteista alkaen. Eräs rakennusmestariperhe, jolla oli huvila Mustikkamaalla vuodesta 1898, vuokrasi pianon kuljetusta varten jopa Korkeasaaren lautan, koska normaaliin vuoroveneeseen ei niin suurta esinettä sopinut. (Rönkkö 1986, 48-49.)

Huvila-asutus Espoossa 1800-luvun lopulla

Helsingin väestön kasvu loi paineita asutuksen levittäytymiselle ja uusien asuma-alueiden käyttöönotolle. Kaupungin levittäytymisen paine tuntui Espoossa aluksi lähinnä siten, että varakkaat helsinkiläiset alkoivat hankkia huviloita ja kesäasuntoja Espoon saaristosta ja rannikolta. (Lahti 1975, 31.) Espoo oli sopivan lähellä, mutta 1800-luvun loppupuolellakin vielä melko harvaan asuttua ja rauhallista seutua. Näin ollen Espoo tarjosi nopeasti kasvavan, huonoista hygieenisistä oloista kärsivän Helsingin vastapainoksi puhdasta elinympäristöä ja luonnon rauhaa.

Edellytys huvila-asutuksen leviämiselle olivat parantuneet liikenneyhteydet. Espoon saaristossa ja rannikolla alkoi säännöllinen höyrylaivaliikenne jo 1870-luvun alusta. Alueen laivaliikenteestä huolehti tuolloin Skärgårds-Trafiks-Aktiebolaget -niminen yhtiö. *Helsingfors Dagbladetissa* oli 23.11.1872 ilmoitus, että höyrylaivalinja Espooseen ja Kirkkonummelle saa uuden pääteaseman, kun yhtiö rakentaa uuden laivalaiturin Espoonlahden pohjukkaan Bobäckiin. Uusi pääteasema tuli lähelle maantietä ja Finnsin kestikievaria. Yhtiö tulisi tulevana kesänä ajamaan uutta linjaa kahden 75 jalkaa pitkän aluksen voimin, joista toinen oli katettu ja toinen kattamaton. Samassa lehti-ilmoituksessa todettiin uuden linjan helpottavan myös rakenteilla olevien huviloiden omistajia. Huviloista mainittiin nimeltä vapaaherra A. De la Chapellen Björköholm,

insinööri Bergrothin Granholm sekä nimeltä mainitsematta kerrottiin kolmen muunkin huvilan olevan rakenteilla Helsinki-Bobäck -linjan varrella. Katoksellinen vene lähti aamuisin kello 7 Bobäckin laiturista ja kulki reittiä Sarvvik, Stensvik, Thorsvik, Sandvik, Björkö, Tallholm, Moisio, Svinö, Bodö, Skälörn, Gräsan kartano. Gräsan kartanolta se jatkoi Hietalahtea kohti, pysähtyen kuitenkin vielä muutamissa välisatamissa. Hietalahdesta vene jatkoi vielä Eteläsatamaan, jonne se jäi päiväksi ankkuriin. Paluumatka samaa reittiä vastakkaiseen suuntaan alkoi Eteläsatamasta iltapäivällä kello 15. Avovene kulki samojen päätepuiteiden väliä, mutta vähän eri reittiä. Sen lähtö tapahtui Eteläsatamasta aamupäivällä kello 10 ja se kulki Rönnskärin, Melkön, Bodön ja Tallholmin kautta, pistäytyi Långvikissä ja päättyi lopuksi Bobäckiin. Paluumatkalle se lähti iltapäivisin kello 16.

Säännöllinen höyrylaivaliikenne mahdollisti huvila-asukkaiden töissäkäynnin huviloilta käsin aikana, jolloin huviloille muutettiin koko kesäkaudeksi. Muutenkin höyrylaivat helpottivat huvilan omistajien liikkumista eikä yhtäkkinen tarve kaupungissa käyntiin tuottanut ongelmia. Höyrylaivaliikenteestä oli hyötyä paitsi huvila-asukkaille myös rannikon tilallisille, joiden tuotteita saatiin kuljetettua aluksilla helposti ja nopeasti kaupunkiin myyntiin. Vuonna 1874 vastaavia reittejä liikennöi jo kolme alusta. (Lahti 1975, 90-91.)

Vuonna 1874 oli *Helsingfors Dagbladetissa* 13. päivänä heinäkuuta nimettömän kirjoittajan kirjoittama artikkeli, jossa hän kehui ja ylisti läntistä saaristoa ja sen luonnon kauneutta:

” ...med sina ömsom med löf och ömsom med barrskogar beklädda holmar och uddar, en otalig mängd tjusande ställen, hvilka måste utgöra herrliga vistelseorter för en hvar och behaglig syn för hvarje också det mest prosaiska öga.”

Kirjoittaja laskee oman kesäasumuksensa lähistölle asettuneen vähintään 45 helsinkiläisperhettä kesää viettämään. Samalla hän päättelee hyvien kulkuyhteyksien olevan yksi syy kesäasumisen suosion kasvuun juuri Espoon suunnalla. Kirjoituksessa tulee ilmi aikakauden arvot, kuinka luonnonläheisestä Espoosta haettiin tervettä vastakohtaa kaupungin ahtaudelle. Kirjoittaja nimittäin toteaa useimpien perheiden joutuvan vielä tyytymään vaatimattomiin oloihin, torppiin tai kalastajamökkeihin, mutta se ei kirjoitta-

jan mukaan haittaa, kesällähän on juuri tarkoitus nauttia ulkona olosta ja luonnosta ja sitä paitsi, kuten kirjoittaja toteaa”...*landtligt är något som är högst modernt nuförtiden*”.

Antero Heikkisen (1991, 149) mukaan Espoon Suvisaaristossa, Svinössä vietti kesiään jo vuodesta 1867 lähtien Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sihteerinä toiminut S. G. Elmgren. Ensimmäinen kesä Suvisaaristossa kului vuokratusta kalastajatorpassa, mutta jo samana vuonna Elmgren osti sieltä pari pientä saarta. Seuraavana kesänä hän rakensi oman huvilan. Toinen Espoonlahden suuntaan varhain huvilan rakennuttanut helsinkiläinen virkamies oli Alfred Kihlman. Kihlmanit olivat viettäneet ensimmäisen kesänsä Espoon saaristossa jo vuonna 1871. Kesänviettopaikkana toimi tuolloin Moisansin ruskollista vuokrattu kesäasunto. Kihlmanien oma huvila Rulluddenille nousi vuonna 1873. Silloin lähinaapurustossa kesiään vietti ainakin jo aiemmin mainittu Kihlmanien perhetuttu insinööri Edwin Bergroth Granholman saarella. Lähistöllä Finnån kartanossa oleili puolestaan Kihlmanien sukulaisista Alfred Forssell perheineen. Vielä tuolloin Finnån kartano oli vain vuokrattu Forssellin perheen kesäasunnoksi, mutta myöhemmin Alfred Forssell osti sen omaksi.(Aspelin-Haapkylä,1918, 80-123) Ystävien, sukulaisten ja liiketuttavien vaikutus kesäpaikan valintaan onkin ollut merkittävä. Usein sopivasta, vapaana olevasta paikasta kuultiin joltain tutulta, joka itse vietti lähistöllä kesiään (Atmer-Phil 1987, 240).

Henkikirjojen mukaan Espoossa oli vuonna 1876 jo seitsemän itsenäistä huvilapaikkaa, joita tosin yleisesti vielä kutsuttiin torpiksi tai kalastajapaikoiksi. Näitä olivat: Rulluddin torppa Frisansissa (omistaja lehtori Kihlman), Granholmin torppa Frisansissa (omistaja insinööri Bergroth), Tallholmenin kalastajatorppa Moisiossa (omistaja protokollasihteerit Geitlin), Bodön kalastajapaikka Moisiossa (omistaja seppä Edbom), Björkholm Sökössä (omistaja vapaaherratar de la Chapel), Fridshem Sökössä (omistaja ruukin patruuna Brehmer) ja Huvila Karyll Morbyssa (omistaja neiti Julia Gadolin). Viimeksi mainittu oli ainoa huvilaksi merkitty. Se ei kuitenkaan ollut varsinainen kesähuvila, vaan toimi vakituksena asuntona ja sijaitsi rannikon sijaan Espoon kirkon lähellä Morbyssä.(Lahti 1975, 31.)

4. BJÖRNHOLM — HUVILA JA MAATILA

Rakentaminen

Björnholmin huvilan päärakennuksen suunnitteli Sinebrychoffien perhetuttu, arkkitehti ja vapaaherra Karl August Wrede vuonna 1887. Wrede oli juuri edellisenä vuonna palannut Italiasta opintomatkalta, ja huvilasta tulikin kuin kopio italialaisesta renesanssipalatsista. (Espoon rakennuskulttuuri ja kulttuurimaisema 1991.) Björnholmin huvilaa ei alunperinkään suunniteltu vaatimatonta, luonnonläheistä kesänviettoa varten, vaan se suunniteltiin edustavaksi kokonaisuudeksi useine samaan tyyliin rakennettuine lisärakennuksineen. Björnholmin palstatila, johon kuului myös Hanaholmen ja Fröknarne-luodot (yhteensä 34 hehtaaria), erotettiin itsenäiseksi tilaksi kantatilastaan Hagalundin kartanosta vuonna 1890. Hagalundin kartanoa isännöi tuolloin Nicolaksen nuorempi veli Paul Sinebrychoff nuorempi. (Eskola 1984, 56.) Donnerin arkistosta (Björnh.verifik.1886-89) löytyvien kuittien ja tositteiden mukaan Björnholmin palstalla on kuitenkin jo vuodesta 1886 suoritettu jonkinlaisia raivaus- ja rakennustöitä. Nicolas Sinebrychoff on esimerkiksi vuoden 1886 marraskuussa tilannut sinne erilaisia kiviporia, rautakankia ja kiiloja. Samana vuonna siellä on työvuorolistojen mukaan suorittanut ”dagsverkkiä” kymmenestä viiteentoista miestä, kuukaudesta riippuen. Vuonna 1887 palkkaa on jo maksettu muun muassa muurareille, kivityöläisille ja timpureille. Vuodelta 1887 löytyvät myös ensimmäiset kuitit vakuutuksista koskien Hagalundin kartanon alaisuudessa olevaa Björnholmia.

Vuonna 1888 työt jatkuivat. Heti tammikuusta lähtien Björnholmiin on jäätä pitkin ajettu hirsiä, salkoja, hakkelusta ym. Monissa alkuaikojen tositteissa vastaanottajaksi ja laskun maksajaksi on merkitty P. Sinebrychoff johtuen ehkä juuri siitä, että palsta vielä tuolloin kuului osaksi Hagalundin kartanoa. Toukokuusta 1888 palstalla on työskennelty kivityöläisiä, hantlankareita ja kirvesmiehiä. Taloa rakentaneet kirvesmiehet merkitsivät toisen kerroksen ja ullakon hirsiin nimensä ja päivämäärän, jonka mukaan talon runko on rakennettu 1888-1889 (Espoon rakennuskulttuuri ja kulttuurimaisema 1991). Vuoden 1888 heinäkuussa palstalla on käynyt kaivon paikan katsoja, jolle maksettiin

kolmelta päivältä markka per päivä. Vuoden 1889 alusta rakennustarvikkeiden ja työsuoritusten tilaajana alkaa säännönmukaisesti toimia Nicolas Sinebryhoff. Keväältä 1889 on useampia laskuja kakluuneista ja kakluunityöstä. Toukokuussa 1889 Björnholmin rakennukset on vakuutettu kahdeksi kuukaudeksi 55 000 markan arvosta. Saman vuoden elokuulle on päivätty C. H. Carlssonin lasku talousrakennuksen rakennuskustannuksista sekä suoritetuista sisustus- ja maalaustöistä vasta rakennetussa huvilassa Hagalundin Björnholmissa. C. H. Carlsson oli tunnettu helsinkiläinen koristemaalari, joka suoritti myös Sinebryhoffin suvun Bulevardin rakennukseen tehdyn lisärakennuksen maalaustyöt vuosina 1878-80 (Viljo 1979, 15). Björnholmin päärakennus on siis oletettavasti ollut melko valmis vuoden 1889 loppuun mennessä. Lokakuussa 1889 Nicolas otti vuodeksi vakuutuksen saunarakennukselle Björnholmissa, vakuutusarvo oli 10 000 markkaa. Joulukuussa samana vuonna on ostettu myös meijeritarvikkeita.

Björnholmin huvilan päärakennus oli siis valmistunut vuosikymmenen vaihteeseen tullessa. Vuonna 1890 se erotettiin Hagalundin kartanosta, ja siitä muodostui itsenäinen tila. Alkuaikojen työnjohtaja (inspektor) Michael Leander muutti Björnholmiin vaimonsa ja poikiensa kanssa samaisena vuonna 1890. Hän siirtyi Sinebryhoffien palvelukseen Jorvin kartanosta. Vuoden 1885 henkikirjan (Esbo socken) mukaan Björnholmissa on asunut kalastaja Henrik Sjöberg, mutta kirkonkirjojen mukaan hän ei enää asunut siellä Sinebryhoffien aikana. Suurin osa vakituisista työntekijöistä näyttää tulleen tilalle vasta vuonna 1892 eli samana vuonna, jolloin isäntäväkikin virallisesti alkoi siellä oleilla (Kirkonkirjat 1888-1893). Sinebryhoffeilla säilyi kaupunkiasunto Helsingissä huvilan valmistumisen jälkeenkin, mutta alkuaikoina ainakin Nicolaksen vielä eläessä huvilalla käytiin myös talvisin. Talvisin huvilalle pääsi jäätä pitkin yhtä vaivattomasti kuin höyrylaivalla kesäisin. Varsinaisten teiden kautta kiertäen matka kaupunkiin vei huomattavasti kauemmin. Tietä pitkin piti mennä Hagalundin kartanon kautta, josta pääsi Paul Sinebryhoff vanhemman rakennuttamaa ”Othnäs väg”iä pitkin maantielle, muuten olisi pitänyt kiertää Smedsin ja Bembölen kautta (Eskola 1984, 49). Myöhemminä vuosina kuljettiin Hagalundista Leppävaaraan, josta pääsi loppuvuodesta 1902 alkaen jatkamaan junalla kaupunkiin (Lahti 1975, 86).

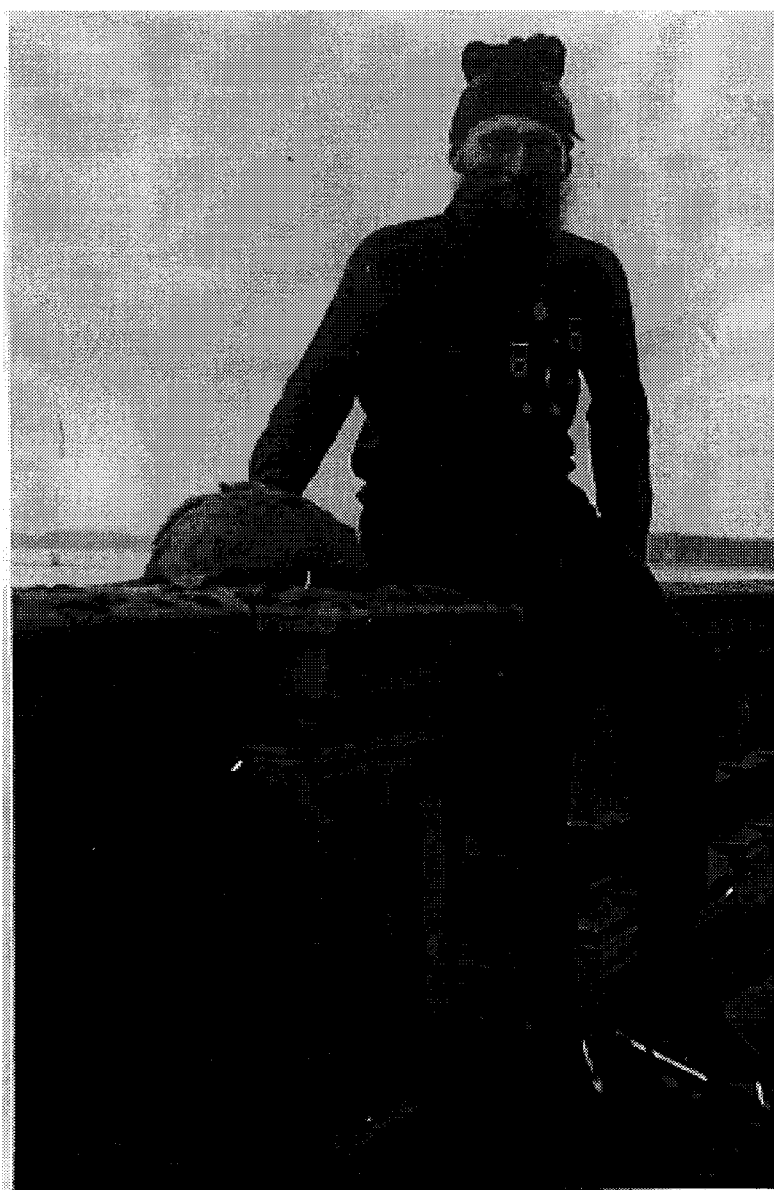
Alkuaikojen työväkeä

Kun Sinebrychoffit kirkonkirjojen mukaan vuonna 1892 alkoivat virallisesti viettää aikaansa huvilalla, sinne siirtyi heidän mukanaan Helsingistä leski Emilia Johansson tyttärensä kanssa sekä viisi sisäkköä/palvelijatarta. Samana vuonna tulleiksi on merkitty kaksi työmiestä Johan Wallen sekä Frans Nyman perheineen. Sekä Wallen että Nyman muuttivat Björnholmiin ympärivuotisiksi työntekijöiksi samoin kuin Emilia Johansson. Jo aikaisemmin Björnholmiin asettunut työnjohtaja Leander oli myös ympärivuotisia asukkeja. Leander vastasi maatilain hoidosta ja huvilan kunnosta, kun isäntäväki ei ollut paikalla. Björnholmin mailla jo aiemmin asuneesta torppari Villehard Enrothista tuli myös tilalle ympärivuotinen työntekijä. Hanasaarella oli jo ennen huvilan rakentamista asunut kalastaja Karl Fredrik Lindholm perheineen ja hän asui siellä huvilan valmistamisen jälkeenkin. Vakituksista työntekijöistä Wallen (tai Vallen) toimi ajurin nimikkeellä ja Nyman muonamiehenä. (Kirkonkirjat 1888-1893 ; Esbo socken henkikirja 1885.)

Alusta asti Björnholmissa oli siis lähinnä maatilainpitoon liittyen viisi ympärivuotisesti palkattua työntekijää, joista suurin osa oli perheellisiä. Varsinaisesti palkattujen työmiesten vaimoille maksettiin satunnaisesta työstä, esimerkiksi pyykinpesusta ja leipomisesta. Apuna tilan töissä käytettiin paljon myös päivätyöläisiä, jotka olivat pääosin lähialueiden torppareita. Erityistä ammattitaitoa vaativissa tehtävissä turvaututtiin erikseen palkattuun työvoimaan. Lisänä maksettujen työntekijöiden joukossa olivat säännöllisin väliajoin käyvät seppä ja suutari. (Donnerin arkisto Björnh. verifikat 1892-94.) Mårtensonin (1969, 18) mukaan ainakin Sinebrychoffin panimolla ja Hagalundin kartanossa on käytetty tilapäisenä työvoimana myös Viaporin linnoituksen sotilaita. Todennäköistä on, että sotilaita on saatettu tarvittaessa käyttää myös Björnholmissa.

Vuonna 1895 tilalle palkattiin ainakin kaksi renkiä lisää, joista toinen tuli Kirkkonummelta. Vuonna 1897 huvilalle palkattiin puutarhamestari Tallqvist, joka puolestaan muutti Mäntsälästä. Tallqvist ilmeisesti hoiti myös työnjohtajan tai inspektöörin tehtäviä eli hän tuli ikäänkuin Leanderin paikalle. Vuonna 1898 tilalle tuli vielä uusi piika Porvoosta. Tilalle muutti 1890-luvun loppuvuosina myös Nicolas Sinebrychoffin vanha purjehduskaveri Fredrik Lilljeberg perheineen Porvoosta. (Kirkonkirjat 1894-1902.)

Lilljebergistä muodostui vuosien myötä Anna Sinebrychoffin luottohenkilö, joka ilmeisesti toimi eräänlaisena välikätenä tilanväen ja Anna Sinebrychoffin välillä. Hän oli ilmeisestikin hyvin lojaali Annaa kohtaan ja vahti työntekijöiden kunnollisuutta. Hänelle on kirkonkirjoihin merkitty nimikkeeksi kalastaja, mutta ainakin myöhempinä vuosina hän toimi Björnholmissa huvilavahtina. Lilljeberg kuoli samana vuonna kuin Anna Sinebrychoff, tosin vähän myöhemmin syksyllä. Lilljeberg oli vaikuttajahahmo Björnholmissa, hänet muistetaan hyvin ja hänen kuolemastaankin on kerrottu tarinoita.

Kuva: Olly ja Uno Donnerin kokoelma 766/128
Fredrik Lilljeberg, Björnholmin huvilavahti.

”...Lilljebergin setä, joka oli kaikki kaikessa Karhusaaressa, niin hän oli vahti ja uskottu...ja Lilljebergin sedän varastot oli tässä, hän nimittäin hakkas puut ja se oli hyvin tärkeetä, hän hoiti sitte koko suuren huvilan puun viennin...No hän oli saaren niemen vartija. Hän oli ollu Suomen kai ensimmäinen semmonen, joka voitti luistelun aikanaan joskus vuossadan vaihteessa vai oliko kahdeksantoistasataa luvulla. Lilljebergin sedän varastoihin ei päässyt sitten juutaskaan niin kauan kuin hän eli, se oli sillävisii. Komerserådinna ja suuri huvila olivat niin pyhiä, että hänellä ainoastaan oli avaimet sinne, hän ei luovuttanut niitä ei kenellekkään. ...Niinä päivinä kun Lilljebergin setä haki maidon niin sitä saikin sitten oottaa [kun Björnhomissa ei ollut enää lehmiä ja maito haettiin Hagalundin meijeristä], se oli hevonen kun määräs tämän maidon haun tahdin. Lilljebergin setä istu ja nukku, niin, eihän sielä ollut mitään liikennettä ja hevoset tunsu reitin, tän kolme kilsaa... setä oli vanha jo silloin.” (Kemppainen s.8-9, 35, 41, 82.)

”Ja sitten tämä Lilljeberg-setä, hän oli perunamaassa ja heinäpellolla... vaikka hän oli vanha, mutta hän oli aina auttamassa. Hän oli suurenmoinen mies.” (Nyholm s. 13)

”Hon [Anna Sinebrychoff] hade också en gammal trotjänare som i tiderna hade seglat tillsammans med Nicolas. Han var en mycket viktig person. Han var den som regerade andra och var medlare mellan Anna och personalen på Björnholm. Han såg ut som en julgubbe: långt vitt hår som hängde över axlarna, ett långt långt skägg och han gick alltid runt med en käpp, med en pik. Hans stora förargelse var om han hittade några rosk uttspridda i naturen på Björnholm...Han gick och övervakade alltsammans. När Anna Sinebrychoff dog blev det en alldeles annan reglemente och ingen vaktade på det hela. Han tyckte att allt gick på tok och ingenting var mera som förr. Så beslöt han att han inte ville leva på så sätt. Han lade sig i sängen och vägrade att äta och vägrade att stiga upp. Så småningom dog han och det var det han ville.” (Donner s.1-2.)

”Lilljeberg, se oli tommonen vanha partanen äijä, sen mä muistan...se niinku haki tosta Helsingistä tänne Karhusaareen, silloin kun Anna Sinebrychoff oli vielä, jotain tavaraa se toi kävelemällä Helsingistä aina tonne Karhusaareen...sitt toi liiteri kun on sielä alhaalla ison huvilan vieressä, sitä kutsuttiin Lilljebergin puuliiteriksi. Lilljebergin puuliiteriksi sitä on kutsuttu aina...Sitt se sairastu niin pahasti että sen tytär oli soittanu lääkäriin. Ei päästäny lääkäriä sängyn viereen, se oli ottanut pistoolin esiin ettei askeltakaan lähemmäs. Siihen se sitt vissiin jäi loppujen lopuks, sitä mä en kyllä muista.” (Sundström s. 9.)

Kuolinaikojen perusteella voisi uskoakin, että Lilljeberg on vain päättänyt kuolla. Anna Sinebrychoffin palvelemisesta oli kenties muodostunut Lilljebergin elämänsisältö ja kunnia-asia. Hän saattoi kokea ettei Annan kuoltua hänenkään elämällään ollut enää merkitystä. Anna kuoli kesäkuun 20. päivä 1944 ja Lilljeberg kuoli saman vuoden syksynä, noin kolme kuukautta myöhemmin 25.9.1944 (virkatodistus ortd. srk. ; Kirkonkirjat 1944).

Vuoden 1898 marraskuussa kuukausittaista palkkaa maksettiin seitsemälle miestyöntekijälle, mukaanluettuna Tallqvist ja Lilljeberg, sekä yhdelle navettatyölle 35 mk/kk sekä vielä kauppaneuvoksettaren tytöille yhteensä 46 mk/kk. Työnjohtaja/puutarhamestari Tallqvist ja Lilljeberg ovat nauttineet suurinta palkkaa 100 mk/kk, kuski Vallen sai 70 mk, tavalliset rengit/muonamiehet 60-40 mak ja yhden muonamiehen poika on ansainnut 20 mk. (Donnerin arkisto Björnh. räkn.1895-1906.)

Aluksi tilalla tehtiin varsinaisten maatalan töiden lisäksi paljon raivaustyötä ja lisärakentamista. Kesällä 1893 rakennettiin esim. uutta jääkellaria, uutta väentupaa, uutta navettaa ja ulkohuuseja. Toisaalta saman kesän aikana raivattiin myös peltoa, tehtiin tietä Hagalundiin ja tehtiin uusi kaivo. Hagalundista tuotettiin aluksi paljon rehua ja heinää eläimille, ennenkuin oma viljelystoiminta saatiin kunnolla käyntiin. (Donnerin arkisto Björh. dagsverkslistor, räkn.1895-1905.) Hagalundin lisäksi yhteyttä pidettiin myös Sinebrychoffin tehtaalle. Sieltä ajettiin talvisin jäätä pitkin hevosten lantaa lannoitteeksi pelloille ja mäskiä lehmille, koska se kuulemma paransi maidon tuottoa ja oli talviaikaan hyvä lisä muuten yksipuoliseen ravintoon. Tehtaalle saattoi tulla myös jotain Björnholmin väelle kuuluvaa postia. (Sundström s. 9 ; Kemppainen s. 37.)

Vuonna 1897 tilalle rakennettiin uudenaikainen kasvihuone, johon asennettiin uusi ruotsalaiskeksintö, lämminvesijohtolämmitysjärjestelmä. Kasvihuone kuului jo Nicolaksen suunnitelmiin, mutta hän ei ehtinyt sitä ennen kuolemaansa rakennuttaa. Anna toteutti suunnitelmat. Kasvihuoneen rakentaminen kesti maaliskuun alusta kesäkuun loppupuolelle. Kasvihuonetta käytettiin paitsi joidenkin hyötykasvien viljelemiseen niin erityisesti ruusujen kasvattamiseen. Kasvihuone oli jaettu neljään osaan. Toisessa päässä oli lämmittämätön osa, keskellä kaksi ruusuhuonetta ja toinen pääty oli puolestaan lämmin osa. Kasvihuone paloi vuonna 1927. Isoa kasvihuonetta ei enää palon jälkeen rakennettu uudelleen, vaan sen sijaan tehtiin pienempi ja vaatimattomampi kasvihuone, jossa pystyi viljelemään tarvittavan määrän vihanneksia ja kukkia. Puutarhurin tytär muistelee, että kasvihuoneen lähelle olisi ollut tarkoitus rakentaa jonkinlainen vesisäiliövoimaloinea, josta vettä olisi sitten saatu suureen huvilaan ja henkilökunnan asuntoihin. Rakennelma ei kuitenkaan koskaan toteutunut. (Nyholm s.2.) Donnerin arkistoista löytyy tätä tukien mainoksia, joihin liittyy piirustukset *vindmaskin Expressistä*, jonka vakuutetaan olevan hyvä vaihtoehto höyrykoneelle. Mainoksen mukaan Express sovel-

tuu moniin voimaa vaativiin tehtäviin: jauhamiseen, puintiin, veden pumppaamiseen, sahoille...(Donnerin arkisto N. ja A. Sinebrychoff: verif. 1888-1907).Vaikkakin suunnitelma jäi toteutumatta, se kertoo edistyksellisyyden tavoittelusta ja pyrkimyksestä soveltaa uusia teknisiä ratkaisuja Björnholmissa.

Maatilan eläimet

Tilalle rakennettiin 12-paikkainen navetta. Lehmiä on ollut ainakin vuoden 1893 alusta lähtien, ja kirjanpito maidon osalta on heti ollut tarkkaa. Saman vuoden elokuussa käytiin Kirkkonummelta ostamassa huutokaupasta kolme lehmää lisää, Lilja, Pärla ja Hjärta yhteishintaan 428 mk 25 penniä. Lehmiä ei pidetty ainoastaan omiksi tarpeiksi, vaan maitoa riitti myyntiin asti. Heti vuoden 1893 tammikuussa maitoa on myyty 198 litraa, helmikuussa 137 litraa ja maaliskuussa 72 litraa. Lehmien ravinto usein yksipuolistui ja niukkeni mitä pitemmälle talvi ehti ja se oli osaltaan yksi syy maidon tuoton laskuun. Lehmien lukumäärä vaihteli kolmesta yhdeksään. Vuonna 1896 perunkirjan mukaan lehmiä oli kolme, hiehoja saman verran ja lisänä vielä yksi mullikka. Keskimääräinen lehmien lukumäärä on ollut 5-6 yksilöä, vuosisadan vaihteessa lukumäärä pysyi pitkään vakaana. Maitoa myytiin alusta asti aina vuoden 1909 loppupuolelle. Kirjanpito maidon myynnistä ja lehmistä ylipäätään jatkuu kyseisen vuoden loppupuolelle ja lakkaa yllättäen ilman mainintaa eläinten myynnistä tai teurastuksesta. Kun lehmien pito Björnholmissa loppui, käytiin maitoa hakemassa hevosella päivittäin Hagalundin meijeristä (Kemppainen s.8). Sodan aikana tilalla tosin pidettiin taas paria lehmää, talousporsasta ja muutamia kanoja (Donner s.2 ; Sundström s.1).

Kanoja tilalla pidettiin ainakin vuodesta 1893 asti. Maatalouden kaupallistuessa 1800-luvun loppua kohti kanojen pito alkoi yleistyä. Kananmunista tuli kaupallisesti merkittävä hyödyke, joiden kysyntä kasvoi ja markkina-arvo oli korkea. (Vihola, 1991, 307-308.) Björnholmissa oli useita erilaisia kanarotuja. Tilalla pidettiin ainakin leghornia, suomalaista maatiaiskanaa, plymouth rockia, langshania, houdania, hampurilaista kanaa sekä bramaa. Ensimmäiset kaksi rotua olivat erityisesti munatuotannon kannalta edullis-

Maitolista - Karhunkaaresta.
Lokakuun ajalla 1902.

Lisään mitattu maito Huushollis myyty maito

1902	Lisään mitattu maito						Huushollis myyty maito						Määrä	Huom.		
	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6				
1.	7	0.5	5	11	8		28.5	3	2	1.5	20		5	10	30	1.
2.	7	0.5	5	11	8		31.5	3	2	1.5	20		5	10	30	
3.	7	0.5	5	11	8		34.5	3	2	1.5	20		5	10	30	
4.	7	0.5	5	11	8		31.5	3	2	1.5	20		5	10	30	
5.	7	0.5	5	11	2		31.5	3	2	1.5	20		5	10	20	1.
6.	7	0.5	5	4	2		31.5	3	2	1.5	20		5	10	20	
7.	7	0.5	5	7	8		31.5	3	2	1.5	20		5	10	20	
8.	7	0.5	5	11			23.5	3	2	1.5	20		5	10	20	
9.	7	0.5	5	11			23.5	3	2	1.5	20		4	10	20	
10.	7	0.5	5	11			23.5	3	2	1.5	20		4	10	20	1.
11.	7	0.5	5	11			23.5	6	2	1.5	20		4	10	20	
12.	7	0.5	5	11			23.5	3	2	1.5	20		4	10	20	
13.	7	0.5	5	11			23.5	3	2	1.5	20		4	10	20	
14.	7	0.5	5	11			23.5	3	2	1.5	20		4	10	20	1.
15.	7	0.5	5				12.5	3	2	1.5	20		4	10	20	
16.	7	0.5	5				12.5	3	2	1.5	20		4	10	20	
17.	7	0.5	5				12.5	3	1.5	1.5	20		5	10	20	1.
18.	7	0.5	5				12.5	3	1.5	1.5	20	1	5	10	20	
19.	7	0.5	5				12.5			1.5	20	1	4	10	20	1.
20.	7	0.5	5				12.5			1.5	20	1	4	10	20	
21.	7	0.5	5				12.5			1.5	20	1	4	10	20	1.
22.	7	0.5	5				12.5			1.5	20	1	4	10	20	
23.	7	0.5	5				12.5			1.5	20	1	4	10	20	
24.	7	0.5	5				12.5			1.5	20	1	4	10	20	1.
25.	7	0.5	5				12.5			1.5	20	1	4	10	20	
26.	7	0.5	5				12.5			1.5	20	1	4	10	20	
27.	7	0.5	5				12.5			1.5	20	1	4	10	20	
28.	7	0.5	5				12.5			1.5	20	1	4	10	20	
29.	7	0.5	5				12.5			1.5	20	1	4	10	20	
30.	7	0.5	5				12.5			1.5	20	1	4	10	20	
31.	7	0.5	5				12.5			1.5	20	1	4	10	20	

Huushollis myyty: 30 Litra. Huushollis: 45 Litra. Huushollis: 1 Litra. Huushollis: 1 Litra.

Huvilaelämän pikkutarkka suunnitelmallisuus näkyi myös maatilapidossa. Tilan työntekijöiltäkin vaadittiin huolellisuutta ja tarkkuutta. (Donnerin arkisto Björnh: Mjölknings- och ägglistor.)

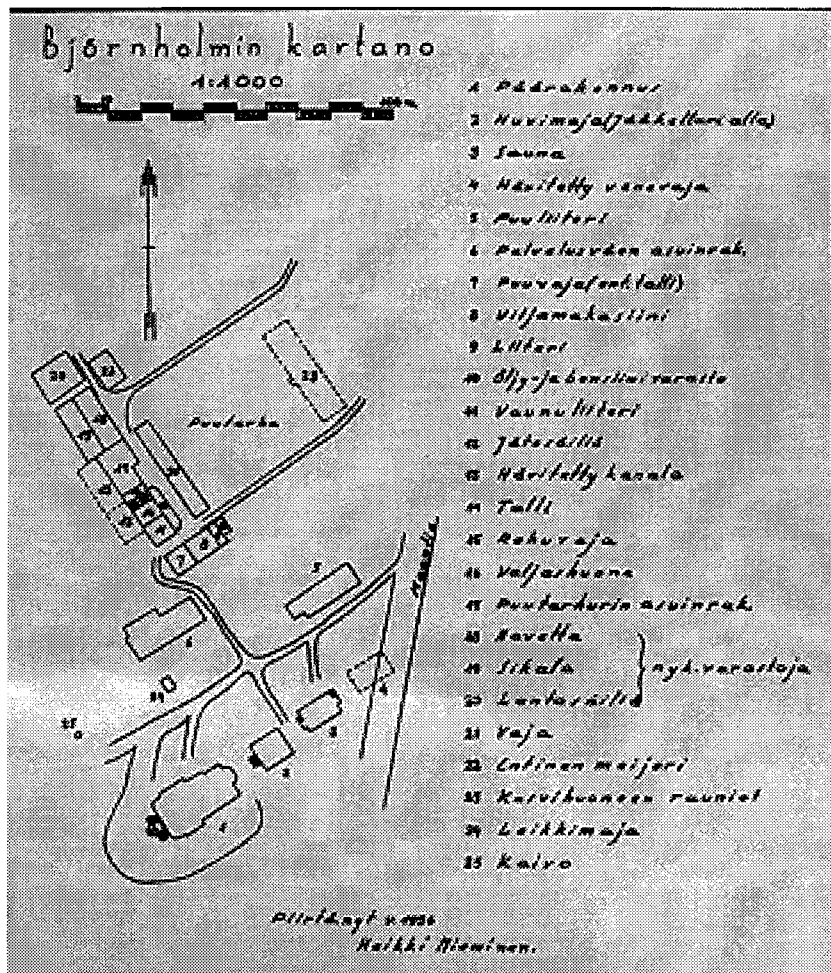
empia, raskasrakenteinen brama erityisesti lihatuotantoon sopiva, ja loput olivat siltä väliltä (Pulliainen, 1987, 82). Vuonna 1896 kanoja oli 41 kappaletta, kukkoja 7, kananpoikia 25 ja lisäksi vielä 5 ankkaa. Muniakin on myyty heti alusta asti ainakin vuoteen 1912. Nicolaksen perunkirjassa on mainittu kaksi hautomakonetta (isompi ja pienempi) sekä yksi lampulla varustettu kananpoikien hoitoalusta. Kanala purettiin vuosien 1921-1922 aikana päärakennuksessa ja muutamissa muissakin rakennuksissa suoritetun melko perusteellisen pintaremontin yhteydessä.

Tilalla oli tietenkin myös hevosia. Nicolas Sinebryhoffin eläessä hevosia oli useampia, mutta loppuaikoina niitä oli vain kaksi. Nicolaksen perunkirjassa vuodelta 1896 mainitaan kahdeksan hevosta, joista kolme kalliimpia, ilmeisesti ajo- tai ratsuhevosia ja loput viisi halvempia työhevosia tai varsoja. Nicolaksen aikana luulisi tallissa olleen ainakin yhden ratsun ottaen huomioon Nicolaksen herrasmiesharrastukset, joihin ratsastus yleisesti voidaan lukea. Toisaalta oli sosiaalisen aseman mukaista omistaa yksi kunnan ajopari, jolla voitiin ajaa kaupunkiin. Loppuaikoina, kun hevosia oli vain kaksi, samoja hevosia käytettiin sekä työssä että ajossa.

Tilalla on myös pidetty lampaista ja sikoja. Perunkirjassa 1896 mainitaan 13 uuhua, kaksi lammasta, kaksi pässiä, yksi iso sika ja 12 neljään eri arvoluokkaan jaettua pienempää sikaa. Sikoja ja lampaista pidettiin ilmeisesti lähinnä vain omiksi tarpeiksi, koska niillä ei alun alkaenkaan näytä olleen kovin suurta taloudellista merkitystä. Kirjanpidossa näkyy merkintöjä niistä saaduista tuloista vain satunnaisesti.

Tilalla pidetyn eläinmäärän puolesta Björnholmin tila voidaan pikemminkin luokitella pieneksi herraskartanoksi kuin pelkäksi huvilaksi. Eläimiä oli enemmän kuin omiksi tarpeiksi ja niistä saatavia tuotteita on alusta alkaen tuotettu myytäväiksi.

Björnholm kokonaisuutena

Björnholmin rakennukset Heikki Niemisen piirtäminä. Teoksesta Vanha Hagalund, Eskola Eeva 1984.

Björnholm rakennettiin edustavaksi huvilaksi, joka alusrakennuksineen lähenteli pientä herraskartanoa. Päärakennuksen uunien määrä teki siitä talviasuttavan, ympärivuotisesti käytettävän edustustilan. Nicolaksen varhainen kuolema johti kuitenkin siihen, että Anna ryhtyi käyttämään Björnholmia vain kesähuvilanaan. Päärakennuksen lisäksi kokonaisuuteen kuului siis koko joukko muita rakennuksia. Päärakennuksen jatkeena, sen takapuolella, rannan suuntaisesti oli herrasväen jäädellä eli kylmäsäilytystila. Sinne koottiin aina talvella jäätä, joka säilyi siellä läpi kesän. Jäädellä päälle oli rakennettu lasiseinäinen ruusutarha, jonka päädystä oli katettu huvimaja puutarhakalustoineen. Ruusutarhan takana rannassa oli puolestaan sauna, joka oli rakennustyyllisesti samaa kokonaisuutta kuin päärakennus. Saunan edustalta lähti laiturin, jonka päässä

oli uimahuone, myöskin samaa rakennustyyliä noudattava. Rannassa viimeisenä, samassa linjassa päärakennuksen, jääkellarin ja saunan kanssa oli vielä venevaja.

Ylempänä pihalla, tavallaan päärakennuksen sivussa oli muonamiehentalo, nykyisin hevostalon taloksi kutsuttu rakennus. Se noudatti ulkonäöllisesti samaa rakennustyyliä kuin pihapiirin muut rakennukset. Muonamiehentalo oli rinteeseen rakennettu siten, että talon päädyistä ja päärakennuksen puoleiselta sivulta pääsi kellarikerrokseen, kun taas työväenpihan puolelta pääsi varsinaisiin asuinkerrokseen. Kellarikerroksen toisessa päädyssä oli suuri leivintupa ja pesutupa, jossa oli suuri pata pyykkiä varten, sekä mankelihuone. Keskellä oli viinikellari ja toisessa päädyssä perunakellari. Viinikellari oli täynnä ulkomailta tuotettuja viinejä sekä ainakin muistaman mukaan siellä oli myös ensimmäisiä Sinebrychoffin valmistamia oluita ja viinoja (Nyholm s.22). Viinikellarin hoito ilmeisesti unohtui vähitellen Anna Sinebrychoffin viettäessä yksin kesiään Björnholmissa. Karin Donner muistelee viinien kohtaloa Annan kuoleman jälkeen:

” Vi fick tillstånd av Uno och Dolly att drick upp de där vinerna. De kan ändå inte sparas evighet. Vi var hemskt nöjda och glada, men de hade sparats redan så länge att större delen av dem var inte mer drickbara...de var någonslags ättika... Det var mycket sorligt när vi just skulle festa. Det var väl det att en vinkällare skall också skötas och den hade säkert blivit oskött, kanske i alla de där tjugo...eller hur länge var det...när dog Nicholas... Tänk om hon [Anna Sinebrychoff] inte vände på de där flaskorna en enda gång på alla de där åren.” (Donner s.13.)

Muonamiehentalon varsinaisessa asuinkerroksessa oli keskellä iso tupa ja päädyissä asuinhuoneita. Työväen pihan puolelle, rakennuksen sivustalle oli rakennettu liiteteitä. Rakennuksen vintti oli jätetty avoimeksi pyykinkuivaustilaksi. Päärakennuksen isot leipomiset, ainakin hapanleivät paistettiin muonamiehentalon leivintuvassa. Leivontapäivinä tupaan kannettiin päärakennuksen keittiöstä pitkät leivinlaudat, joiden päällä leivät nostatettiin ja jäädytettiin. (Nyholm s.22.)

Muonamiehentalon ja päärakennuksen väliin jäävälle alueelle, joka oli herrasväen aluetta, oli istutettu koristepensaita ja kukkia. Hiekkakäytävien reunoilla oli puutarhapenkkejä. Olga Sinebrychoffin huvimaja oli muonamiehentalon vieressä. Lähellä sitä oli kukkaistutuksin reunustettu lyhyt kuja, joka päättyi pyöreään sireeneistä ja nuorista koi-

vuista tehtyyn ”lehtimajaan”, jossa oli pöytä ja neljä tuolia. Piha-alueella oli myös koristekaivo, jonka puinen suoja oli majakanmuotoinen. Kaivoa ei koskaan käytetty, ei edes kukkien kasteluun (Nyholm s.1). Björnholmin ainoa käytetty kaivo, jossa oli pumppusysteemi, oli Lasseviikissä. Vesi haettiin hevoskärryillä suurella tammitynnyrillä, jossa oli hana. Tynnyri oli Sinebrychoffin panimolta peräisin. Tynnyri seisoi päärakennuksen keittiön oven vieressä, pienen katoksen alla ja se peitettiin aina talvisin, ettei vesi jäätyisi. Kaikki hakivat tynnyristä juomavetensä, niin päärakennuksen väki kuin työntekijätkin. (Kemppainen s.84 ; Donner s.2.) Hanaholmenissakaan ei ainakaan enää 1930-luvulla ollut toimivaa kaivoa, joten vesi sinne täytyi hakea Lasseviikin kaivosta. Jorvaksentien rakentamisen jälkeenkin veden noutaminen oli siellä asuville työlästä.

”Joo, siel oli pitkä matka hevosella ajaa vettä, kun piti ajaa Karhusaareen, sieltä riihen luota tietä alas rantaan, niin siel oli kaivo... Kova homma, ens haettiin Karhusaaresta hevonen ja sitten mentiin hakee vettä sieltä, ja sit Hanasaareen tota Jorvaksentietä pitkin, ja hevonen taas takasin. Kyll se oli yks touhu, en mä kyll tajuu... ei tota hommaa viittis tehdä enää. Mut ei sitä silloin ajateltu.” (Sundström s.5.)

Pitkä talousrakennus, jossa sijaitsivat niin eläinten suojat kuin työväenasuntojakin, rakennettiin ylös mäen päälle, poikittain suhteessa päärakennukseen ja muonamiehen-taloon. Rakennuksen päärakennuksen puoleisessa päädyssä oli erillisenä vaunuvaja, viljamakasiini ja polttoainevarasto. Varsinaisessa pitkässä rakennuksessa oli talli, valjashuone, kanala ja keskellä asuinhuoneita kahdessa kerroksessa. Toisessa päädyssä oli navetta, sikala ja kauimmaisessa päädyssä päärakennuksesta katsoen lantasäiliö. Rakennuksen ulkoseinustoilla oli liitereitä ja varastoja, takapuolella oli lisäksi kolme ulkokäymälää. Pitkän talousrakennuksen eteen rakennettiin samansuuntainen, matalampi vaja. Kasvihuone rakennettiin mäen päälle talli- ja navettarakennuksen suuntaisesti, vajan ja kasvihuoneen väliin jäävälle piha-alueelle tehtiin hyötypuutarha. Alueelle istutettiin omenapuita ja viinimarjapensaita, ja niiden väleihin muokatuissa palstoissa kasvatettiin muun muassa mansikkaa, purjosipulia, tilliä, persiljaa ja myöhemmin myös varhaisperunaa. Pihapiirin rakennuksiin kuului myös suurehko varastorakennus, joka oli alempana mäellä, saunan ja venevajan yläpuolella. Varasto noudatti ulkonäöllisesti samaa tyyliä kuin keskeisimmät rakennukset pihapiirissä. Kauempana pihapiiristä, Las-

seviikin mäellä, oli riihi. Riihi sijoitettiin perinteisesti paloturvallisuuden takia kauemaksi muista rakennuksista.

Kuva: Olly ja Uno Donnerin kokoelma 766/63
Kasvihuone ja sen edustalla hyötypuutarha.

Björnholmin tilaan kuului siis myös Hanaholmen rakennuksineen. Kirkonkirjojen mukaan kalastaja Fredrik Lindholm perheineen asui Hanaholmenissa jo ennen Björnholmin rakentamista. Nicolas rakennutti Hanaholmeniin kuitenkin kalastusmajan, joitain ulkorakennuksia sekä laiturin. Hanaholmenin kalastusmaja oli varmaankin suunniteltu kesävieraita varten, kuten pari vierashuonetta Björnholmin saunarakennuksessa. Ainakin myöhempinä aikoina (1940-luvun alussa) Hanaholmenissa vietti kesiään Uno Donnerin sukulaisia.

Kaikkine alusrakennuksineen Björnholmin kokonaisuus lähenteli herraskartanoa. Björnholmin maatalous, kaikki eläimet ja viljellyt pellot mukaan lukien, oli suurempaa kuin huviloilla harrastettu tietyn asteinen omavaraistalous. Huviloilla saatettiin kesäisin pitää mutamaa kanaa ja viljellä hyötykasveja, mutta peltojen viljely ja esimerkiksi hautomakoneet eivät yleisesti kuuluneet huviloiden omavaraisuuteen. Sanna Kaisa

Spoof määrittelee väitöskirjassaan *Savikkojen valtias. Jokelan tiilitehtaan sosiaalinen ja fyysinen miljöö* (1998) Jokelan tiilitehtaan omistajan asuinrakennuksen huvilamaisesta arkkitehtuurista huolimatta pikemminkin kartanoksi kuin huvilaksi. Hän perustele määritelmänsä juuri sillä, että huvilakulttuuriin ei liity maataloutta. Toinen kartanon puolesta puhuva seikka Spoofin mielestä oli asuinrakennuksen viereen istutettu englantilaistyylinen puutarha.

Björnholmin puistomaiseksi jalostettu rantavyöhyke oli ehkä jossain määrin englantilaisen puiston pohjoinen sovellus, jossa kallioinen maaperä sai säilyttää metsämäisen ilmeensä. Promenadeja varten tehdyt hiekkakäytävät liittyvät ilmiönä myös kartanokulttuuriin, samoin kuin Hagalundin maiden rajalta Björnholmia kohti johtava lehmus- ja vaahterakuja. Alkuaikojen kuiteissa ja tositteissa, varsinkin rakentamiseen liittyen, puhutaan usein vain uudisrakennuksesta Björnholmin palstatilalla. Joissain tositteissa se tosin on määritelty sanalla *villa*. Varsinkin myöhemmin aikoina se on kulkenut huvilanimikkeellä, esimerkiksi artikkelissa Nya Pressenissä 25.5.1957 *Sinebrychoffska villan - ett museum över borgerligt sommarliv*. Björnholm rakennettiin vallalla olevan ker-taustyylin, uusrenessanssin mukaan. Se oli hallitseva tyyli myös aikakauden kartano-rakennuksissa (Gardberg 1989, 133), mutta lasitetut verannat tekevät Björnholmista huvilamaisen. Pääsisäänkäynti johtaa kaarevia kaksoisportaita suoraan väljälle lasiver-annalle, jonka päällä on parveke. Suuret verannat yläpuolisine parvekkeineen kuuluivat olennaisesti huvila-arkkitehtuuriin. Esimerkiksi Ruissalon vanhimmissa huviloissa on verannan yläpuolella katolla yleensä parveke. Myöhemmin rakennelmista kehittyi kak-sikerroksisia verantoja, jossa yläkerran vanha parveke muuttui avoimeksi katetuksi verannaksi. Avoimen verannan tarkoituksena oli suojata asukkaita aurinkoa ja tuulta vastaan, silloin kun kuitenkin haluttiin ulkoilmaa. Alunperin parveke saattoi olla myös valeparveke, jossa pelkkä kaide kiersi balustradimaisesti katon reunaa vaikka varsinaista parvekettä ei ollut, eikä edes ovea mistä parvekkeelle olisi päässyt. (Soiri-Snellman 1985, 170-171.) Björnholmissa molempien verantojen päällä on parvekkeet, lisäksi ruo-kasaliin liittyvän erkkerimäisen ulokkeen päällä on parveke. Björnholmin kokonaisuus lähentelee pientä herraskartanoa, mutta käyttötarkoitukseltaan ja arkkitehtuuriltaan se on lähempänä huvilaa. Loppuaikoina maatalouskin hiipui huviloille tyyppilliseksi puolit-taiseksi omavaraistaloudeksi.

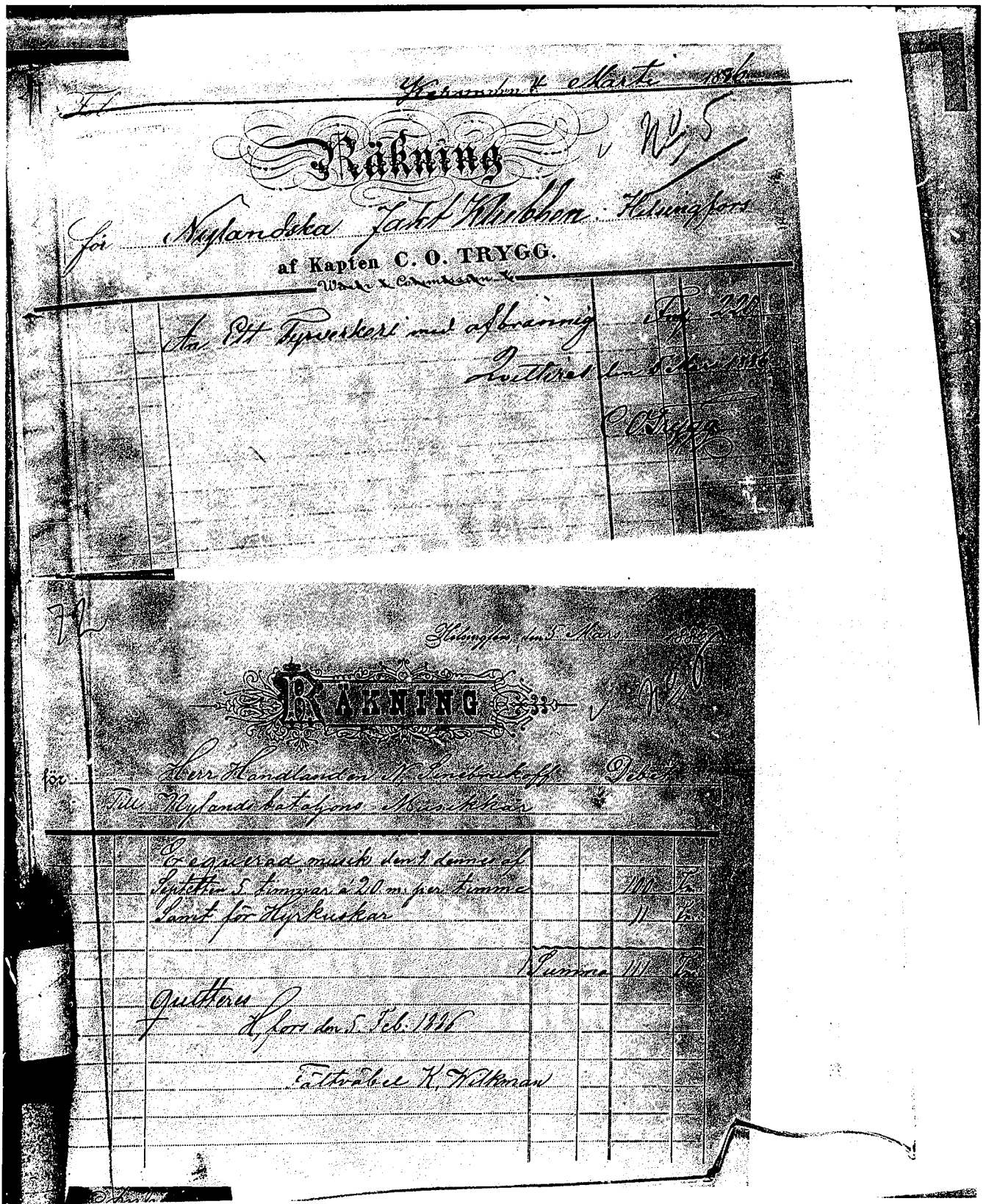
5. KAUPPANEUVOKSEN EDUSTUSASUNTO

Nicolas Sinebrychoff — urheiluhenkkinen seuramies

Jotta voisi paremmin ymmärtää miksi ja minkälaista elämää varten palatsimainen Björnholmin huvila rakennettiin, on paikallaan tutustua rakennuttajaan Nicolas Sinebrychoffiin. Mitä varten ja minkälaisia tarpeita tyydyttääkseen hän rakennutti huvilansa? Koska enää ei ole aikalaisia kertomassa Nicolaksesta, täytyy hänen henkilökuvaansa ja luonnettaan kartoittaessa turvautua arkistomateriaaliin ja niihin harvoihin viittauksiin, joita hänestä on kirjallisuudessa.

Nicolasta on jo aiemmin kuvattu seuralliseksi ja vapaa-ajan riennoista kiinnostuneeksi herrasmieheksi. Donnerin arkistossa olevat Nicolas Sinebrychoffin tositteet vuosilta 1880-1883 kertovat hyvin hänen kiinnostuksen kohteistaan. Arkistosta löytyy kuitteja lähinnä purjehdukseen tai aseisiin liittyen. Useita aseita on tilattu Englannista. Arkistossa on kirjeitä englantilaiselta asekauppiaalta, jonka kanssa Nicolas on useammankin kerran asioinut. Lisänä on kuitteja kotimaasta ostetuista asetarvikkeista aina aseöljystä remmeihin ja patruunoihin. Henkilökohtaisilla tileiltä (ELKA, rescontra kirjat) löytyy myös maksettuja tulleja peuransarvista ja laskuja niiden jälkikäsitteystä.

Purjehdukseen liittyen löytyy kuitteja purjekankaista, valmiista purjeista ja muusta veneilyyn liittyvästä rekvisiitasta. Osa tavaroista on tuotu rahtina esimerkiksi Saksasta. Nicolas Sinebrychoff oli jäsenenä Nyländska Jaktklubbenissa vuodesta 1876 sekä kuniajäsenenä vuodesta 1889. Hän toimi seuran varakommodorina vuosina 1879-1884 ja kommodorina vuosien 1885-1889 ja 1892-1893 aikana. Nicolas uhrasi paljon aikaansa ja varojaan seuran toimintaan. Nicolas järjesti NJK:n paviljongille uuden paikan Blekholmsgrundetista vuonna 1885 tekemällä sopimuksen Helsingin kaupungin kanssa vuoteen 1915. Hän myös maksoi loput velasta, joka vielä rasitti vanhaa Mössenholmilla sijainnut paviljonkia, sekä huolehti muutosta aiheutuneista kuluista ja lisärakentamisesta. *Nyländska Jaktklubben 1861-1911* juhla-kirja (1911, 37) ilmoittaa Nicolakselta kuluneen paviljongin siirtoon kaikkine kuluineen noin 16 000 mk. Lisäesimerkkinä muusta seuraan uhratusta ajasta ja rahasta löytyy Donnerin arkistosta joulukuulta 1881

Esimerkkejä Nicolaksen menoista: lasku NJK:n tilaamasta ilotulituksesta sekä lasku Uudenmaan pataljoonan soittokunnan esittämästä musiikista. (Donnerin arkisto N.S. verifikat 1886-87.)

lasku tapeteista, jotka on hankittu Nyländska jaktklubbenille. Vuonna 1886 näkyy Nicolaksen tililtä maksetun mullan, kalkin ja koivuhalkojen ajosta paviljongille sekä paviljongin maalaustöistä. Vuonna 1886 Nicolas myös lahjoitti seuralle sen 25-vuotisjuhlan kunniaksi Pietarissa tehdyn kiertopalkinnon, joka kulkee yhä tänäkin päivänä nimellä ”Kommodor Nicolas Sinebrychoffs Challenge pokal”.

Nicolaksella oli tietenkin myös omia purjeveneitä/aluksia. 1880-luvun tileissä (rescontra kirjat) näkyy purjevene Naja`n olleen ahkerassa käytössä, ainakin päätellen sille suoritetuista korjauksista, maalauksista ja puhdistuksista. Perunkirjassa 1996 luetellaan puolestaan farkoster nimikkeen alla yhdeksän alusta, jotka olivat arvoltaan kahdesta markasta viiteensataan markkaan. Luulisi isännän itsekin silloin tällöin käyttäneen ainakin joitakin aluksiaan. Nicolaksen mielenkiinnon kohdistumisesta urheiluun kielivät myös muutamat lehdet joita hän on tilannut, esimerkiksi ”Tiden för Idrott” ja ”Sporten” (ELKA rescontra kirjat, tilit 1886 ja 1887).

Herrasmieslajeista, ratsastukseen ja metsästyskoiiriin liittyen löytyy joitakin todisteita, joiden perusteella Nicolaksen voi liittää myös edellä mainittuihin harrastuksiin. Nicolaksella oli jo ennen Björnholmiin asettumista ainakin yksi (ratsu?)hevonen, josta hän on maksanut ylöspidon (ELKA rescontra kirjat, tilit 1888 ja 1889). Vuoden 1883 tileissä näkyy jokin koira saaneen lääkehoitoa. Vuonna 1892 hän hankki puolestaan irlanninsetterin, Ardee nimeltään, jolle eläinlääkäri on kyseisen vuoden elokuussa kirjoittanut hyvin tarkat pennun ruokintaohjeet (Donnerin arkisto N. ja A. S. verifikat 1888-1907). Lokakuulta 1894 on eläinlääkärin lasku hoidosta 4 vuorokautta vanhalle koiralle. Tietysti kaksi nimetöntä koira voivat olla pelkkiä seurakoiria, mutta irlanninsetteri on ainakin lintukoirana käytetty ja Björnholmin metsästyssalin sisustukseen kuului useampiakin täytettyjä lintuja. Vuodelta 1890 on 5. päivänä syyskuuta päivätty kirje, jossa Björn Schauman Tammisaaresta tiedustelee Nicolaksen halukkuutta osallistua Tammisaaren seudulla suunniteltuun lintujahtiin (Donnerin arkisto N.S. brev 1880-93).

Nicolas toimi aktiivisesti ainakin jo mainitussa NJK:ssa, mutta sen lisäksi hän on ollut kannatusjäsenenä monessa muussakin yhteisössä. Hän on maksanut avustusta tai tukea ainakin: teatterille, sairaskodille, palokunnalle, musiikki-instituutille, työväenyhdistykselle, työväen eläkerahastoon, Kalkis Fiskeriklubbenille, meripelastusyhdistykselle,

konstnärsgilletille ja kaupunkilähetykselle. Sekä jäsenmaksua Konstföreningille, Handelsföreningille, Petersburg Jaktklubbenille, Svenska Klubbenille, Finska Jaktföreningille, Fängelseföreningille ja Tekniska föreningille. (rescontra kirjat, tilit 1880-1888.) Nicolas oli myös yksi *Helsingfors orkesterföreningin* perustamisen takana olevista henkilöistä (joukkoon kuului myös mm. Robert Cajanus). Yhdistyksen perustaminen katsottiin tarpeelliseksi, jotta edes yhden suuren orkesterin olemassaolo kaupungissa voitaisiin taata. (Donnerin arkisto Ur "Järnkista", N.S. bouppteckning 1896.)

Seurahuoneen lasku vuodelta 1883 (Donnerin arkisto N.S. verifikat 1883-85).

Helsingfors den 21/12 1883.

Societetshuset

*Helsingfors H. H. N. Sjöberg och
af A. J. Johansson*

11/11	3 Inmånadskor, 4/100	4 60
	1 Chambord	1 50
	3 Capelle's	4 50
	3 Franck's	3 00
	3 Kap. Caffe	1 20
	3 Glas Cognac	2 10
	2 1/2 Seltanvatten	80
11/21	2 White Peft	12 00
11/21	1 Chambord	1 50
12/1	2 Chambord	3 00
	3 Chan. Cognac	4 50
	6 Franck's	9 00
	3 Franck's	4 50
	2 Franck's	1 20
12/15	8 St. Stekta Hyskingen	1 60
	1. Skiffstillsättning	4 00
12/15	10. Skiffstillsättning	1 50
		57 30

Jotain herran vapaa-ajan vietosta kertovat myös säilyneet kuitit Seurahuoneelta ja Kaivuhuoneelta (Donnerin arkisto N.S. verifikat 1883-85). Nicolaksen henkilökohtaisilta tileiltä löytyy myös useampia maksettuja shampanjaeriä, tullimaksuja tuoduista siikareista ja rahtimaksuja shampanjasta. Sosiaalisten suhteiden ylläpitoon ja toisaalta liikemiehen statukseen liittyvät visiittikortit ja kirjepaperi, joita on myös säännöllisesti

tilattu. Myös matkusteluun on mennyt rahaa. Matkat ovat suuntautuneet ainakin Ruotsiin, Saksaan ja Pietariin (ELKA rescontra kirjat, tilit 1881-1886).

Edustusasunto meren äärellä

Kuten jo aiemmin on todettu, herrasväelle kartanot kesänviettopaikkoina eivät suinkaan merkinneet työtä ja tilan hoitoon liittyviä askareita. Pikemminkin ne olivat rentoutumispaikkoja, jonne tultiin pakoon kaupungin ahtautta, likaa ja kiireistä elämänrytmiä. Kartanoissa oli aina pehtoori tai vastaava päällysmies, joka vastasi tilanpidosta ja arkipäivän askareista. Björnholmissa jatkettiin pikemminkin kartanomaista elämäntyyliä kuin varsinaista uuden ajan huvilakulttuuria. Huvilakulttuuriin liittyi yleisesti olennaisena osana myös isäntäväen oma työpanos ja henkilökohtainen kiinnostus esimerkiksi kasvimaan tai puutarhan hoitoon, kuten Alfred Kihlmanin hankkiessa Espoon rannikolta huvilapalsta-Rulluddenin vuonna 1873. Aluksi Kihlmanija innoitti ihastus puhtaaseen ja koskemattomaan luontoon, mutta vähitellen huvilan ympäristöä alettiin raivata ja tällöin tärkeää oli oman työn merkitys. (Tuomi, 1997, 36.) Palvelusväki oli edellytys laajan puutarhan ylläpitämiseen, mutta pohjalla oli kuitenkin isäntäväen aito innostus ja oma huolenpito kasveistaan.

Björnholmissa tilanne oli hieman toinen. Huvilan oli ennenkaikkea oltava edustava ja työntekijöiden oli huolehdittava sen moitteettomasta ulkoasusta. Varsinkin myöhempinä aikoina Anna Sinebryhoff tosin saattoi silloin tällöin kitkeä kukkapenkkejä tai pyyhkiä pölyjä, mutta vain satunnaisesti. Ja satunnaisesti tapahtuva tavaroiden järjestely tai kukkapenkkiä perkaaminen oli paitsi ajanvietettä, niin myös kontrollointia, että kaikki oli niin kuin piti. Tavarat oikeilla paikoillaan ja oikeat kukat oikeissa penkeissä, riittävän hyvin kitkettynä.

Nicolas oli siis kiinnostunut reipashenkisestä ulkoilmaelämästä, lähinnä purjehduksen ja metsästyksen muodossa. Toisaalta ulospäinsuuntautuneena ja hauskana pidettynä seuramiehenä (Mårtenson 1969, 30) hän halusi varmasti panostaa myös vieraiden oikeaoppiseen kestitsemiseen. Huvila rakennettiin aikana, jolloin seuraelämä kukoisti Helsin-

gissä. Talvisesongin aikana tehtiin rekiretkiä kaupungin ympäristöön tai mentiin kutsuille lähistöllä sijainneille maatiloille. Perillä tulijoita odotti usein päivällinen ja tanssiaiset.(Villa Elfvik 1986, 37.) Nicolas ei ilmeisestikään rakennuttanut Björnholmin huvilaa nauttiakseen tuhoutumattomasta ja puhtaasta luonnosta itseisarvona tai saadakseen tyydytystä pelkästä maatilain pidosta tai puutarhan hoidosta kuten Khilmanit. Björnholm rakennettiin ennenkaikkea isäntäväen seurallisia ja yläluokkaisia harrastuksia silmälläpitäen, ja kenties nimenomaan vanhaa säätyläistön maakartanotapaa mukaillen huvilalle perustettiin myös pieni maatila. Björnholm suunniteltiin mitä ilmeisemmin Kauppaneuvos Nicolas Sinebrychoffin ja hänen puolisonsa Annan edustusasunnoksi. Sillä vaikka heillä huvilan valmistumisen jälkeen säilyi asunto myös Helsingissä, niin vuosittain ilmestyvässä *Adressbok och Yrkeskalender för Helsingfors* heidän osoitteeseen on vuodesta 1892 mainittu pelkästään Björnholm.

Rakennuksen suuret salit ja loisteliaas sisustus olivatkin kuin omiaan edustustilaisuuksien ja juhlien järjestämiseen, joita ainakin kertoman mukaan Nicolas Sinebrychoffin aikaan järjestettiin. Työntekijöiden lapset muistavat kuulemiaan juttuja alkuaikojen prameista juhlista.

” Täällä ylhäällä [Lilljebergin varastossa] oli semmonen arkku, miss oli semmosii lamppuja. Siel oli semmosii lasikuuppia, eri värisiä...ja kun oli suuria juhlia sillon alussa, hänhän, Kommeraserådi eli niin vähän aikaa. Niin laitettiin jälle kuulemma, Lilljebergin setä kerto. Ne laitettiin jälle pienin välimatkoin Helsinkiin saakka, niis oli kynttilät sisällä. Ja aurattiin tie, ja sitte ne vieraat tuotiin rekikytyllä Karhusaareen juhlisiin. Mä en tiedä oliko näitä juhlia ehtiny olla montaa sitte. Ja sitt siell oli isoja laatikoita täällä ylävintissä, miss oli susiturkkkia, niihin vieraat sitten pistettiin, ettei niil ollu kylmä. kaikkee semmosta rekvisiittaa tuoll oli, kuule, semmosta hienoo kamaa. (Kemppainen s. 81-82.)

Kerrottiin myös juhlista, joissa päärakennuksen katto olisi tehty paneeleilla tasaiseksi ja pidetty tanssiaiset huvilan katolla (Nyholm s.17). Björnholmissa harrastettujen naamiashuvien ja näytelmien johdosta yksi yläkerran makuuhuoneen suurista kaapeista oli vielä Donnereiden aikaan täynnä erilaisia naamiaisasuja, hienoista kankaista tehtyjä, paljon pitsiä ja silkkiä (Donner s. 5). Huvittelu ja huvielämä kuuluivat ylemmän luokan statukseen. Suomeen oli jo 1700-luvun lopulla levinnyt ranskalainen tapakulttuuri, jonka keskeistä ajankulua olivat juuri seuranäytelmät, kortinpeluu, musiikki ja tanssi (Lehtonen 1994, 36). Ylemmän luokan status edellytti tiettyä varakkuutta ja sen osoit-

tamista esimerkiksi juuri kutsujen järjestämisen muodossa tai, jos siihen ei kyennyt, niin piireistä oli syytä vetäytyä kaikessa hiljaisuudessa (Wirilander, 1974, 68).

Björnholmissa oli hyvät mahdollisuudet järjestää juhlia, joissa saatettiin harrastaa kaikkia edellä mainittuja ajanvietteitä. Alakerrassa oli isoja saleja, joissa saattoi tanssia tai esittää seuranäytelmiä. Yläkerrassa oli jahtisali ja Nicolaksen työhuone, jonne herraseura saattoi vetäytyä. Huvilan päärakennus tehtiin loisteliaaksi ja edustavaksi teknisiä uutuuksia hyväksi käyttäen. Katolle rakennettiin esimerkiksi sadeveden keräysjärjestelmä, jossa keskiosasta sisäänpäin viettävän ulkokaton kautta vesi kerääntyi ullakolle säiliöön, josta vettä voitiin sitten hyödyntää talousvetenä. Talossa oli myös jonkinlainen sisäinen viemäristö, jonka kautta ylempien kerrosten likavesiä voitiin laskea kellarissa olevaan säiliöön. Varakkuuden osoituksena vaunuliiterissä oli ajopelejä joka lähtöön. Talvikäyttöön oli useampia rekiä. Kesäkäyttöön puolestaan erikokoisia kärryjä, venäläistyyliset frillat sekä hienot ”seitsemän lasin” vaunut niinkuin niitä kutsuttiin (Nyholm s.2).

Björnholmin sisustus kertoi omalta osaltaan isännän sosiaalisesta asemasta ja halusta osoittaa se. Rakennuksen sisustus oli viimeistä piirtoa myöten huoliteltua: koristeelliset polykromimaalauksilla ja kaakeleilla päällystetyt uunit, koristemaalattut katot, empiretyyliset kaksoisovet, tilaustyönä valmistetut huonekalut jne. (Karhusaaren taidekeskus). Huvila ja sen sisustus symboloivat omistajansa varakkuutta, edustaen sitä ylellistä elämäntapaa, johon vain varakkaan suvun edustajilla 1800-luvun lopussa oli varaa. Kalusteita ja koriste-esineitä tilattiin ja tuotiin melko paljon ulkomailta, pääosin Saksasta ja Venäjältä. Ulkomailta tuodulla tavaralla oli jossain määrin korkeampi symboliarvo, kaikki mikä oli Suomessa melko harvinaista oli tietyllä tavalla statusta. Toisaalta sisustus noudatteli vuosisadan lopun yleistä kaupunkikotien sisustuksellista tyylisuuntaa, johon kuului runsas esineistö ja raskaita tummia tekstiilejä, laskostettuja ovi- ja ikkunaverhoja. Björnholmista löytyi muun muassa antiikkilipastoja, topattuja huonekaluja, biedermeier-sohvaryhmiä sekä uusrenessanssille tyypillisiä kalusteita, joissa suosittiin monirytmistä peilitystä, runsasta profilointia ja sorvattuja uurrekoristeita. Björnholmin sisustukseen kuului myös runsaasti vuosisadan loppupuolella suosiossa olleita koriste-esineitä, erilaisia maljoja ja vaaseja, paperipainoja sekä pieniä pat-saita. (Donnerin arkisto N.S. bouppteckning ; Nokela 1991,233,249.) Erytisen näyttävä

koriste-esine, tai ainakin haastateltaville mieleen jäänyt, oli luonnollista kokoa oleva neekeriveistos, joka hopeinen tarjotin kädessään ja helmiä kaulassaan seisoi alhaalla förmaakissa, loppuaikojen seuraneidin huoneessa (Donner s. 3 ; Kempainen s.15). Björnholmista löytyi myös kalusteita, joita pidetään erityisesti huviloille kuuluvina, kuten rottinkikalusteita ja vihreäksi maalattuja puutarharyhmiä (Soiri-Snellman, 1985, 193.)

Tietynlainen harvinaisuuden ja erikoisuuksien tavoittelu näkyi myös ruusutarhassa. Kukkia tilattiin esimerkiksi Saksasta ja Hollannista joko suoraan niin, että oma puutarhuri lähetettiin paikan päälle tekemään tilaukset, tai välikäsiä kautta. Vuodelta 1894 on esimerkiksi yksi tosite, jossa ruotsalainen kukkakauppias ilmoittaa onnistuneensa hankkimaan Saksasta osan niistä kukista, joita Nicolas heiltä tilasi. Kukkien oli tarkoitus tulla Lyypekistä rahtina suoraan Helsinkiin. (Donnerin arkisto N. S. verif. 1892-1894.)

Huvilan päärakennuksen huoneiden käyttötarkoitukset ja osin sisustuskin ovat muuttuneet ajan kuluessa. Siitä, millaisiksi ja mihin käyttöön huoneet alunperin suunniteltiin ja millä nimellä niitä kutsuttiin, saa vihjeitä kahdesta alkuaikoina eri yhteyksissä laaditusta huoneluettelosta. Ensimmäinen lista on vuodelta 1889 oleva lasku suoritetuista maalaus- ja sisustustöistä päärakennuksessa (Björnholm verifik. 1886-89). Toinen lista on Nicolaksen kuoleman jälkeen vuonna 1896 tehdystä perunkirjasta. Perunkirjassa mainitut huoneet on lueteltu jäljempänä kursivoituina.

2. kerros,

Badrummet, Afklädningsrummet, Jagtsalen, Bibliotheket, Sängkammaren, Hörnrummet, Barnkammaren, Guvernantensrum, Paradtrapputgången, Winden, Ett verkstadsrum
Jagtsalen, Herns arbetsrum, Herns förmak, Bouduoiren, Sängkammaren, Lärarinnerummet, Barnkammaren, Vinden

1.kerros,

Stora verandan, Tamburen, Rummet till vänster i tamburen, Förmaket, Salongen, Matsalen, Balkongen, Serveringsrummet & Closetten, Genomgången & trappan, Förstugan, Yttre trappan

*Stora verandan, Främmande rummet, Förmaket, Salen, Matsalen, Kaffe-
verandan och trappuppgång, Tamburen, Serveringsrummet*

Kellari,

Rummet No 1, Köket, Kontoret, Förstugan, Kontoret, Skafferiet

Slöjdrummet, Köket, Tjänarens rum

Huoneet on lueteltu melko yhteneväisesti. Perunkirjassa asiakirjan käyttötarkoitus huomioiden ei tietenkään ole lueteltu kaikkia pikku eteisiä ja komeroita, joiden sisustuksena ei ole mitään rahalliselta arvoltaan merkittävää. Listojen suurin eroavaisuus löytyy yläkerrasta. Yläkerran kirjasto tarkoittaa luultavasti samaa huonetta kuin perunkirjan herna förmak. Föрмаakin sisustukseen on perunkirjan mukaan kuulunut muun muassa useita kirjakaappeja, kaksi pelipöytää, turkkilainen pöytä kahvikalustoineen, tupak-
kavälineitä, koriste-esineitä, täytettyjä pöllöjä, raha- ja sinettikokoelma sekä yksi revolveri. Haastatteluissa metsästyssalin viereistä huonetta on kutsuttu vaihtelevasti joko kirjastoksi tai Nicolaksen huoneeksi. Pienempi huone föрмаakin vieressä sopii eristetympänä ja paremmin kokonsakin puolesta yksityisemmäksi työhuoneeksi. Työhuone oli nimittäin perunkirjan mukaan hieman yksinkertaisemmin sisustettu, vaikka sieltäkin löytyi kirjoituspöydän lisäksi useampia tuoleja, sohva sekä tarve-esineitä kirjevaa`asta, metrimittaan ja vesivaakaan. Työhuoneessa oli lisäksi rautasänky ja pesukaappi. Työhuoneeseen kuljettiin eräänlaisen salaoven, avautuvan seinäkaapin, kautta. Perunkirjassa ei ole myöskään mainittu Nicolaksen vintille rakentamaa pientä verstashuonetta (joka muutamassa haastatteluissa kulkee nimellä salahuone). Verstashuoneeseen meni portaat työhuoneesta.

Pääovesta sisään astuttaessa tultiin siis alakerran suurelle verannalle, jossa olivat puolikaareen muotoiset sohvut, rottinkikalusteita ja palmuja. Verannan nurkassa olevia kierreportaita pitkin pääsi yläkerran terassille. Verannalta aukesivat pariovet käytävään, jonka molemmin puolin olivat ovet, toinen föрмаakiin, toinen vierashuoneeseen. Föрмаakissa oli muun muassa suuri venetsialainen kattokruunu sekä kaksi peiliä, joissa oli kullatut kehykset (Donnerin arkisto N.S. bouppteckning).

”...semmonen suuri, kullattu peili, oikein upee. Se näky nimittäin merelle, jo kun tuli kaukaa niin näki. Se oli koko seinä kuin peili suurilla kullatuilla raameilla. Ja sitt tässä oli, ne sano, ett Muranosta tuodut semmoset lampetit, hyvin kauniit. Ja sitte tässä oli

valtavan kaunis kristallikruunu tässä keskellä, ja sitt kauniita mattoja ja muuta.”
(Kempainen s.17.)

Förmaakista pääsi taas eräänlaisen salaoven eli avautuvan peilin kautta suurelle veranalle. Loppuaikoina förmaaki toimi Anna Sinebrychoffin seuraneidin huoneena. Käytävän päästä aukesivat ovet porrasaulaan sekä suureen saliin. Sali oli ennenkaikkea edustustila ja sen sisustus kertoi aikansa sivistys- ja kauneusihanteista. Salissa oli esimerkiksi pähkinäpuinen flyygeli, marmorinen Apollo-patsas, pronssinen Neptunuksen patsas marmorijalustalla, sekä pienempi Venusta esittävä veistos. (Donnerin arkisto N.S. bouppteckning.) Sali oli usein hieman riisutummin koristeltu kuin muut esineitä pursuavat huoneet. Salissa noudatettiin vanhempaa tapaa sijoittaa huonekalut seinustoille. Pitihän tanssille ja mahdollisille esiintyjille jättää tilaa. (vrt. Villa Elfvik s.18.) Myös salin seinillä oli kolme suurta peiliä.

”...så att alltid när man kom in där så speglades man. Man kunde inte röra sig i det där rummet utan att spegla sig i de där jätte, jätte stora speglarna - alltså enorma sådana saker” (Donner s.6).

Salin kautta päästiin ruokasaliin, jonka päädyssä oli erkkeri ja sivustalla pienempi kahvi/teeveranta. Ruokasalin yhteydessä oleva lasiveranta löytyy myös muun muassa Villa Elfvikistä.

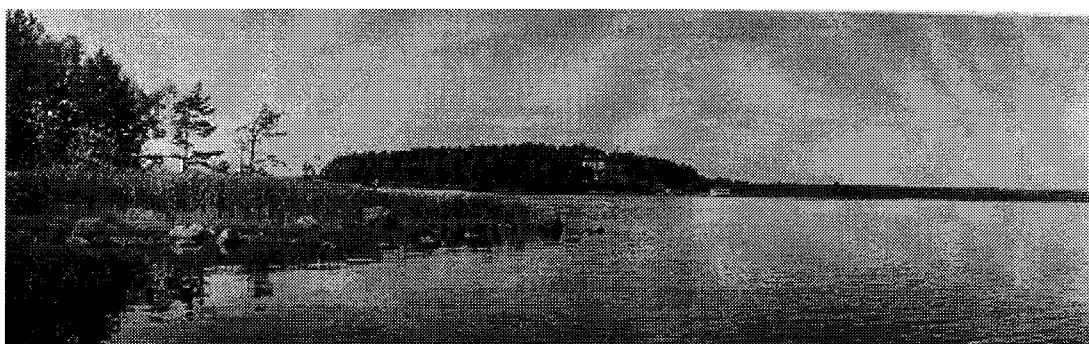
Porrasaulasta pääsi luonnollisesti portaita pitkin yläkertaan ja lisäksi pienen eteisen kautta ulos. Sivusisäänkäynti oli tarkoitettu lähinnä työväelle, jos he joutuivat toimitamaan asioita varsinaisiin asuinkerroksiin. Alakerrassa oli lisäksi tarjoiluhuone sekä pienempi porraskäytävä, josta menivät portaat alas keittiöön.

Yläkerta oli puolittain julkinen ja puolittain yksityinen. Metsästyssali ja herran förmaaki olivat selkeästi julkisia edustavia tiloja kaikkine rekvisiittoineen. Asekokoelmat, rahakokoelmat, pokaalit, täytetyt eläimet jne. olivat nimenomaan näytteillä symboloimassa omistajansa kyvykkyyttä. Sen sijaan lastenkamari, sänkykamari ja opettajattaren huone olivat yksityisempiä, ei ainakaan kaikille vieraille tarkoitettuja tiloja. Opettajattarenkin huone voidaan tosin tietyllä tavalla ajatella statussymboliksi. Se, että perheessä oli kotiopettajatar, oli nimittäin yksi perheen sivistyneisyyden ja varakkuuden symboleista.

(Bjurman 1998, 209) Yläkerran maskuliinista kyvykkyyttä symboloivat tilat oli tarkoitettu herravieraille. Sinne saattoi aterian jälkeen vetäytyä ottamaan lasillisen ja polttamaan tupakkaa, koska 1800-luvulla vielä yleisesti ajateltiin, ettei ollut soveliasta polttaa naisten seurassa (Villa Elfvik s.22). Yläkerran huoneet ryhmittivät selkeästi. Edustushuoneet olivat toisessa päädyssä ja yksityisluontoisemmat toisessa. Ainoa heikko kohta jaottelussa oli yläkerran suuri parveke, joka oli opettajattaren huoneen ja lastenkamarin päädyssä ja jonne siis pääsi myös kierreportaita pitkin alakerran suurelta verannalta. Toisaalta metsästyssalista pääsi kahdelle pienemmälle parvekkeelle, joten ehkä suuren parvekkeen käyttöön ei ollut kovin paljon tarvetta suurten kutsujen aikaan. Kellarikerroksessa oli keittiötila, sisäkköjen huone, keittäjättären makuutila sekä varastohuone. Keittiöstä oli myös uloskäynti.

Yläkerrassa vierekkäin olevat kaksi huonetta, metsästyssali ja Nicolaksen förmaaki oli sisustettu metsästysaiheisen teeman mukaan. Metsästyssalissa oli mitä erilaisinta metsästyksen liittyvää rekvisiittaa, ja molempien huoneiden kiinteä sisustus noudatti yhtenäistä metsästysaiheista linjaa, alkaen aina verhotangoista ja kaakeliuuneista. Verhotankoina olivat keihäät. Förmaakin kaakeliuuniin yläreunaa koristeli petolintu levitetyn siivin, alempana oli reliefi metsästyskoiran päästä. Metsästyssalin katossa oli kaksi katokruunua, joissa öljysäiliö oli ratsastuskypärän muotoinen, ja niiden reunoilla olivat tikarit paloivat lamppuina. Metsästyssalin kaakeliuunien uuninluukut olivat kuin kilpiä, joiden takaa sojotti sapeleita, tikareita ja erilaisia pistoaseita kaikkiin ilmansuuntiin (Donner s.5). Molempien huoneiden seinillä oli erilaisia aseita pistooleista kivääreihin. Förmaakissa oli myös jo aiemmin mainittu kokoelma vanhoja rahoja. Metsästyssali oli täynnä täytettyjä lintuja ja muita eläimiä, kuten ilves sekä katseen vangitsijana kolme täytettyä karhua; emo ja kaksi pentua. Jokainen talossa käynyt muistaa eritoten karhut. Nicolaksen itsensä kerrotaan ampuneen ne (Nyholm s.16, Donner s.5). Metsästyssalissa oli myös kokoelma koristeellisia oluttuoppeja Saksasta edustamassa Nicolaksen panimosukua.

Huvilaelämä ja sen puitteet

Kuva: Olly ja Uno Donnerin kokoelma 766/207

Björnholmin huvila huvila seisoo Björnholmin niemen mantereen puoleisella kalliotöyräällä tasaisen terassin päällä, jota reunustaa balustradikaide. Pääsisäänkäynti huvilaan tehtiin höyrylaivalaiturin puolelle, samasta suunnasta tuli talvinen rekitie kaupungista. Pääsisäänkäynnin edessä oli suihkulähde, jonka keskellä seiso i kurki käärme suussaan. Suihkulähteen molemmin puolin nousivat kaarevat kaksoisportaat ylös etuovelle. Niemen metsäinen eteläpuoli suojasi huvilaa avomereltä päin, mutta pohjoisesta, eli mantereen suunnasta katsottuna, veden äärellä kohoava päärakennus hallitsi itsevaltiaan tavoin koko pohjoista lahtea. Björnholm on hyvä esimerkki siitä, kuinka talot rakennettiin tietylle paikalle maisemaan vallan ja omaisuuden osoitukseksi (Lönnqvist 1995, 9). Björnholmin päärakennus ja siihen liittyvät alusrakennukset viestivät selkeästi siitä vauraudesta ja vallasta, jota Björnholmin rakennuttaja omasi. Mantereen puolelta huvilaa lähestyttäessä sinne johti Hagalundin tilan rajalta vaahtera- ja lehmuskuja, vanhanaajan herraskartanoiden tyyliin. Jalopuut muodostivat ikäänkuin kunniakujan, joka kertoi satunnaisellekin tulijalle, että oltiin lähestymässä jotain merkittävää.

Björnholm suunniteltiin niin, että kesäpäivien vietto voisi jatkua herraskartanoissa omaksuttuun tyyliin. P.O.v. Törnen artikkelissa *Adertohundratalets herrgårdskultur* (1937, 174-175.) on vuosisadan alkupuolen kesäpäivien elämää kuvattu seuraavasti ”*Promenader i parkerna, utfärder till sjöss med holmar eller vackra stränder som mål, små picknicker på slätterängar omväxlade med inomhusnöjen som sångföredrag, uppförande av teaterpjäser - gärna både proverb och tillfällighetsstycken -, utklädningar och lektyr. Förmiddagskafferep med smärre program i något av lusthusen i parkerna hörde ock till de förlustelser...*”

Jokaiseen kartanoon muodostuivat omat vakiintuneet tapansa kuten samaa kulttuurista perintöä (kesänviettoa luonnonhelmassa) jatkaville huviloillekin.. Nicolas oli aikaansa seuraava liikemies ja vanhojen totuttujen ajanvietteiden lisäksi Björnholmiin rakennettiin puitteet myös uudemman ajan huveille kuten uimiselle ja tennikselle.

Kuva: Olly ja Uno Donnerin kokoelma 766/25
Promenadilla Lasseviikin suuntaan.

Niemen rantavyöhykkeen metsä jalostettiin puistomaiseksi ja osittain rantaviivaa muokaillessa sinne tehtiin pengerretty hiekkakäytävä kiertämään niemen kärki. Björnholmin puistomainen metsä ei ollut mikään tyypillinen kartanonpuisto, jossa oli laajoja ruoho-

kenttiä ja koriste pensaita. Se lähenteli pikemminkin luonnontilaista metsää, joka oli vain jalostettu promenaadikäyttöön sopivaksi. Toki päärakennuksen pihapiirissä oli koristeistutuksia ja erillinen ruusutarhaksi nimetty tila. Ruusutarha oli päärakennuksen takapuolella sijaitsevan jääkellarin päälle rakennettu. Ruusutarhassa oli lasiseinät ja muuten avoin katto lukuunottamatta takapäädyn pientä katettua tilaa, niin sanottua paviljonkia, joka soveltui esimerkiksi päiväkahvin nauttimiseen. Ruusutarhaan oli istutettu ruusuja ja sireenejä. Kukkia oli seinustoilla ja keskelle istutetussa ympyrässä. Keski-istutusta kiersi hiekkakäytävä, jota pitkin pääsi takaseinustalla olevan kahvipöydän ääreen. Anna Sinebrychoff piti erityisesti juuri ruusuista. Kasvihuoneeseen suunnitellut ruusuhuoneet sen jo omalta osaltaan osoittivat. Ja varsinkin vanhemmiten, näön jo heikennyttyä kukkien tuoksu oli hänelle tärkeä. Suojaisa, merituulilta lasiseinin eristetty ruusutarha oli parhaimpaan kukinta-aikaan tuoksua tulvillaan.

Kuva: Olly ja Uno Donnerin kokoelma 766/60

Seurue saunan edustalla.

Ruusutarhan takana olevassa saunarakennuksessa oli erikseen herrasväen puoli ja työväen puoli. Herrasväen puolella oli kylpyamme, jota myöhemmin aikoina käytti ainostaan Anna Sinebrychoff, ei kukaan muu. Lisäksi rakennuksen toisessa päässä oli

majoittumista varten kaksi vierashuonetta. Saunan sivustalle, rantaan rakennettiin laiturijonka päässä oli uimahuone. Helsinkiläiset oli tutustutettu uimiseen aikuisten tervehdyttävänä huvina 1800-luvun alkuvuosikymmeninä (Heikkinen, 1991, 95).

Esimerkiksi marsalkka Mannerheim, joka oli äitinsä kautta sukua Anna Sinebrychoffille ja vietti lapsuuden kesiään Louhisaassa 1870- ja 80-luvuilla, joutui jo lapsena tutustumaan uimiseen. Innokkaana uimarina hänen äitinsä piti huolen siitä, että lapsetkin oppivat uimaan. Vielä tuolloin melko harva osasi uida, mutta vuosisadan loppua kohti uimainnostus herrasväen huvina lisääntyi. (Meri 1988, 118.)

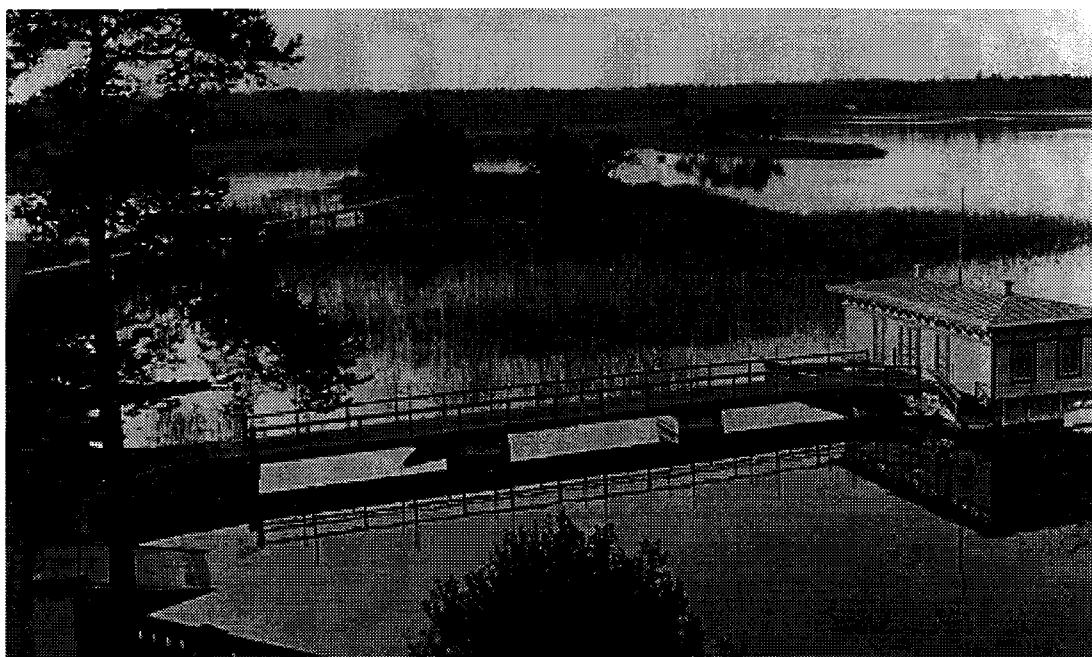
Nicolas, urheilullisena ja merellä viihtyvänä ihmisenä sekä tottuneena kylpylähoitoihin suosi varmasti myös uimista.¹ Kylpyläkulttuurilla oli nimittäin yhteys uimaharrastuksen leviämiseen. Kylpylät tarjosivat sekä kuumia että kylmiä kylpyjä, ja luonnollisin tapaa kylmä kylpy oli mennä jokeen, järveen tai mereen. Helsingissä puhuttiin jo 1830-luvulla ”Kylpy ja uimalaitoksesta”. Helsinkiin oli vuonna 1829 saapunut ruotsalainen upseeri ja miekkailunopettaja Gustav Mauritz Pauli, joka oli uimataidon innokas kannattaja. Hän saapui Helsinkiin toimiakseen Suomen kaartin miekkailumestarina, ja koska hänen mielestään uimataito oli sotilaille välttämätöntä, niin jo seuraavana kesänä hän piti Helsingissä uimakoulua. Pauli näki uimisen liikuntaa tarjoavana kylpemisenä ja uskoi siitä olevan apua moneenkin vaivaan, parantavan muun muassa ruuansulatusta ja antavan rauhallisemman unen. (Heikkinen 1991, 91-95.)

Christoffer Ericsson muistelee teoksessaan *Etapper* (1973, 33) vuosisadan alun kesiä Helsingin Kuusisaassa sijainneella huvilalla. Uimahuoneesta hän kirjoittaa kuinka sen merkitys oli täysin vastakkainen nykyiselle rantasaunakulttuurille. ”*Här skedde allt bakom lyckta dörrar. Naturen betraktades genom fönster med gardiner, och endast de särskilt djärva vågade sig ned i vattnet.*”

Björnholmin uimahuoneeseen kuului laiturin päällinen tila eli varsinainen uimahuone, sekä veteen laskettava häkki, jossa oli puulattia, jottei herrasväen tarvinnut astua mutaaseen pohjaan. Häkin lattian alla olivat arkut jotka täytettiin kivillä jotta häkki pysyi paikallaan pohjassa. Herrasväen uimaan menoa ei oikeastaan kukaan nähnyt, koska

¹ Alkavan tuberkuloosinsa vuoksi Nicolas kävi usein ulkomailla hoidattamassa itseään (esim. Mårtenson 1969, 37) ja vuoden 1892 heinäkuussa lähettämässään kirjeessä C. Mannerheim toivottaa ulkomaille matkustaneelle Nicolakselle ”Lycklig badkur och snabb återkomst”.

portaat alas uimahäkkiin olivat varsinaisen uimahuoneen seinien sisäpuolella. Veteen laskeutuminen ja sieltä ylös nouseminen tapahtui näin siveästi, katseilta suojattuna. (Kemppainen s. 27.) Samantyyppisiä kuvauksia uimahuoneista, joihin kuului laudoilla eristetty uima-allas, löytyy Helena Soiri-Snellmanin teoksesta *Ruissalon huvilat* (1985, 199-206). Uimahuoneet ilmestyivät Ruissalon rannoille jo 1800-luvun puolivälin paikkeilla ja Soiri-Snellmanin mukaan ne säilyivät yleisinä tämän vuosisadan puoliväliin asti. Hän ei tosin kommentoi sitä, käytettiinkö niitä enää aktiivisesti loppuun asti. Uimahuone menetti funktionsa, kun uiminen yleistyi ja yhteiskunnassa vallinnut tarkka säätyerottelu murtui. Enää ei koettu tarpeelliseksi uida eristetyssä altaassa eikä katseiden suojaakaan enää tarvittu kuin korkeintaan vaatteiden vaihtamiseen.

Kuva: Olly ja Uno Donnerin kokoelma 766/103

Edustalla Björnholmin uimahuone ja taustalla näkyy silta Fröknarne-luodolle.

Björnholmin niemen pohjoisen puoleisella lahdella, melko lähellä rantaa olevat kaksi luotoa, Fröknarne-luodot, kuuluivat siis Björnholmin palstatilaan. Toiselle niistä rakennettiin 150 metriä pitkä puinen kävelysilta. Kävelysilta kuului osana promenadikulttuuriin, joka edellytti erityistä sitä varten luotua promenadiympäristöä. Kiinteätä sillaa pitkin luodolla voitiin turvallisesti käydä huviretkellä ja näin päästiin kokemaan luontolämyksiä turvallisesti, itse rajatuissa olosuhteissa. Kiinteällä sillalla haltuun otettu tila

laajensi päivittäisten rituaalien toimintaympäristöä. Luotokin sai sillan kautta erityisen merkityksen, siitä tuli päiväkävelyn/retken kohde. Sillan funktio herrasväelle ei niinkään ollut se, että sen kautta päästiin johonkin, vaan se että sillalla ylipäättänsä kuljeskeltiin. Kuljeskelu oli itseisarvo, se mihin oltiin menossa oli toisarvoista. Silta mahdollisti rituaalinomaisen, säädynmukaisen käyttäytymisen ja viesti olemassaolollaan, että täällä harrastetaan säädynmukaisia huveja. Työväelle samainen silta oli ennen kaikkea hyvä onkipaikka ja työväenlapsille mieluisa leikkipaikka (Kemppainen s.51).

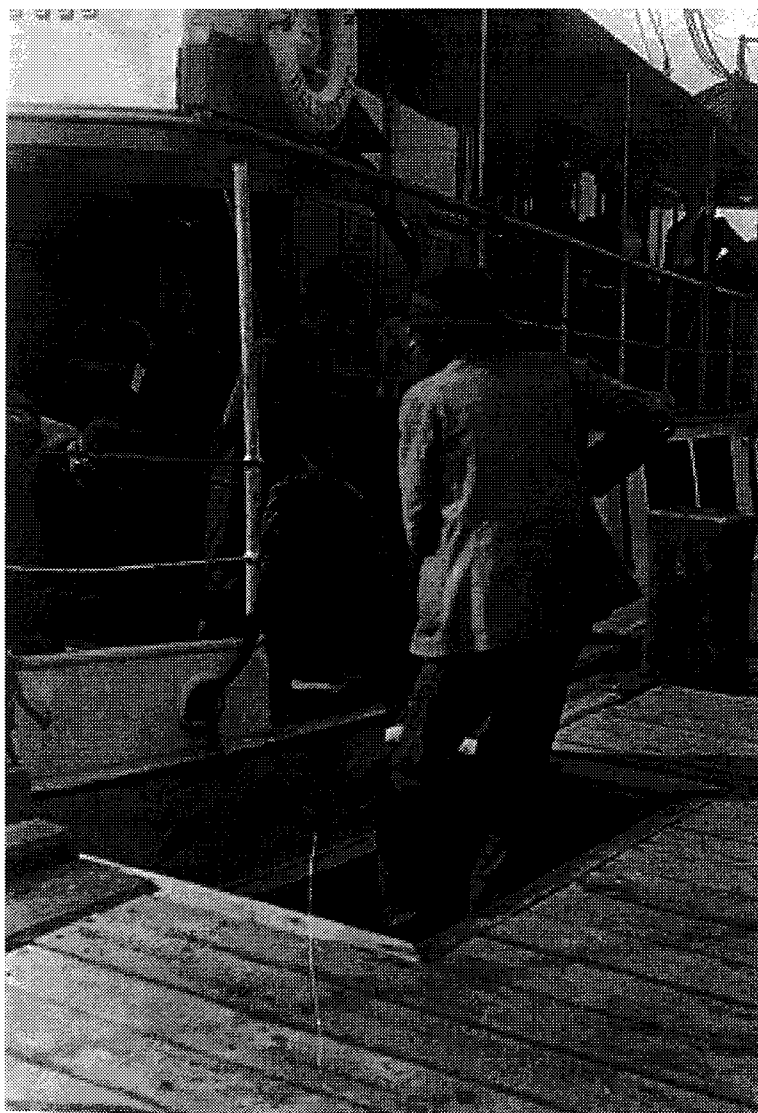
Miksi Björnholmin huvila sitten rakennettiin sille paikalle missä se on? Koska palsta lohkaistiin eräänlaisena perintöosuutena Paul Sinebrychoff vanhemman aiemmin omistamasta maa-alasta, täytyi sen sijaita jossain Hagalundin kartanon mailla. Björnholm kapeana, merelle päin työntyvänä niemenä tarjosi rauhallisen, jopa hieman eristäytyneen kolkan, jossa vallitsi saarimainen tunnelma. Meri on paikalla vallitseva elementti, niemen kärjestä katsottuna meri levittäytyy lähes joka puolella. Nicolakselle meren läheisyys on luultavasti ollut tärkeä tekijä. Toisaalta se, että niemi oli kuitenkin osa mannerta, saattoi tuoda tietynlaista turvallisuuden tunnetta. Björnholmiin ja sieltä pois pääsi aina kulkemaan myös mantereen kautta, jolloin ei tarvinnut välittää merellä vallitsevasta säätilasta. Ja jos ajattelee Björnholmia pienenä maatilana, niin Hagalundin läheisyys ja kulkuyhteys maitse on ollut vähintäänkin helpottava tekijä. Hagalundista on satu maatilana pitoon liittyen paljon apua, kuten maatilana kirjanpito osoittaa. Ainakin alkuaikoina Hagalundista tuotiin paljon enemmän rehua ja heinää kuin sinne vietiin. Myöhemmin vuosina rehulainoja on maksettu takaisin vastaavina tuotteina. (Björnh. verifikat 1890-92, 1892-94, 1895-1906.)

Björnholmiin kuljettiin meritse paitsi liikennöivien höyrylaivayhtiöiden vuoroveneillä niin myös Sinebrychoffien itsensä omistamalla höyrylaivalla. Sinebrychoffeilla oli 1900-luvun alussa Haga-niminen höyrylaiva joka lähti usein Hietalahdesta panimon läheltä ja ajoi Lauttasaaren pohjoispuolelta Otaniemeen ja sieltä Björnholmiin. Haga myytiin Tampereelle vuonna 1922. (Siukosaari 1990, 12.) Ann Katrin Pihl Atmer on kuvannut teoksessaan *Sommarnöjet i skärgården* (1987, 241-246.) Tukholman saariston kesäasutuksen osalta, kuinka töistä tulevan isän hakeminen vuoroveneeltä ja laiturille vastaan meneminen tehtiin lapsille merkittäväksi rituaaliksi. Lapset siistittiin aina etukäteen ja he odottivat laiturilla jo kauan ennen kuin laiva edes oli näkyvässä, kuulostel-

len lähestyvän laivan pilliä. Samassa yhteydessä Pihl Atmer tuo esiin vuorolaivoilla vallinneet rituaalit. Sosiaalista erottelua tehtiin sen perusteella matkustettiin aikaisemalla vai myöhemmällä vuorolla, ja lähes kaikilla vakiomatkestajilla oli määrätty paikansa laivalla. Jos joku ei ilmaantunutkaan paikalleen vaan jäi pois, niin se synnytti heti keskustelua ja aprikointia, pohdittiin yhteistuumin poisjäännin syytä. Säännöllisesti liikkuvat vuoroveneet edesauttoivat omalta osaltaan päivän tarkkaa rytmitystä huviloilla. Mitään yllätysvierailuja ei ollut odotettavissa, koska suurin osa ihmisistä liikkui huviloille juuri vuoroveneillä. Odotettujenkin vieraiden tuloaika tiedettiin vuoroveneiden ansiosta lähes minuutilleen. (Ericsson 1973, 40.)

Westra Skärgården-höyrylaiva Björnholmin laiturissa.

Kuva: Olly ja Uno Donnerin kokoelma 766/36

6. ANNA SINEBRYCHOFFIN BJÖRNHOLM

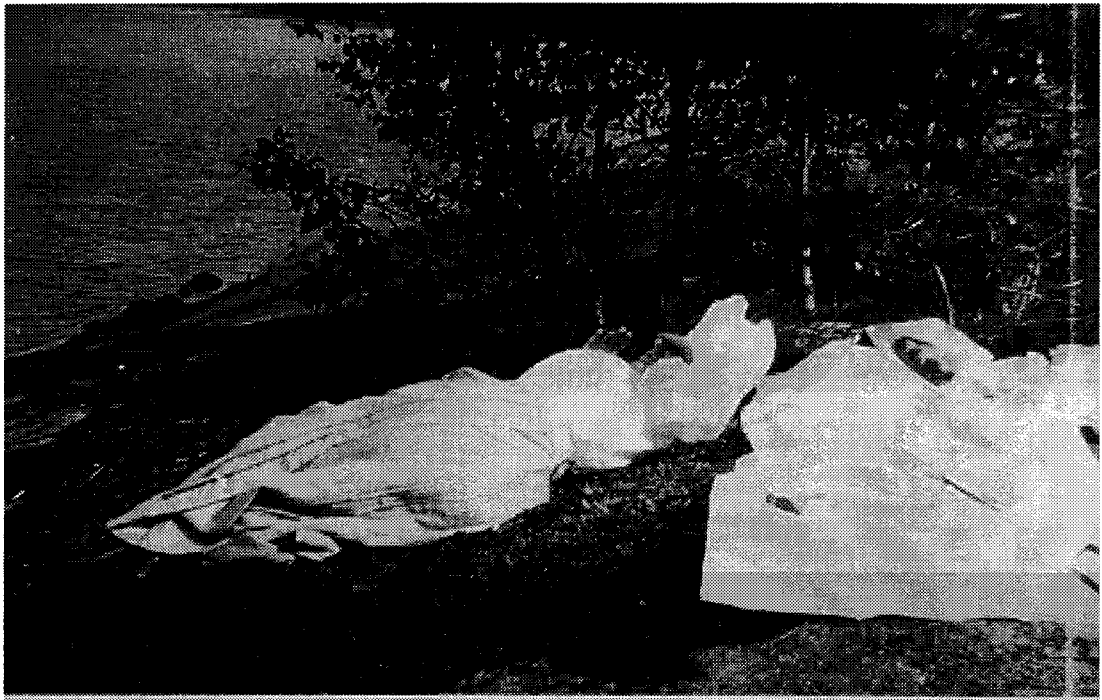
Kuva: Olly ja Uno Donnerin kokoelma 766/80

Anna Sinebrychoff nuorempi. Seinällä muotokuva Nicolas Sinebrychoffista.

Nicolaksen kuoleman (1896) jälkeen Anna Sinebrychoffin jatkoi elämäänsä totuttuun tapaan. Hänen tilikirjastaan löytyy esimerkiksi vuodelta 1899 päivällisiä Kaivohuoneella ja illallisia Seurahuoneella. Anna kävi myös säännöllisesti Ruotsissa. Tarve-esineitä ja tavaroita tilattiin sieltä mistä saatiin haluttua laatua. Liinavaatteita ja alusasuja on esimerkiksi tilattu Pariisista asti. (Donnerin arkisto A.S. conto 1899-1902, A.S. verifkat

1-88 1895-1901.) Elämä Björnholmissa muuttui kuitenkin vähitellen, vuosisadan alkuvuosikymmenten jälkeen melko yksinäiseksi hiljaiseloksi. Lähisukulaiset Hagalundista kuolivat, hänen tyttärensä Olgan ja tämän miehen Uno Donnerin käynnit Björnholmissa vähenivät ja lyhenivät. Annan oman näön heikkeneminen, joka lopulta johti täydelliseen sokeutumiseen, saattoi myöskin olla yksi syy seuraelämän hiljenemiseen.

Toki myös Annan aikana, varsinkin vuosisadan alussa Björnholmissa harrastettiin monipuolista huvilaelämää. Tapana olivat promenadit, kierrettiin joko rantaa mukailevaa polkua tai käyskenneltiin Hagalundin rajalle johtavaa puukujaa. Toisinaan tehtiin vähän pidempiäkin retkiä lähimaastoon. Hagalundin mailla saatettiin käydä kärryajelulla tai tehdä veneretkiä joko moottoriveneellä tai soutuveneellä. Soutuveneellä retket suuntautuivat usein lähisaariin ja myöhemmin Jorvaksentien rakentamisen jälkeen myös Frökvarne-luodoille. Herrasväen kesäinen retki sai lisää sisältöä ja elämyksellisyyttä, jos mukaan varattiin eväät ja luonnonhelmassa nautittiin pieni ateria.

Kuva: Olly ja Uno Donnerin kokoelma 766/194

Lepohetki luonnonhelmassa Frökvarne-luodolla.

Toisinaan huvilalla kuultiin myös musiikkiesityksiä. Ainakin tanssitaiteilija Maggie Gripenbergin tiedetään käyneen huvilalla esiintymässä (Kemppainen s. 95). Taiteilija Gripenberg herätti huomiota taiteellisella olemuksellaan myös tilan työntekijöissä.

”Hän kävi siellä, tuli just tällä Susannalla [höyrylaiva] sitten...Sill oli vaikka minkänäköstä huivia ja liinaa, mä kauempaa kattelin. Se tuoksu jäi vielä pitkin sinne meidän, luonnon tuoksut ei riittänyt, siihen tuli Maggie Gripenbergin tuoksut sitte.”

(Kemppainen s. 62.)

Toimintojen ritualisointi

Promenadeja harrastettiin Björnholmissa alusta asti. Päivittäisestä promenadista muodostui Anna Sinebrychoffille säännöllinen rituaali, jonka hän suoritti seuraneitinsä kanssa loppuun asti, niin kauan kuin voimat sallivat.

”Ja joka aamu niin kauan ku se vielä jaksoi niin se tuli sen Lasseviikin kautta” (Nyholm s.30).

”Niin ja sitten herrasväki tuli ja teki just Lassevikin lenkin. Hän jakso vielä kävellä silloin ja kävi riihen luona ja sieltä tuli sitte tänne kujalle, jota oli vielä jäljellä pari kolme hassua puuta, ne tuli sinne, sieltä sitä rantatietä pitkin ne tuli takasin huvilalle...ne tuli milloin mitäkin lenkkiä.” (Kemppainen s.30)

Antero Heikkinen toteaa teoksessaan *Terveysten ja ilon tähden. Herrasväki liikkeellä Suomessa 1700- ja 1800-luvuilla* (1991) kävelyn olleen lähes yleisin säätyväen liikuntamuoto. Sitä ei harrastettu niinkään liikunnan hyödyllisyyden vuoksi, vaan promenadi (joka alunperin tarkoitti kaupunkeihin promeneerausta varten tehtyä yleistä käytävää) kietoutui koko elämäntapaan, siinä erottui esteettinen ulottuvuus ja se oli myös oiva seurustelumuoto. Promenadi oli muoto, johon eurooppalaisen säätyväen liikuntaharrastukset olivat uomautuneet. Promenadiin ei tarvinnut sisällyttää lainkaan kuntoilun vivahtetta, mutta terveysohjeet antoivat sille kuitenkin sisältöä. Promenadit kuuluivat olennaisena osana kartanokulttuuriin. Useimmiten jo puistojen suunnittelussa otettiin huomioon hiekkakäytävien tarve. (Heikkinen 1991, 36-39.)

Björnholmissa promenadille luotiin puitteet heti alusta alkaen. Niemen meren puoleiselle reunalle jätettyyn puistomaiseksi jalostettuun metsään tehtiin kivireunaisia hiekkakäytäviä, jotka kiersivät niemeä osin rantaviivaa mukaillen. Hiekkakäytävät olivat nimenomaan herrasväkeä varten, ne haravoitiin joka lauantai ja tarkastettiin kiveykset ja pengerrykset (Kemppainen s.30). Haravoinnin jälkeen työväen piti välttää käytävillä kävelyä, ulkotilatkin siis rajautuivat herrasväen käyttämään tilaan ja työväen hallitsemaan alueeseen. Kun kartanoa ympäröivä puisto voidaan nähdä symbolisena jatkeena kartanon sisätiloille (Lönnqvist, 1995, 13), niin hyvin hoidetut käytävät Björnholmissa edustivat omalta osaltaan itse huvilaa. Hiekkakäytävien käyttö edusti huvilalla vallinnutta hierarkkista erottelua, kenen oli sopivaa kävellä niillä ja ketkä joutuivat kulkemaan sivussa. Ennen Jorvaksentien rakentamista promenadeja varten oli myös tuo, jo aiemmin mainittu, toiselle Fröknarne-luodolle vievä pitkä, puinen kävelysilta. Ja tietenkin itse luoto, joka saattoi antaa promenadille erityisen merkityksen ja päämäärän. Promenadin luonteeseen kuuluivat myös puistonpenkit, joille saattoi istahtaa levähtämään, ihaillemaan maisemia, tupakoimaan tai vain seurustelemaan.

Promenadilla käynnin edellytyksiin kuuluivat paitsi valmiit käytävät ja polut, myös oikeanlainen vaatetus. Auringossa päivettyminen ei ollut säädynmukaista. Niinpä naisilla varustukseen useimmiten kuului täyspitkä hame tai leninki, hattu ja sen lisäksi vielä päivänvarjo. Oikeanlaisella vaatetuksella korostettiin myös erottautumista työläisistä, esimerkiksi naisten hatulla oli vielä 1800-luvun lopulla tärkeä symbolinen merkitys. Hattu merkitsi kuulumista herrasväkeen, rahvaan päähän kuului huivi. (Oittinen 1990, 58.) Herrasmiehet suosivat promenadeilla kokopukua, heillä hattu ja kävelykeppi täydensivät kokonaisuuden. Tito Colliander kuvaa vuosisadan alkua koskevassa muistelmateoksessaan *Lapsuuteni huvilat* (1975, 222) kesänviettoa Teiskolan herraskartanossa ”*Ja kaikki nämä tädit ja sedät, jotka istuivat järvenpuoleisella kuistilla kahvia juomassa tai kävelivät puutarhan käytävillä pitkissä hameissaan ja korkeat kaulukset kaulassa ja päivänvarjot päänsä päällä.*” Björnholmissa yksin kesiään viettävä Anna Sinebrychoffin alkoi sokeuduttuaan suosia lähes pelkästään mustia vaatteita. Vaatetus myös säilyi loppuun asti säädyn mukaisena, vanhoja arvoja noudattavana.

”...se oli semmonen musta takki aina, se voi olla että niit oli useampii, ja sitte var-sikengät. Ja se hame meni tonne noin nilkkojen alapuolelle, ja korkee kauluksinen, semmonen jotain satiinia mä arvelisin nyt. Silloin mä en ymmärtänyt kangaslaaduista mitään...sitt semmonen leveelinerinen hattu, jossa oli oikein semmoset hattuneulat. Semmonen pieni kalpee hienostuneen näkönen nainen, hyvin pieni olikin. Ja aina mustiin puettu, aina, mä en ikinä nähnyt mitään muuta.” (Kemppainen s. 29, kuvaa 20-luvun loppua ja 30-lukua.)

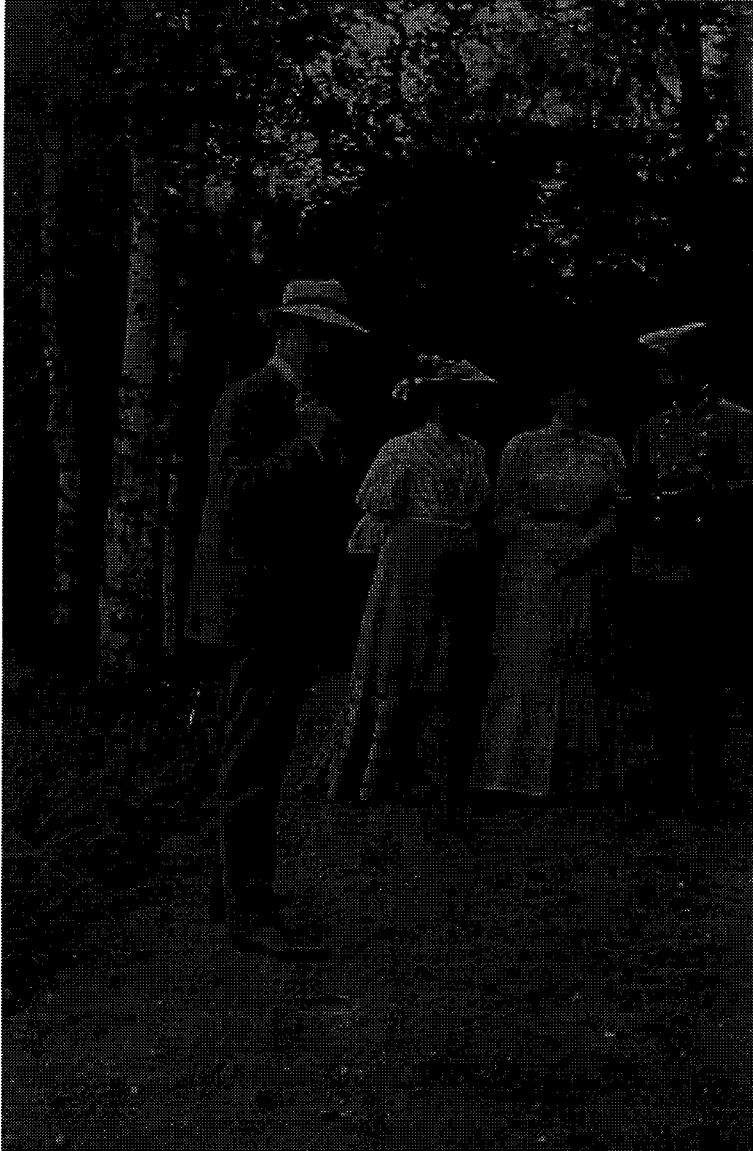
Seuraneidillä varustukseen kuului leveälierisen hatun lisäksi vielä päivänvarjo:

”...mutta se parasoll oli niinkuin turhaa rekvisiittaa, koska hänen hatussaanhan oli jo niin leveä lieri että se kävi jo parasollista.” (Kemppainen s. 98).

Arkipäiväisiäkin huvilaelämään liittyviä toimintoja leimasi ritualisoiminen. Eri tilanteiden ja toimien merkitystä korostettiin oikealla välineistöllä, rekvisiitalla, joka nähtiin välttämättömäksi kyseiseen tilanteeseen. Päiväkävelylle tarvittiin parasolli, tehetken onnistumisen edellytys oli erityinen astiasto, joka poikkesi kahvikalustosta, sekä omat servietit, jotka poikkesivat niin kahvi- kuin ruokaliinoista. Erityisen tärkeäksi koettuja tapahtumia korostettiin mielellään suorittamalla ne huvilan ympäristöön luoduissa luonnonläheisissä tiloissa. Anna Sinebrychoff saattoi kesällä hyvällä ilmalla ottaa vastaan vieraitaan joko ruusutarhan huvimajassa tai muonamiehen talon vieressä olevassa lehtimajassa (Donner s.10, Nyholm s.19). Molemmat edellä mainitut paikat olivat seremoniallisia tilanteita varten luotuja, ne korostivat hetken erikoislaatuisuutta. Yksi Anna Sinebrychoffin luona kesäisin melko säännöllisesti käyvistä vieraista oli hänen serkkunsa, marsalkka Mannerheim. Annan oli tapana ottaa Mannerheim vastaan juuri lehtimajassa (Donner s.10).

Koska isäntäväellä ei ollut huvilalla varsinaisia työtehtäviä, niin he kehittivät varsin tarkat ja säännölliset päivittäiset ja viikottaiset rituaalit, joista ei sopinut poiketa. Arkipäiväiset toiminnat saivat ritualisoimisen kautta tärkeämmän merkityksen. Herrasväelle lankesi vastuullinen rituaalien noudattamisen valvominen, ikäänkuin seremoniamestarin rooli. Tärkeäksi muodostui noudattaa ennalta laadittua aikataulua. Myös perinteitä pidettiin yllä ja perinteiden säilyttäminen koettiin tärkeäksi, liittyiväthän ne usein suvun yläluokkaiseen historiaan ja sivistysihanteen vaalimiseen. Björnholmissakin säännöllisistä ruoka-ajoista pidettiin erittäin tarkkaan huolta. Pöytä katettiin ja ruoka tarjoiltiin joka päivä samaan aikaan ja samoin astioin, joita oli aina ennenkin käytetty.

Samoin päivän kahvi- ja teetket toistuivat säännöllisesti samaan aikaan, jollei lähdetty ulos retkelle nauttimaan kahvista luonnonhelmassa. Björnholmissa tosin nautittiin yleisemmin teetä kuin kahvia (Nyholm s.20).

Kuva: Olly ja Uno Donnerin kokoelma 766/186
Kameran esittelyä. Kamera kädessä C. G. E. Mannerheim, hänen vieressään Olly Donner. Edessä Uno Donner.

Normaalioloissa ruokailulle, kahville ja teelle oli omat, usein erilliset tilansa, joissa rituaali sitten eteni tarkasti perinteistä kaavaa noudattaen. Tito Colliander (1975, 218.) esim. muistelee lapsuutensa kesistä kuinka pöytään käytiin aina yhtä aikaa, täsmällisesti. *"Parhaalla paikalla pöydän päässä istui Axel-eno, hän oli meille kaikille ehdoton auktoriteetti. Hänen kiinnitettyään lautasliinan kaulaansa hopeaketjulla saattoi ateria alkaa."* Björnholmissa ruokailu tapahtui aina ruokasalissa, kahvia saatettiin nauttia

suurella lasiverannalla tai ruusutarhassa, mutta iltatee oli Anna Sinebrychoffin aikaan aina teehuoneessa. Kempainen muistelee jokailtaista näytelmää:

”Meiän ikkunasta pysty seuraa, kun se on suora linja, niin ties mitä kello on, kun tuli semmoiset viisihaaraiset kynttilät. Se oli kuin semmoinen haamukulkue. Palveluskunta vei ne kandilaaperit sitten tänne teehuoneeseen, ja iltatee juotiin sitten täällä. Se näkyi vain heikosti se valon kajastus tänne ruokasaliin, kun ne istuivat siellä [teehuoneessa] aikansa. Ja sitten samainen seurue siirty ruokasaliin vielä vähän seurustelemaan, jonka jälkeen ne meni kai yöpuulle.” (Kempainen s.17.)

Päivittäisten ja viikottaisten rituaalien lisäksi oli vuosittain toistuvia, joka vuosi saman kaavan mukaan suoritettuja rituaaleja. Vuosirituaaleja olivat erityisesti tulo- ja lähtöjuhllallisuudet. Varsinkin lähtörituaali tehtiin erityisen juhlavaksi, koska lähtöjuhllallisuudet merkitsivät samalla, vain kesäisin elävälle huvilalle, jälleen yhden vuoden päättymistä.

”Ensin toukokuun lopulla haravoitiin niin hemmetisti ja laitettiin paikat kuntoon kommerserådinnan tulla. ja sitten tuli tämä suuri tapahtuma, osa tuli laivoilla, veneillä, osa rekvisiittaa ja palveluskuntaa, siel oli keittäjä ja kaks sisäkköä ja oli siel jotain muutaakin. Sitte tuli kommerserådinna kahen seuraneidin kanssa taksilla Albergan kautta sitten ja puutarhuri oli kukkakimpun kanssa vastassa...No sitte ku tuli syksy, se elokuun viimeinen päivä. Se oli joku niistä päivistä kun tuli semmonen lähtiäisjuhla, kun kommerserådinna muutti syyskuun ensimmäinen päivä pois. Silloin laitettiin juhlapöytä täällä keittiössä [päärakennuksen kellarissa] ja talon työväki kutsuttiin parhaissa hynteissään sitten syömään, juomaan ja muistelemaan mennyttä kesää. Ja puutarhurin pojalla oli semmonen veivigrammari kun siihen aikaan oli, ja se asetettiin tohon pöydälle ja ton hissini [ruokahissin] ovet auki. Sitte kommerserådinna tuotiin sinne iltateelleen ja tuotiin tämän hissini luokse, jolloin pistettiin Maamme-laulu levy soimaan ja kansa nousi täällä, ensimmäisen kerroksen väki nousi ja toisen kerroksen väki nousi ja kuunteli kunnioittavasti Maamme-laulun, jonka jälkeen luukut kiinni ja juhlat jatku siellä (ylhällä) niinku jatku, ja alhaalla vähän mukavammin.” (Kempainen s.9, 17-18.)

Patriarkalismi

Isällisyyttä korostava, patriarkaalinen asenne alaisia kohtaan oli vielä vuosisadanvaihteeseen tultaessa yleisesti käytetty johtamistapa. Sanna Kaisa Spoof (1997, 271) nimeää patriarkaliskin henkilöstöpolitiikaksi, jossa työnantaja taloudellisen voiton maksimoinnin ohella takaa työntekijöilleen paitsi taloudellisen, myös sosiaalisen hyvin-

voinnin jopa kehdestä hautaan. Ilmar Talven (1969, 19-20) mukaan vanha ruukkien patriarkalismin kausi tosin loppui Suomen teollisuudessa 1880-90-luvuilla, kun perheyhtiöistä tuli osakeyhtiöitä ja työläisten ja yrityksen johdon suhde muuttui persoonattommaksi. Samassa yhteydessä myös työn ja pääoman väliset ristiriidat nousivat selvemmin esille. Kuitenkin paikoitellen patriarkaalinen johtamistapa säilyi hyvin pitkälle 1900-luvulle ja koki sodan jälkeen jopa jonkinasteisen uuden tulemisen (Spoof 1998, 271-271). Isällinen asenne alaisia kohtaan tarkoitti silti harvoin lämpimiä välejä työnantajan ja alaisten välillä. Työnantaja kyllä korosti yhteisöllisyyttä, mutta yksityiselämässään hän silti otti sosiaalista etäisyyttä. Isännän yhteisöllisyyden korostaminen oli palkollisen näkökulmasta osa isännän hierarkkista vallankäyttöä. (Hägman 1994, 43.)

Björnholmin tilanteeseen patriarkalismi-termi sopii huonosti jo sen takia, että se liitetään miehiseen vallan haltijaan ja Björnholmia hallitsi kuitenkin vuosikymmenet leskirouva. Annan suhtautumisessa palkollisiinsa on kuitenkin havaittavissa patriarkalisina pidettyjä piirteitä. Hän piti työntekijöistään kokonaisvaltaisesti huolta, hoiti sairaalalaskut ja hammaslääkärikulut ja lahjoitti varsinkin työntekijöiden lapsille vaatteita (Donner s.1). Kuitenkin hän samalla säilytti etäisen suhteen työntekijöihin, mitä ilmentää myös talossa vallinnut sisäinen hierarkia. Vaikka hän toisaalta suhtautui työntekijöiden lapsiin melko välittömästi, he saivat käydä päärakennuksen varsinaisissa asuinhuoneissa tai saattoivat Annan kehotuksesta saada keittiöstä usein jotain ylimääräistä hyvää, silti Annan henkilökohtainen huone oli kuitenkin ikäänkuin ”pyhä paikka” (Kemppainen s.16), jonne ei sopinut mennä. Mutta esimerkiksi kun Lilljeberg täytti 70 vuotta, Anna piti juhlatilaisuuden päärakennuksen suurella verannalla ja järjesti tarjottavaa koko tilan väelle.

”Ja hieno oli, ku me naurettiin, kun hän [Lilljeberg] täytti seitsemänkymmentä vuotta silloin. Kauppaneuvoksetar Sinebrychoff tarjos sitten, sen molemmat sisäköt, sillä oli kaks sisäkköä ja yks keittäjä, niin ne kaikki oli sitten palvelemassa kartanon porukkaa. Meille tarjottiin siinä suuressa huvilassa, se suuri eteinen kun siinä ylhäällä on. Ja sitten se [Anna Sinebrychoff] sano, mun veljellä oli silloin gramofoni, ”Eiks teillä ole jotain semmosia levyjä jonka mukaan te voisitte vaikka tanssia?””, se sano. Niin veli sano että: ”Kyllä on kotona.”... voi sitä vanhaa setää kun se oli saanu silloin vähän sitä alkoholia, mutta se tanssi ja pomppasi niin hirveesti..” (Nyholm s.12.)

Anna Sinebryhoff nuorempi jatkoi omalta osaltaan Björnholmissa Sinebryhoffien suvun vuosikymmenten takaisia patriarkaalisia perinteitä. Sinebryhoffin tehtailla työntekijöiden tarpeista pyrittiin jo varhaisessa vaiheessa huolehtimaan kattavasti esimerkiksi järjestämällä tarvittaessa asunto ja ilmainen sairaanhoito omassa sairaalassa. Anna Sinebryhoff vanhempi oli puolestaan pitänyt Otaniemessä omalla kustannuksellaan koulua alustalaistensa lapsille jo vuodesta 1862. Koulu virallistettiin 1878 ja Sinebryhoffit ylläpitivät sitä vuoteen 1922 eli kunnes se siirtyi Espoon kunnalle. (Eskola 1984, 51-55.) Koulun pitäminen liittyi myös ajan hyväntekeväisyshanteeseen, jonka yhtenä päämääränä oli juuri tarjota koulutusta myös vähäosaisemmille. Björnholmin Anna Sinebryhoff nuorempi jatkoi miehensä Nicolaksen jalanjäljillä maksaen myös joidenkin yleishyödyllisten yhdistysten vuosimaksuja, kuten esimerkiksi vapaapalokunnan ja jo aiemmin esiin tulleen Yhdistyksen hyväntekeväisyyden järjestämiseksi. Annan tositteiden joukosta löytyy myös kuitit muun muassa kalastajayhdistyksen ja luisteluklubin jäsenmaksuista. (Donnerin arkisto A.S. verifik. no 89-173 1902-09, no 174-235 1910-1917.) Hyväntekeväisyyttä saatettiin harjoittaa lähialueen vähävaraisia kohtaan myös muissa muodoissa. Kemppainen muistaa samaan aikaan Hagalundin koulua käyneet köyhän perheen lapset, jotka asuivat metsämökissä jossain päin Gräsaa, ja kulkivat risaisissa vaatteissa ja paljasjaloin pitkälle syksyyn. Villa Elfvikin vapaaherratar Standertskjöld lahjoitti perheelle joitakin vähän parempia vaatteita, vaikka ei ollutkaan patriarkaalisessa mielessä vastuussa heistä. (Kemppainen s.102.)

Björnholmissa vallitsi kirjoittamattomia sääntöjä, joita ei ilmeisesti kovinkaan paljon kyseenalaistettu, vaan ne kuuluivat itsestäänselvyyksinä omaksuttuun järjestykseen. Tietetyt paikat ja tiettyt asiat eivät kuuluneet työläisille eikä sitä ollut tapana sen enempää ihmetellä. Kun hiekkakäytävät esimerkiksi lauantaisin haravoitiin, ei niille sen jälkeen ollut rahvaalla astumista. ”*Kesäkuukausina ei rahvaalla ollut muuta tekemistä niillä käytävillä kuin haravoiminen.*” Käytävät yritettiin kiertää ja, jos ne oli pakko ylittää, yritettiin loikkia yli. (Kemppainen s.80.) Käytäntö oli omaksuttu, vaikka ei itseasiassa oltu ihan varmoja, vaatiko herrasväki sitä. Ehkä oman työn jälkeä ei haluttu heti pilata. Kun kauppaneuvoksettaren sisätoiletin pönttö tyhjennettiin, sen piti tapahtua huomaamattomasti ja hienovaraisesti, ikäänkuin tietämättä sisällöstä. Samoin pihalla olevat puutarhakalusteet ja hiekkakäytävien varrella olevat penkit eivät kuuluneet työläisten maailmaan.

”Tähän vietiin kesällä sitten tuoleja ja pöytiä, joissa kyllä ei pahasti kukaan istunut, koska meillä ei ollut asiaa ja kommerserådinna, no kommerserådinna joskus istu ja lepäs...” (Kemppainen s.31.)

Björnholmissa kaikki tekeminen sai merkityksen Anna Sinebrychoffin (tai Kommerserådinnan niinkuin häntä alaiset yleisimmin kutsuivat) hyvinvoinnin kautta. Varmasti Lilljebergillä oli oma osuutensa siihen että työntekijät kokivat huvilan eteen tekemänsä työn niin merkitykselliseksi kuin kokivat. Huvilaa pidettiin kuitenkin kunnossa ja aluetta kauniina nimenomaan Annaa varten.

”Kahden kerroksen väkeä”

Anna Sinebrychoff piti loppuun asti kiistattoman auktoriteettiasemansa huvilalla. Hän päätti asioista ja määräsi miten ne tuli tehdä. Anna halusi myös kontrolloida, että kaikki tuli oikein tehdyksi. Hän saattoi kuljeskella ympäri huvilaa ja tunnustella, että tavarat olivat niillä paikoilla, jossa niiden kuuluikin olla. Hän piti lukua liinavaatekaapin ja astiakaapin sisällöstä ja tarkasti ne silloin tällöin. Hän myös päätti, mitä syötiin milloinkin päivälliseksi ja mitä ruokatarvikkeita keittäjäntären tuli kaupungista käydä hakemassa. (Donner s.14.) Hän vaali traditioita ja perinteisiä arvoja omalla käytöksellään loppuun asti ja vaati, että muutkin käyttäytyivät sen mukaisesti. Luokkaeroja korostettiin, eikä eri sosiaaliryhmien välistä ylenmääräistä seurustelua katsottu hyvällä. Anna oli kuitenkin aina ystävällinen ja korrekti työntekijöitään kohtaan ja pyrki huolehtimaan myös heidän hyvinvoinnistaan. Humaanin ja sivistyneen ihmiseen olemukseen kuului, että hän kohteli hyvin myös alaisiaan ja oli heille ystävällinen. Tito Collianderkin (1975, 105.) muistelee äitinsä teroittaneen tavan takaa heille lapsille sitä, *”ettei gentlemanni kohtelee ajuriaan toisin kuin herttuaa”*.

Huvilayhteisössä vallitsevia hierarkkisia eroja korostettiin niin käyttäytymisessä, pukeutumisessa kuin asumisjärjestelyissäkin. Keittäjäntär ja sisäköt nukkuivat alhaalla keittiö-/kellarikerroksessa. Kommerserådinnan seuraneidit ja Olgan lapsuuden aikainen kotiopettajatar nukkuivat varsinaisissa asuinkerroksissa yhdessä herrasväen kanssa. Yleinen käytäntö oli, että palvelusväki konkreettisestikin asusti ”alempana”. Herrasväen

ja työväen kanssakäymistä leimasi muodollisuus, tietyt vakiintuneet kaavat. Hierarkkinen erottelu kuvastuu myös Nicolaksen perunkirjasta. Liinavaatteiden kohdalla on erikseen eroteltu paremmat eli juhla- ja huonommat eli käyttötekstiilit. Niiden lisäksi on vielä erikseen eroteltu *handdukar åt folket* ja *lakan af linne åt folket*.

Kuva: Olly ja Uno Donnerin kokoelma 766/179

Uno Donner maanäytettä ottamassa. Herrasväen erotti herrasväeksi joka tilanteessa.

Hierarkkinen ero sisäpalvelijoiden (jotka seurasivat isäntäväkeä kaupungista) ja varsinaisten tilan työntekijöiden välilläkin oli selvä. Keskinäistä kanssakäymistä ryhmien välillä ei juurikaan ollut, lukuunottamatta erityisiä juhlia tai tilanteita, joissa pääraakennuksen asioita toimittanut tilan työntekijä saattoi saada vaivanpalkaksi keittiössä kahvia tai jotain pientä palan painiketta. Muuten palvelijat ja tilan työntekijät pysyttelivät omissa oloissaan.

Tilan työntekijöille kuuluivat paitsi tavalliset maatilantyöt, myös huvilamiljöön ylläpitäminen ja huvila-asukkaiden viihtyvyyden takaava toiminta. Työt oli jaettu vastualueittain: puutarhuri huolehti puutarhasta, lehmille oli oma karjakko, muonamiehille kuului hevosten hoito ja mannviljely. Mutta periaatteessa kaikkien vastuulla oli myös isäntäväen viihtyvyydestä huolehtiminen. Kaikkien tuli ajoittaa oma toimintansa niin,

ettei se häirinnyt herrasväen huvilaelämää. Maatilan arki ei tavallaan saanut näkyä eikä kuulua tai ei ainakaan häiritä herrasväen päivittäisiä toimia.

Kuva: Olly ja Uno Donnerin kokoelma 766/221

Ongella.

Maatilan työväen arki erosi melkoisesti niin yläluokkaisesta huvilakulttuurista kuin päärakennuksen kellarikerroksessa asustavien sisäkköjen ja keittäjättären maailmasta. Björnholmissa elettiinkin tavallaan kolmea samanaikaista todellisuutta, jotka limittyivät osittain päällekkäisiksi yhtymäkohdissaan. Tilan työväki eli omaa elämäänsä, varsinkin talvikaudet lähes irrallaan huvilakulttuurista. Kesäisin työväen piti sopeuttaa osa to-

iminnastaan huvilan herrasväen todellisuuden palvelemiseen. Herrasväki puolestaan eli omaa elämäänsä, todellisuuttaan, joka kesäisin hallitsi koko Björnholmin kokonaisuutta. Herrasväen sivussa eletty kolmas todellisuus, keittäjäntären ja sisäkköjen kellari-maailma, oli tiukasti sidoksissa herrasväen todellisuuteen. Päivän rytmityksen saneli herrasväki, mutta käytännön ja toiminnan tasolla kellarin asukkailla oli aivan oma maailmansa.

Herrasväen päivittäiset rituaalit ja niiden onnistuminen oli huviloilla kaiken toiminnan keskipiste. Työväen ja palvelijoiden tehtävänä huvilalla oli taata herrasväelle valmiiksi muokattu, harmoninen ympäristö itsensä toteuttamiseen, ja mahdollisesti vielä avustaa siinä. Herrasväki ei sen sijaan tiennyt paljoakaan työväen todellisuudesta eikä vaivannut päätänsä sillä, miten kaikki käytännössä hoitui. Pääasia oli, että asiat tuli hoidettua niin kuin oli pyydetty. Käytännön työ oli yläkerran ihmisille melko vierasta ja kellari kuin vieras maailma. Esimerkkinä kahden erilaisen maailman törmäämisestä on Björnholmissa sattunut tapaus, jossa kaksi sisäkköä poltti itsensä hengenvaarallisesti.

Ylimmän kerroksen makuuhuoneessa asuva seuraneiti oli kerran pessyt pinttyneitä han-sikkaitaan bensalla, ja tiputtanut bensan putkia pitkin kellarin säiliöön. Umpinaisen kuparisäiliön likaveden määrä tarkastettiin aina iltaisin, jottei se ainakaan vuotanut yli. Likaveden pinta tarkastettiin, sähkövaloa kun ei ollut, kynttilän tai öljylampun valossa. Sillä kertaa sisäköt olivat menneet tarkastamaan säiliön pintaa kynttilän kanssa, ja umpinaisessa tilassa kaasuuntunut bensa oli räjähtänyt sillä seurauksella, että molemmat sisäköt paloivat pahasti. Siihen aikaan Jorvaksentietä ei vielä ollut rakennettu, joten palaneet vietiin moottoriveneellä Marian sairaalaan. Kumpikaan sisäköistä ei kuollut, mutta molempien vammat vaativat pitkäaikaista sairaalahoitoa. (Kempainen s.11-12.) Onnettomuus johtui pitkälti tietämättömyydestä, käytännön tason outoudesta kotiopettajattarelle. Hän ei luultavasti tullut edes ajatelleeksi, että bensa putkia pitkin valutettuna voisi olla jollekulle vaaraksi.

Kai Häggman on tutkinut perheen ihannetta ja sivistyneistön elämäntapaa 1800-luvun Suomessa (1994, 43) ja toteaa, että tavallisia palkollisia ei liitetty perheen käsitteeseen. He olivat läsnä kotona, mutta eivät olleet omia. Saman katon alla olivat toisaalta *hem* ja *familj* sekä *hus* ja *hushåll*. Kirjeessä tuttaville saatettiin esimerkiksi kirjoittaa että

lavantauti oli esiintynyt ”i vår omgifning” (tarkoittaen palvelusväkeä), mutta onneksi ”ingen af de egna” ei ollut sairastunut. Björnholmissa vallinnutta asetelmaa tarkastellessa on melko selvää, etteivät keittäjätär ja sisäköt kuuluneet perheen käsitteeseen. Mutta kenties seuraneidit, tai ainakin loppuaikojen yksi seuraneiti, muodostuivat melko läheisiksi Annalle. Anna Sinebrychoffin seuraneitinä toimineen rouva Cembellin tytär, josta oli ilmeisesti tullut myös Olly Donnerin ystävä, sai jopa rakennuttaa miehensä kamreeri Lönnströmin kanssa mökin Björnholmin takamaille Björnvikenin puoleiselle rannalle. Aluetta, jolle mökki rakennettiin, ryhdyttiin kutsumaan Impivaaraksi. (Kemppainen s.73; Nyholm s.10.) Mökki paloi maan tasalle joskus Donnerien aikana, mutta se oli ollut asumattomana jo useamman vuoden ennen palamistaan (Donner s.8).

Työntekijöiden lapset olivat kuitenkin tavallaan hierarkkisten rajojen ylittäjiä. Heitä eivät sitoneet kaikki aikuisia koskevat säännöt siitä, mikä oli soveliasta ja mitä ei missään nimessä voinut tehdä. Herrasväkikin saattoi luontevammin lähestyä juuri lapsia, jotka eivät vielä olleet virallisesti työläisen statuksen omaavia. Lapsia saatettiin taputtaa pääläelle tai poskelle, koetella vähän arvioiden, ikään kuin tilan hevosia. Lasten ylittäessä rajoja, tuli herrasväellekin helpommaksi ylittää lasten kautta raja suhteessa työläisiin. Kemppainen muistaa tapauksen kun hän oli ominpäin, mummoltaan salaa, leiponut kakun, jota oli sitten heti maistattanut kauppaneuvoksettarelle ja tämä oli sitä syönytkin palasen. Jälkeenpäin Kemppainen kutsuttiin ruokasaliin, jossa Anna kiitti häntä tästä hyvästä leivonnaisesta. (Kemppainen s.95-96). Lapset saivat myös helpommin ja useammin jotain pientä hyvää keittiöstä.

”Joo aina siel sai kahvit ja pullat, ja kaikki tietysti ja kakkuja siitä kun teki sinne jotain. Toi vettä tai puuta tai kantoj ulos noi likasaavit, niin se oli. ...sitt ne valmisti ite jätskii, sitä sai, se oli ihanaa siihen aikaan tommonen itse valmistettu jäätelö. Se oli oikein herkku pommi...sitä sai syödä oikein kunnolla” (Sundström s.6-7.)

Tilalla vakituisesti töissä olevat aikuiset eivät siis kokeneet suurta yhteenkuuluvuutta sisäpalvelijoiden kanssa. Hierarkkinen eriarvoisuus esti ”yhtä suurta perhettä” tunteen. Sen sijaan lähitilojen/kartanoiden työntekijät muodostivat melko tiiviin yhteisön. Osa Björnholmin työntekijöistä oli aiemmin ollut Hagalundissa töissä tai sitten siellä palveli sukulaisia tai muuten tuttuja. Sama sosiaalinen asema lähensi ja kanssakäymistä oli

jonkun verran niin työasioiden kuin vapaa-ajankin merkeissä. Kun ei ehditty itse käymään kyläilemässä, niin ainakin 1920-30-luvuilla oli ”Kauppa-Olga”, joka välitti kuulumisia.

”Meillä oli yksi yhteinen kauppias, kauppias-Olga. Se kävi polkupyörällä, sillä oli kassäkki ja semmonen iso vanerilaatikko jossa oli sitten kaikkea neulaa ja lankaa ja kangasta ja kaikkea tällaista. Olga kun tuli perheisiin niin Olgalle keitettiin kahvia tai tarjottiin ruokaa. Olga oli siis yhteinen omaisuus Hagalundilaisten, Otnäsilaisten ja Björnholmalaisten...Hän tuli ilmeisesti Leppävaarasta. Ja kun Olga tuli Björnholmaan, yleensä hän tuli siihen meidän tupaan ja sitten Nyholmin tati tuli alas ja Lilljebergin tätikin tuli kattomaan mitä lankaa ja mitä nappia tarvitaan ja sitten puhuttiin kaikki asiat mitä oli kuultu. Olga kerto mitä oli tapahtunut Hagalundissa ja niin pois päin ja sitten taas siellä se kerto tietenkin mitä Björnholmassa oli tapahtunut.” (Kemppainen s.91-92.)

Björnholmin työväki seurusteli paitsi hagalundilaisten ja otnäsilaisten kanssa, myös lähisaarten kalastajien ja Lauttasaassa asuvien ihmisten kanssa. Kun esimerkiksi juhannuksena poltettiin kokko Björnholmin läntisimmässä kärjessä, niin paikalla oli koko työväki vieraineen sekä usein joitakin ihmisiä Lauttasaaresta. Samoin kun muonamiehen talon yhteen huoneeseen rakennettiin nuorille painimatto, niin siellä kävivät myös Lauttasaaren nuoret painimassa. (Kemppainen s.50.)

Hierarkkista eroa huvilanomistajien ja työntekijöiden välillä kuvaa myös osaltaan Kemppaisen kertoma tarina yhden huvilanomistajan vihaista koirista. Erään huvilan omistajalla oli kaksi vihaista saksanpaimenkoiraa, jotka olivat jo pitemmän aikaa terrorisoineet ihmisiä, purreet ja pelotelleet monia alueen ohi kulkevia. Kukaan ei kuitenkaan uskaltanut valittaa, koska olihan kyseessä huvilan omistaja ja muutenkin merkittävä mies. Kemppainen oli kuitenkin kerran koulumatkallaan joutunut vastatusten molempien koirien kanssa ja ne olivat purreet häntä melko pahasti ja repineet housut. Professorin rouva Saraoja oli sitten nostanut asiasta kanteen Kemppaisen puolesta, ja raastuvassa määrättiin Kemppaiselle korvaukseksi uudet housut. Samalla huvilan omistaja kuitenkin kielsi Kemppaista tulemasta enää huvilan lähelle, joten siitä lähtien hän kävi koulua Hagalundin sijasta Otaniemessä. (Kemppainen s.102.)

Anna Sinebrychoff joutui elämään pitkään leskenä, ja ainoa tytär vietti paljon aikaansa ulkomailla. Pikkuhiljaa tapahtunut sokeutuminen aiheutti myös sen, että hän joutui

myöhemmässä elämänvaiheessaan turvautumaan ja luottamaan tietyissä tilanteissa en-
tistä enemmän ulkopuoliseen apuun. Hän joutui asteittain luopumaan autoritaarisesta
kontrollista. Hän piti vuoteen 1919 tarkkaa tilikirjaa omista menoistaan, ja seurasi var-
masti tarkasti maatilán kirjanpitoa. Näön heikentyessä hän ei kuitenkaan enää kyennyt
itse kirjanpitoon, eikä varmaankaan edes tarkastamaan jo tehtyjä tilejä, joten siinä vai-
heessa hänen oli luotettava muihin ihmisiin ja heidän apuunsa. Lilljebergin aseman ko-
rostuminen Björnholmin yhteisössä johtui kenties osittain Annan näön menetyksestä.
Lilljeberg otti valvovan roolin, ehkä jopa jollain tavalla suojelevan asenteen Annaa ko-
htaan, kuten Lilljebergistä kerrotuista kuvauksista voi päätellä. Puutarhuri Nyholm jat-
koi ainakin jonkun aikaa kirjanpitoa Björnholmin osalta (Nyholm s.18). Uno Donner
alkoi jo melko varhaisessa vaiheessa toimia Anna Sinebrychoffin ja Björnholmin asioi-
den hoitajana virallisissa yhteyksissä ja otti pikkuhiljaa yhä enemmän vastuuta Björn-
holmin asioista myös käytännön tasolla.

Tilalla töissä

Tilan työväkeä asui muonamiehentalossa sekä pitkässä talousrakennuksessa mäen
päällä. Yläpiha, muonamiehen talosta ylöspäin oli varsinaista työläisten aluetta, jossa he
saivat liikkua ja oleskella vapaasti. Talojen seinustoilla oli myös kukkapenkkejä joita he
omaehtoisesti hoitivat. Tilan työväelle oli oma puhelin talousrakennuksen toisessa ker-
roksessa. 1920-30-luvuilla muonamiehen talossa asui pitkään yksi perhe ja talli- ja
navettarakennuksessa kahdesta kolmeen ruokakuntaa. Työläisillä oli oma jääkellarinsa
lehmien hävittämisen jälkeen käyttämättömässä meijerirakennuksessa. Muonamiehen
talon isossa tuvassa saatettiin järjestää työväen omia juhlia, siinä mahtui tanssi-
maankin.(Kemppainen s.50 ; Sundström s.3.) Lilljeberg asui talousrakennuksen yläker-
rassa ja alhaalla asui puutarhuri. Muonamiehet asuivat muonamiehentalossa. Kesäisin
tilalla oli jonkun verran ylimääräistä väkeä auttamassa puutarhanhoidossa ja peltotöissä.

Muonamiehille kuului pääasiassa hevosten hoito ja peltojen viljely. Kemppainen
muistelee kuinka tilan hevoset, Oiva ja Jalo olivat hänen ukilleen kaikki kaikessa (myös
Nyholm s. 24). Aina ennen nukkumaan menoa hän kävi tarkastamassa, että kaikki oli

hyvin. Hevosten hyvinvointi ja kiiltävä karva olivat ylpeyden aihe. Kemppaisen mummo puolestaan osallistui jossain määrin puutarhanhoitoon ja peltotöihin esimerkiksi heinäntekoaikaan, hoiti suuret pyykit, leipoi ja piti heidän omaa taloutta yllä. Palkka oli melko pieni, joten lisäravintoa kalastettiin. Joskus kun rahat olivat vähissä laardi ja leipä olivat ainoa ateria:

”...ja maito jatkettiin vedellä, ja lauantaina kun hän [mummo] laittoi pullaa sai saunan päälle yhden palan ja sunnuntaiamuna kaksi” (Kemppainen s.90).

Puutarhasta sai työväkikin vihanneksia omiin tarpeisiin, lisäkkeeksi:

”...mutta esimerkiksi tomaatin päälle me ei niinku pahemmin ymmärretty, sen ajan ihmiset, mutta kyllä sitäkin joskus oli pöydässä. Tädithän laitto sitten kyllä semmosta ruokaa missä oli enempi vihannesta ja...” (Kemppainen s.91).

Kuva: Olly ja Uno Donnerin kokoelma 766/109

Mattopykillä uimahuoneella.

Puutarhuri vastasi hyötypuutarhasta ja kukista. Hän kävi tarvittaessa ostosmatkoilla Hollannissa valitsemassa paikan päällä puutarhaan sopivia kasveja, ruusuja ja omenapuita. Jos muonamies omistautui huolehtimilleen hevosille, niin puutarhurille puu-

tarha oli yhtä suuri ylpeyden aihe ja vaalimisen kohde. Omenat, marjat ja varsinkin mansikat olivat tarkan vartioimisen alaisia (Nyholm s. 25). Kemppainen muistaa, kuinka puutarhuri istui usein ikkunassa ja vahti mansikkamaitaan. Kemppainen oli kuitenkin kerran, mansikoita kauan ihailtuaan, ottanut yhden mansikan:

”Yhtäkkiä se juutas olikin sielä [puutarhuri ikkunassaan], ja näki. Ja nosti kauheen mekkalan, siitä yhdestä mansikasta, jota en voinut edes syödä koska säikähdin niin, että heitin sen pois. Mä sain selkääni ja se oli kamala vääryys yhden mansikan takia, sen jälkeen en oo ikinä anastanut mitään.” (Kemppainen s.68.)

Työväen yhtenä huvina ja yhteisenä ajanvietteenä, varsinkin viikonloppuiltaisina (ennen Jorvaksentien rakentamista), oli istuskella suurella laivalaiturilla ja katsella moottoriveineitä ja niissä matkustavia ihmisiä, jotka menivät kaupungista Varsasaareen tai muualle saaristoon.

”Aikuisväestö, ne keräänty sitten siihen meidän [muonamiehentalon] eteen penkille tai puutarhurin eteen, siihen hietikolle. Ja siitä sitten mentiin kaikki suurelle laiturille [höyrylaivalaituri]. Sielä me sitten istuttiin ja aikuiset puhu tietenkin aikuisten juttuja ja juorus, niinku nyt juorutaan. Ja hauskaa oli sitten katella ihmisiä, miten ne oli puettu moottoripaateissa, ja arvostella vaatteita. Naisväki sitten, niinku mun tädit ja puutarhurin tytär ja muut, ompeli omat vaatteensa ja oli muuten tyylikkäitä tyttöjä.” (Kemppainen s.75-76.)

Keskiviikkona ja lauantaina käytiin torilla myymässä kukkia ja hyötypuutarhan tuotteita. Ennen Jorvaksentien rakentamista reissu tehtiin moottoriveneellä Pentalla, joka oli *”semmonen vanhanaikanen prutku joka ei aina tahtonu startata”*. Pentan aikaan kuorma toria varten tehtiin tiistai-iltana valmiiksi.

”porkkananippuja, punajuurinippuja ja muita vihanneksia pakattiin laatikoihin ja sitten keskiviikkoamuna herättiin, oliks se puol kuuden aikaan, koska siellä täytyi mennä sitä mäkee alas kottikärryillä..., ja sitten me lastattiin Penta täyteen kamaa. Ja jos jäi tilaa niin pääsi myös meikäläisii mukaan kaupunkiin siin Pentassa, ja se sitten putputti aikansa Hietalahden rantaan... ilmeisesti niillä reissuilla oli sitten keittäjäkin joskus mukana täydentämässä ruokavarastoja. Sehän oli hirveen suuri kellaritila, se iso jääkellari ja sielähän säily.” (Kemppainen s.72.)

Jorvaksentien rakentamisen jälkeen torireissut tehtiin hevuskärryillä (Sundström s.1).

Anna Sinebrychoff kuului Helsingin Venäläiseen seurakuntaa (nykyisin Helsingin Ortodoksinen seurakunta), mutta siitä, miten usein ja miten hän kesäaikaan kävi kirkossa, ei

ole jäänyt todisteita. Työväki sen sijaan kävi joko Leppävaaran vanhassa puukirkossa tai Helsingin vanhassa kirkossa. Leppävaaraan saatiin kävellä, mutta Helsinkiin mentäessä (ennen Jorvaksentietä) soudettiin ensin Lauttasaareen, käveltiin Lauttasaaren läpi ja Lauttasaaren toiselta laidalta meni lauttayhteys Hietalahteen, josta taas käveltiin kirkolle. (Kemppainen s.87.)

Työläisten lapset saivat, kuten aiemmin hierarkkisia suhteita käsitellessäni totesin, rikkaa ainakin jossain määrin soveliaisuuden rajoja. Anna suhtautui lapsiin jopa melko äidillisesti ja pyrki omalta osaltaan kasvattamaan heistä kunnon ihmisiä. Puutarhurin tytär sai esimerkiksi käydä isänsä mukana Hollannissa ostamassa kasveja. Hänen itsensä mukaan syy siihen, että hän pääsi mukaan, oli se, että hän oli iltaoppikoulussa oppinut saksaa ja englantia. Se varmasti vaikutti asiaan ja oli todella hyvä syy lähettää tyttö mukaan, mutta ehkä hänet lähetettiin myös ikäänkuin opintomatkalta ulkomaille. Seuraneiti Holmström, entinen kotiopettaja, lahjoitti myös kirjoja samaiselle puutarhurin tyttärelle, etenkin Olly Donnerin kirjoittamia. Kenties tarkoituksena oli rohkaista työväen lapsia lukemisharrastukseen ja antaa kirjoja samalla muistoksi huvilan väestä.

”Niin se antoi ne minulle, ja minä en niitä ymmärtänyt...mitä se nyt kakstoista vuotias ymmärtää semmoista. Ja silloin mulla ei ollut vielä kirjoituskaappiakaan, eikä hyllyjä, eikä mitään.” (Nyholm s.18.)

Vaikka muuten seurustelu herrasväen ja tilan työväen kesken oli hyvin muodollista, hierarkkisia eroja korostavaa, niin lapset saivat seurustella keskenään melko vapaasti. Impivaaraan rakennetussa mökissä kesäään viettävillä Lönströmmeillä oli tytär, josta muodostui Kemppaiselle leikkikaveri moneksi kesäksi. Ja kun Impivaarassa kävi vieraita Englannista (Rva Cembell oli nimittäin kotoisin Englannista), niin myös ulkomaalaisten vieraiden lapset saivat leikkiä vapaasti Björnholmin työntekijöiden lasten kanssa. (Kemppainen s.73.)

Anna kenties halusi omalta osaltaan kasvattaa lapsia työntekoon ja ottamaan pikkuhiljaa vastuuta asioista antamalla heille pieniä, mieluisia tehtäviä. Samalla hän myös välitti hyväntekeväisyystoiminnan taustalla vaikuttaneita arvoja kuten työteliäisyyttä ihanteena (Ramsay 1993,152).

”Ja joskus hän lähetti minut asioille. Sitten kun olin vähän isompi, niin sain mennä Lauttasaaren kautta esimerkiksi Helsinkiin apteekkiin. Ja mä sain joitakin markkoja siitä ja sitte sain ostaa jäätelöä.” (Kemppainen s.98.)

Anna Sinebrychoff kanto huolta työväen lapsista aina aikuisuuden kynnykselle asti. Kun Kemppainen sotaan jouduttuaan alkoi polttaa tupakkaa, Anna paheksui tapaa syvästi. Heidän tavatessaan vielä kaksi kertaa sodan aikana Anna ei hyväksynyt ollenkaan, että hän haisi tupakalle. (Kemppainen s.64.) Ja puutarhurin tyttäreille Anna järjesti sodan aikana paikan marsalkka Mannerheimin päämajasta Mikkelistä. Viimeisimmän tilalle palkatun työntekijän lapsista taas ainakin yksi oli muutaman vuoden Sinebrychoffin panimolla töissä. (Sundström s.9.) Kaljatehtaalle töihin pääsy ei tietenkään välttämättä edellyttänyt suhteita suvun jäseniin, mutta se kuvastaa kuitenkin sitä, kuinka työntekijöiden lapsienkin työnsaannista pyrittiin huolehtimaan.

Anna Sinebrychoff kuoli 20.6.1944, Kemppaisen mukaan Kirkiniemen kartanossa (Kemppainen s.63). Anna kuitenkin tuotiin, hänen omaa tahtoaan noudattaen, vielä arkussa Björnholmiin. Vanhastaan oli tapana pitää arkkua hautajaispäivänä avoimena surturalossa tai sen pihamaalla (Lehto 1986, 105). Björnholmissa arkku oli sijoitettu päärakennuksen pääovien eteen hiekkatasanteelle, jotta työntekijät saisivat jättää hyvästinsä. Annan myötä kuoli työntekijöiden suurin motiivi pitää huvilaa ympäristöineen kauniina ja kunnossa.

”...kohde jonka takia sitä pidettiin kauniina, siis kommerserådinna ja hänen seuraneitinsä ja seurueensa, niin ei enää ollu kelle sitä pidettiin kauniina” (Kemppainen s.65).

Anna kuoleman jälkeen Björnholmiin tuli asumaan enemmän vierasta väkeä, jolla ei ollut mitään velvoitteita huvilaa kohtaan. Lilljeberg kuoli ja jäljelle jääneet vanhat työntekijät alkoivat ikääntyä, eivätkä enää jaksaneet kuten ennen:

”...siel ei ollu ihmisii, joill ois ollu kiinnostusta pitää tätä. Näin se ilmeisesti vaan oli, ja sen takii se rappeutu ja rappeutu. Ja loppujen lopuks mun ei enää tehny mieli käyvä vaikka täti pyys. Koska mun teki niin häijyy tulla meiän pihapiiriin, koska se oli, mummun aikaan siell oli kukkia ja se oli hoidettu ja se oli kotoisa. Ja nyt, se oli vanhoja polkupyöränsarvia ja vaikka mitä romua siinä pihalla, mä en kestäny kattoo sitä. Sen takii mä lopetin...ja mä oon mennyt nyt vaan ohitte ja käännän aina pääni, kun mä meen Soukkaan ja Matinkylään, koska mä en kestä sitä kakkaruskeeta taloo.” (Kemppainen s.64-65.)

Olga ja Uno Donner

Olga ja Uno Donner eivät ilmeisesti missään vaiheessa viettäneet kovinkaan pitkiä aikoja Björnholmissa. He kävivät huvilalla lähinnä vain tapaamassa Annaa. Vuosisadan vaihteen tienoilla ja tämän vuosisadan alkuvuosina, kun he vielä asuivat Suomessa, heillä tosin oli tapana aina kesäisin oleilla jonkun aikaa Björnholmissa. Runsas valokuva-aineisto, joka on jäänyt kertomaan huvilan elämästä, on suurelta osin juuri Donnereiden tuottamaa. Marsalkka Mannerheim, joka oli siis sukua Anna Sinebryhoffille, kävi joskus myös Olgan ja Unon vieraana huvilalla. Aikaa myöten Olgan ja Unon käynnit Björnholmissa vähenivät ja lyhenivät, kutistuen lopulta kerran kesässä suoritetuksi seremonialliseksi pikavisiitiksi.

Vaikka Uno Donner ei itse missään vaiheessa oleillut Björnholmissa kovinkaan intensiivisesti, niin hän kuitenkin Annan sokeuduttua piti huolta Björnholmin asioista hyvinkin tarkasti. Uno Donner vastasi peruskorjauksista ja alueen yleisestä huoltamisesta. Tenniskentän lähelle rakennettiin esimerkiksi jossain vaiheessa jonkinlainen golf-rata. Donner vastusti voimakkaasti kaikkia Björnholmin alueelle suunniteltuja, ylemmältä taholta tulevia rakennusehdotuksia ja muutoksia. Hän piti intohimoisesti huolta alueen puustosta ja oli kieltänyt tilan työntekijöitä katkomasta puista ainuttakaan vihreää oksaa. Kuivia risuja sai kyllä kerätä. (Nyholm s.13.) Hän pyrki säilyttämään alueen rauhallisena, eristäytyneenä saarekkeena, siinä kuitenkaan lopulta onnistumatta.

Olga ja Uno Donner jäivät tilan työntekijöille huomattavasti etäisemmiksi hahmoiksi kuin Anna Sinebryhoff. Olga ja Uno nähtiin kyllä säännöllisinä vieraina, mutta kuitenkin vain vieraina, jotka kävivät huvilalla lyhyellä visiitillä. Anna oli loppuun asti huvilan yksinoikeutettu valtiatar, ja hänen vuokseen kaikki työ huvilalla työntekijöiden silmissä tehtiinkin. Donnereista on työntekijöiden lapsille mieleen jäänyt juuri nopea pikavisiitti.

”Olly Donner tuli muistaakseni aina yks kerta kesässä tänne. Ne tuli taksilla, kato eihän niill ollu omaa autoo siihen maailman aikaa, ei pitkään aikaan vaan sitt tultiin taksilla.

Sitt se ajo tähän näin [pihalle], se oli haravoitu erittäin hyvin silloin. Ja sitte puutarhuri taas seiso ruusupuskansa kanssa tossa ottamassa niitä vastaan ja kumarsi syvään. Ja rouva otti vastaan sen puskan ja purjehti tonne noin, tost ovesta [pääovesta] sisään. Ja hetken päästä tuli se Donneri itse [Uno] ulos, sillä oli pikkunen, ne sano että se oli hopeeta se kirja, pieni merkkaukirja. Se kävi merkkaan puita, ja häipy sitte sinnepäin. Rouva Donneri tuli sitte ylös tätä mäkee [työväen asuntoja kohti], se oli hyvin elegantisti puettu muuten, pieni ja hento...sillä oli semmosia pitkiä helmiä ja hattu päässä ja hienot kynnet ja sitte semmonen pitkä savukeimuke. Ja sitt hän tuli, ja minut ajettiin aina tonne pihalle noin valmiiks jo sitte, että tää pääsi kattoo köyhiä lapsiakin. Sitte taputti minua ja sano: ” Du ser så blek ut, så blek ut, fast du är på landet...” Sitte jatko matkaa, sitte just siitä missä se on se portikonki, mikä on siinä, meni sinne ylös kasvi- maille ja tuli alas takasin. Aina se oli se sama reitti...se oli hyvin lyhyt visiitti...kai ne söi siinä, tais syödä sen päivällisen kello viiden aikaan ja sen jälkeen tuli taksi noutamaan” (Kemppainen s.93.)

”No, nehän kävi vaan sielä sitt, kerran vuodessa korkeintaan. ...Sehän [Uno Donner] käveli nenä pystyssä ja katsoi vain, sehän oli kovin tärkeä mies, katsoi vain puun latvaa ja siinä se oli koko, en sen kanssa vissiin ikinä sanaa puhunutkaan.” (Sundström s.2.)

7. BJÖRNHOLM MUUTOSTEN EDESSÄ

Jorvaksentien rakentamisen (1933-37) myötä Björnholmin fyysinen ympäristö koki melkoisia muutoksia ja huvilan asema maisemassa muuttui. Ennen täysin suvereenisti, ylhäisessä yksinäisyydessään, lahtea hallinnut huvila jäi rakennetun tien varjoon. Tie runnoi maisemaa ja vei osan päärakennuksen vaurauden ja merkittävyyden symboleista ja tuhosi samalla 1800-luvun lopun rakennettua kulttuurimaisemaa. Venevaja ja uima- huone laitureineen purettiin tien tieltä, Hagalundin rajalta päärakennusta kohti johtava vaahtera-lehmuskuja katkesi. Päärakennuksen pohjoispuolella ei enää avautunutkaan rauhallinen merenlahti, vaan lähes ikkunoiden alla kulki tie. Suora yhteys mereen katkesi. Silta Frökarnelundille purettiin ja tie tuli väliin.

Uno Donner vastusti kiivaasti ja monin kirjelmin tien rakentamista. Hänellä oli valmiudet ja kyky byrokraattisten päätösten vastustamiseen, vastassa kuitenkin oli uuden ajan tehokkuutta ja taloudellista hyötyä ajavat arvot, joten peritty varakkuus ja sosiaalinen status eivät enää riittäneet suunnitelman kumoamiseen. Edistyksellisyyttä tavoitteleva rationalismi syrjäytti sivistyneeseen ihmiseen liitetyn luonnonkauneuden ja esteettisyyden ihannoinnin. Diplomi-insinööri E.W. Silenius totesi vastineessaan Uno Donnerin

esitykseen linjata tie kiertämään Björnholm kauempaa Otaniemen suunnasta: ”*Nutida uppfattning om utförande av väger sträver till er hållande av raka väger med god sikt utan skarpa kurvor, vilket betingas av det alltmer växande trafiken.*” Tiesuunnitelman laatinut maanmittausinsinööri J.M. Luukkonen totesi puolestaan samasta aiheesta: ”...*anses absurt, att en ensam person söker tvinga en stor allmänhet att i kläda sig onödiga kostnader.*” Tie siis rakennettiin alkuperäisen suunnitelman mukaan ja Björnholmin ihmisten oli vain hyväksyttävä uuden aikakauden mukanaan tuomat muutokset. (Donnerin arkisto Björnh: Jorvasvägen expropriation.)

Kuva: Espoon kaupunginmuseo Ku 1195:1
Jorvaksentie 1950-luvun lopulla. Kuvaaja Sergei Pogrebov.

Uuden tien myötä liikkuminen huvilalle helpottui. Se helpotti tietenkin isäntäväkeä, mutta toi myös lieveilmiöitä. Ennen huvilalla kävi lähes pelkästään ihmisiä, jotka olivat nimenomaan kutsuttu tai joita osattiin odottaa ilmestyväksi silloin tällöin. Björnholmissa elettiin omassa rauhassa, lähellä kaupunkia, mutta kuitenkin eristyksissä siitä. Jorvaksentien rakentamisen jälkeen huvilalle pääsi suoraan kaupungista. Kaupungin läheisyys muuttui tien myötä konkreettiseksi. Tietä myöten Björnholmiin eksyi entistä helpommin myös asiaankuulumatonta väkeä: kaupustelijoita, mustalaisia, kulkureita ja jopa varkaita (Donner s.16). Kun kauppaneuvoksetar oli talossa, pääovea pidettiin

kuitenkin aina auki. Se oli merkki siitä, että oltiin kotona. Huvilaan oli kyllä asennettu jonkinlainen hälytysjärjestelmä, johon kuului katolle kiinnitetty hälytyssireeni. Ainakin kerran sireeni rupesi huutamaan, kun varkaat yrittivät salin ikkunasta sisään. (Kempainen s.82 ; Avotakka 11/85) Björnholmin rauha yritettiin säilyttää käytettävissä olevin keinoin. Niemen ympäri vedettiin piikkilanka-aitaa ja alueen reunamille pystytettiin kylttejä, jotka ilmoittivat kyseessä olevan yksityisalueen ja tunkeutumisen sinne olevan sakon uhalla kielletty (Sundström s.8).

Uno Donner ei halunnut mitään ylimääräistä mailleen. Kun Helsingin kiinteistövirasto halusi vuonna 1939 pystyttää Björnholmin kalliolle väliaikaisen 12 metriä korkean maanmittaustornin, Uno Donner vastusti tätäkin ajatusta kaikin tavoin. Hän esitti esimerkiksi näkemyksen, että Otaniemen suunnalla olevalta kalliolta saisi yhtä hyvin mitattua alueen, ja ilmeisesti vetosi myös siihen, ettei halua asiaankuulumattomia henkilöitä mailleen. Kiinteistövirastosta kuitenkin vakuutettiin, että alueella ei tornin pystyttämisen jälkeen tulisi käymään muita kuin yksi maanmittausinsinööri apulaisensa kanssa. Tornin rakentamista perusteltiin myös sen väliaikaisuudella. Se oli tarkoitus purkaa jo saman vuoden lokakuussa, joten se ei aiheuttaisi mitään pysyvää haittaa maanomistajalle. Torni rakennettiin. (Donnerin arkisto Björnh: Triangelpunkt och observationstorn.)

Sota vaikutti myös Björnholmin idylliin. Joulukuussa 1938 oli Björnholmista haettu yksi hevonen, Oiva, sotavoimien tarpeisiin (Donnerin arkisto Krigsutskrivning av hästar). Varsinaisen sodan aikana, kun terveet miehet olivat rintamalla, Björnholmista huolehti naisväki, siihen aikaan jo melko sairaaloinen puutarhuri sekä muonamiehen nuoremmat pojat. Pommeja tuli, ainakin muistikuvien mukaan, melko paljon Björnholmin lähivesille, mutta rakennukset eivät ihme kyllä koskaan vaurioituneet. Vihollinen yritti ilmeisesti pommittaa Jorvaksentietä hajalle. (Sundström s.9.) Sodan aikana Björnholmissa pidettiin taas elintarvikkeiden huonon saatavuuden vuoksi lehmää, talouspor-sasta sekä muutamia kanoja. Sodan jälkeen Björnholmissa tuli hetkellisesti jopa ahdasta, kun Porkkalasta evakuoituja ihmisiä kotieläimiseen majoitettiin Björnholmin talousrakennuksiin.(Donner s.8 ; Sundström s.3.) Järjestely oli tilapäinen ja ihmiset katosivat pikkuhiljaa, kun löysivät vakituisen asunnon muualta.

Sodan jälkeen Björnholmissa alkoi kuitenkin asua vakituisesti myös muita ihmisiä kuin pelkkiä tilan työntekijöitä. Siellä asui ainakin yksi mies hevosineen. Hän tienasi leipänsä hevosen kanssa töitä tekemällä. Lyhytaikaisesti Björnholmissa asui myös Sinebrychoffin panimon työntekijöitä. Ja muonamiehen talon yläkerrassa asui pitempään ainakin yksi monilapsinen perhe. (Sundström s.6.) Puutarhurin kuoltua Björnholmin varsinaiseksi viimeiseksi työntekijäksi jäi muonamies. Hän asui puolisoineen Björnholmissa 1960-luvun puoliväliin asti ja alettuaan enemmän sairastella muutti puolisonsa kanssa Åbo Akademin omistamaan asuntoon Helsinkiin jossa he saivat luvan asua kuolemaansa saakka. (Sundström s.3.) *Nya Pressen* lehdessä 25.5.1957 julkaistu artikkeli *Sinebrychoffska villan - ett museum över Borgerligt sommarliv* kertoo, että Björnholmin huvilaan kuuluvissa alusrakennuksissa asuu 12 perhettä. Artikkelissa kerrotaan myös, että puutarhaa viljellään yhä edelleen ja sieltä saadaan jonkinmoinen sato joka vuosi. Tyhjillään seisova päärakennus on artikkelin mukaan yhä edelleen puolittain kalustettu ja siellä käy siivoamassa Sinebrychoffeilla vuodesta 1911 ollut uskollinen palvelija.

Anna Sinebrychoffin kuoltua Olly ja Uno Donner antoivat sukulaistensa viettää kesiään Björnholmissa. Fredrik ja Karin Donner lapsineen olivat jo Annan vielä eläessä viettäneet kesiään Hanaholmenin suuremmissa rakennuksissa, pienemmän toimiessa lisärakennuksena. Heidän ensimmäinen kesänsä Hanaholmenissa oli vuonna 1941 ja siellä he viettivät neljä kesää. Annan kuoltua he saivat käyttöönsä päärakennuksen ja viettivät siellä kesiään aina vuoteen 1953. Karin Donnerilla oli ainoastaan yksi apulainen, samainen, joka oli ollut palvelijana jo hänen lapsuudenkodissaan. Työläiset, jotka jäivät Björnholmiin kauppaneuvoksetaren kuoltua, jatkoivat toimiaan niinkuin ennenkin. Karinilla ei oikeastaan ollut sananvaltaa heidän tekemisiinsä, sillä heidän palkoistaan vastasi Uno Donner. (Donner s. 2,15.)

Donnereiden aikaan Jorvaksentie oli jo muuttanut huvilan fyysistä ympäristöä. Huoletonna huvilaelämää jatkettiin kuitenkin vallitsevissa puitteissa. Puretun uimahuoneen tilalle ei koskaan rakennettu uutta eikä vanhaa uimahuonettakaan siirretty muualle, toiseen kohtaan rantaviivaa, jota Björnholmissa kuitenkin yhä edelleen oli. Donnereiden aikaan uimassa käytiin Lasseviikissä, niemen eteläpuolella olevassa poukamassa, joka soveltui hyvin juuri pienille lapsille. Vesi oli rannassa pitkään matalaa ja syveni tasaisesti. Soutuveneretket lähisaariin ja Frökne-luodoille olivat usein harrastettu huvi.

Joskus saatettiin lähteä pidemmälle veneretkelle moottoriveneellä. Björnholmin ja Hagalundin kartanon välissä oli myös vielä hyviä sieni- ja mustikkametsiä. (Donner s.3, 4, 7.) Valoisat verannat olivat kesäisin käytetyimpiä huoneita, mutta elokuussa iltojen pimetessä oli tapana kerääntyä förmaakin avouunin loisteeseen kertomaan ja kuuntelemaan tarinoita, varsinkin kummitustarinoita.

”Sedan efter de där hämska historierna skulle jag få dem [barnerna] i säng i den där stickmörka över våningen, och vi skulle gå upp för de där mörka trapporna med en liten ljusstumpa så där... Just det där mörkret; hur det kunde vara mörkt i den där stora huset. (Donner s.11.)

Isosta puurakenteisesta huvilasta kuului aina jotain ylimääräistä natinaa ja narinaa tai paukahduksia. Siksi ei ollutkaan mikään ihme että:

”Det var alldeles otroligt hur det där huset kunde spöka...en gång ringde jag till trädgårdsmästaren och bad honom att komma och hjälpa. Jag var alena i huset med barnerna, och jag var alldeles säker att det fanns någon i huset. Det var natt, eller kväll åtminstone, och det var mörkt. Med ficklampor i handen gick vi sedan runt hela huset och sökte och sökte, under sängar och bakom...på alla världens olika ställen och det fanns nog ingen människa inne i huset. Men det lätt som om det skulle ha funnits. Och samma hände till min bror och hans hustru en gång när de bonde där en höst.” (Donner s.6.)

Huvila alkoi Donnereiden silmissä näyttää jo hivenen epäkäytännölliseltä. Keittiön eristäminen kellariin hankaloitti jokapäiväisiä askareita. Ilman palvelijoita naisväki joutui itse ramppaamaan rappusia ylös alas, ja kun vielä makuuhuoneet olivat yläkerassa, niin huvilalla pienten lasten kanssa oleminen ja heidän perässään juokseminen kävi välillä jopa työlääksi. Askelmia sisärappusissa oli Karin Donnerin mukaan 52. Hän tuli laskeneeksi ne tuskailtuaan niiden kanssa useammankin kerran. Lapsille huvila tarjosi erinomaiset leikkimahdollisuudet. Jahtisalin täytettyjä karhuja puettiin usein yläkeran kaapissa oleviin naamiaisvaatteisiin, vintin vesisäiliössä pystyi uittamaan puisia laivoja ja ruokasalin ruokahississä lapset hissasivat jopa toisiaan. Muonamiehentalon vintillä lapset järjestivät teatteriesityksiä, joihin vanhemmat kutsuttiin yleisöksi tai lapset saattoivat pukeutua yläkeran arkusta löytyviin naamiaisvaatteisiin ja vaellella Jorvaksentien reunamilla kummastuttaen ohi ajavia autoilijoita. (Donner s. 5,9.)

Fredrik ja Karin Donner viettivät kesiään Björnholmissa vuoteen 1953 asti. Vuonna 1956 Olly Donner lahjoitti Björnholmin tilan Stiftelsen för Åbo Akademille. Samana vuonna pidettiin huutokauppa, jossa suuri osa talon irtaimistoa myytiin. Vuodesta 1965 Björnholmin huvila oli vuokrattuna toimistokäyttöön. Päävuokralaisena oli arkkitehti-toimisto Olli Kivinen, jonka lisäksi talossa työskenteli muutamia muitakin toimistoja. Espoon kaupungin omistukseen Björnholm siirtyi vuonna 1980. Tällöin Stiftelsen för Åbo Akademi möi Björnholmin rakennusliike Otto Karme Oy:lle, jonka tarkoituksena oli rakentaa alueelle uusia liiketiloja. Espoon kaupunki käytti kuitenkin etuosto-oikeuttaan ja hankki alueen omistukseensa. (Karhusaaren taidekeskus.)

Vuonna 1985 Espoon kaupunginvaltuusto hyväksyi suunnitelman, jonka mukaan alueen rakennukset kunnostetaan kulttuurikäyttöön. Ensimmäisenä kunnostettiin Hevosmiehen talo (entinen muonamiehentalo), jonka pääkerroksessa on nykyisin neljä taiteilijoiden käytössä olevaa työhuonetta sekä yhteinen oleskelutila. Kellarikerroksessa on tekstiilitaiteilijalle soveltuva työpaja sekä alueen yhteinen sauna. Varsinaisessa huvilassa on nykyisin toisessa kerroksessa työhuoneita taiteilijoille. Alakertaa sekä kellarikerrosta on mahdollisuus vuokrata erilaisiin yleisö- ja yksityistilaisuuksiin. Periaatteessa rakennus halutaan pitää suurelle yleisölle avoimena. Rakennus kuitenkin kärsii massiivisesta käytöstä. Aluetta kokonaisuudessaan on kunnostettu ulkoilukäyttöön sopivaksi. Lasseviikin ranta on kunnostettu kaupungin uimarannaksi ja niemeä kiertämään on tehty kävelytie mukaillen alkuperäistä hiekkatietä. (Karhusaaren taidekeskus.)

8. LÄHISEUDUN HUVILOITA

Villa Elfvik

Samaisen merenlahden äärellä kuin Björnholm, mutta pohjoisempana mantereeseen suojassa, sijaitsi toinen leskirouvan hallitsema huvila, Villa Elfvik. Villa Efvikin rakennutti tämän vuosisadan alussa vapaaherratar Elvira Sofia Wilhelmina Standertskjöld. Alunperin alueen (Kilon kartanoon kuuluvan yksittäisverotilan Bredvikin, yhteensä 183 hehtaaria) oli kuitenkin ostanut vuonna 1896 hänen miehensä Emil Albert Mauritz

Standertskjöld. Emil Standertskjöld oli syntynyt vuonna 1864 Tulassa Venäjällä ja opiskellut Pietarissa. Nicolas Sinebryhoffin tavoin hän omasi perittyä varallisuutta. Emil Standertskjöld omisti useita taloja Pietarissa ja esimerkiksi vuosina 1882-1886 Boen kartanon Porvoossa. Vuonna 1892 Emil meni naimisiin Ruotsin Gävlessä syntyneen Elvira Hallgrenin kanssa. Ennen Bredvikin ostamista pariskunta asui Hämeenlinnassa Emil Standertskjöldin veljen omistamassa Kirstulan kartanossa. Bredvikin tilalle, jonka nimi muutettiin Elviraa mukaillen Elfvikiksi, oli tarkoitus rakentaa kesäasunto. Talvet perhe vietti kaupunkiasunnossaan joko Helsingissä tai Pietarissa. Päärakennuksen suunnitelma tilattiin arkkitehti Waldemar Aspelinilta, joka oli aiemmin suunnitellut useita rakennuksia Standertskjöldin suvulle. Emil Standertskjöldin äkillinen kuolema vuonna 1900 aiheutti kuitenkin sen, että jo suunniteltu päärakennus jäi rakentamatta. Leskeksi jäänyt Elvira Standertskjöld tilasi huomattavasti vaatimattoman rakennuksen piirustukset arkkitehti Mauritz Gripenbergiltä. Ne valmistuivat alkuvuodesta 1903. Elfvikin kokonaisuuteen kuului päärakennus, renkitupa (joka on ilmeisesti päärakennusta vanhempi), vaunuvaja/liiteri, navetta/talli, huvimaja, savusauna, kasvihuone ja venevaja. Vuonna 1897 tilalla oli työväkenä renkivouti, kaksi renkiä, kolme piikkaa, puutarhuri ja viisi muonatorpparia.(Villa Elfvik 1986, 4-14.)

Vuodesta 1907 Elvira Standertskjöld tyttäriensä Fanny Lisen ja Thelma Emilien kanssa asui Villa Elfvikissä ympärivuotisesti, ja siellä vietettiin ajan mukaista seuralämää. Vielä vuosisadan alussa Elfvikin laituriin pääsi höyrylaivalla. Maanteitse Helsinkiin kuljettiin Leppävaaran ja Pitäjänmäen kautta tai Leppävaarasta junalla. Elfvikissä oli mustat vaunuhevokset ja ajoneuvoista hienoimmat olivat mustat vaunut, joissa komeili perheen vaakuna. Ajurilla oli aina livree yllään, kun hän kyyditsi Standertskjöldin naisia.(Meier II s.4.) Vielä 1980 luvun alussa jo osittain sortuneessa vaunuliiterissä oli jäljellä kolmet nelipyöräiset vaunut (Museovirasto, kohdeinventointilomake). Vuonna 1917 Elvira Standertskjöld möi 2/3 Elfvikin maista voidakseen ylläpitää säädynmukaista elämäänsä, samalla työntekijöiden määrää vähennettiin. Samoihin aikoihin hän alkoi myös myydä kallioistaan graniittia lähistön kivityöntekijöille. Tilalla jatkettiin omaa puutarhailijyötä 1920-luvulle saakka. Sen jälkeen puutarha/kasvihuone annettiin vuokralle. Talon ympärillä kasvoi kuitenkin esimerkiksi viinimarjapensaita jotka kuuluivat päärakennuksen asukkaille. Marjoja myytiin lähistön asukkaille. (Lönnqvist&Laine s.2.)

Elfvikin päärakennus on jugend-tyylinen monimuotoinen rakennus monine ulokkeineen ja parvekkeineen. Itäsivulla on erikoisuutena holvattua luolaa muistuttava tila (Museovierasto, kohdeinventointilomake). Alakerrassa oli eteinen, halli, sali, ruokasali, lasiveranta, turkkilainen huone, vapaaherrattaren makuuhuone, neiti Lisen makuuhuone, kylpyhuone, keittiö, palvelijanhuone, tarjoiluvälikkö ja loggia (sisään vedetty veranta). Keittiö ja palvelijanhuone sijaitsivat talon yhdessä nurkassa omana kokonaisuutenaan eteisen ja tarjoiluvälikön eristäminä. Samoin sisäänkäynti molempiin alakerran makuuhuoneisiin ja kylpyhuoneeseen oli sijoitettu hieman sivuun julkisista tiloista pienen käytävän varrelle. Halli oli huvilan keskeinen tila. Se ilmensi 1800-luvun lopun runsasta sisustamista, raskaita, tummia tekstiilejä, topattuja huonekaluja ja lasimaalauksia. Sali loi sisustuksellaan vastakohtan hallin runsaudelle. Salissa oli itseoikeutetusti musiikkiryhmä, flyygeli ja nuottiteline. Muuten huonekalut oli pyritty vanhan tavan mukaan sijoittamaan seinustoille. Katossa oli kristallikruunu ja seinillä useita maaluksia. Turkkilainen huone oli tarkoitettu tupakkahuoneeksi ja sen sisustus kuten jotkut muutkin esineet talossa ilmensivät suvun venäläistä alkuperää. Yläkerrassa oli neljä makuuhuonetta ja halli. Halli toimi kirjastona, kirjakaappien ja kirjoituspöydän lisäksi siellä oli muun muassa mahonkinen pelipöytä. (Villa Elfvik 1986.)

Päärakennuksen ympäristö oli jalostettu puistomaiseksi hiekkakäytävineen. Päärakennuksen ympärillä, sen joka puolella kasvoi piippuköynnöstä. Renkituvan ja päärakennuksen välissä kasvoi puolestaan unkarilaista syreeniä. Päärakennuksen meren puolella oli mustaviinimarjapensaita ja laajoja ruohomattoja. Vapaaherratar halusi säilyttää päärakennuksesta esteettömän näkymän merelle. (Lönnqvist & Laine s. 2.) Lähellä rantaa oli puinen huvimaja, joka oli rakennettu graniittilohkareista tehdyn luolan päälle. Luolassa asui kaksitoista Saksasta tuotua keraamista koristetonttua (Lönnqvist 1995, 113). Myöhemmin, kun luola sortui tontut siirrettiin päärakennuksen verannalle. Vapaaherratar halusi, että maljakoissa oli aina lehto-orvokkeja (Prins Wilhelms öga), niitä ostettiin puutarhurilta. Vihannesten ja kasvien lisäksi puutarhuri kasvatti myös kukkia kuten krysanteemeja ja astereita. (Lönnqvist&Laine s.2.)

Villa Elfvikin väki seurusteli lähistöllä asuvien, kuten Albergan kartanon väen, Gallenkalleloidien ja Vallgrenien kanssa (Lönnqvist s.1). Elfvikissä kävi myös vapaaherrat-

taren sukulaisia Ruotsista. Ja koska perhe oli monipuolisesti taiteellinen², niin merkkipäivien ja perhejuhlien yhteydessä järjestettiin usein amatööri näytäntöjä ja pukukuvaelmia, jotka kuuluivat melko yleisesti vuosisadan vaihteen seuraelämään. Yhtenä muistona 1800-luvun lopun seuraelämästä ovatkin herttakuningasta ja kuningatar esittävät puvut, jotka kerrotaan ommellun Albert Edelfeltin piirustusten mukaan. Emil ja Elvira Standertskjöld käyttivät näitä silkistä ja sametista valmistettuja pukuja Seurahuoneen naamiaisissa 1.11.1896. (Villa Elfvik 1986.) Elfvikissä oli lisäksi 1920-luvulla tapana esittää juhannuksena jokin teatterikappale, johon saivat osallistua myös teatterista kiinnostuneet leppävaaralaiset. Näytelmää tulivat katsomaan lähiseudun vakituiset asukkaat sekä lähistön huvila-asukkaat. (Meier II s.3.) Elfvikissä pidettiin 27. kesäkuuta aina juhlat. Silloin vietettiin Elviran päivää ja sitä oli tapana juhlistaa pukeutumalla naamiaisasuihin (Lönnqvist&Laine s.1). Elfviikkiin kokoontui myös silloin tällöin joukko naisia tekemään käsitöitä tai muuten vain. 1930-luvulla Elfvikissä kokoontui seurue, johon kuului muun muassa Ellen Svinhufud. Elfvikissä pidettiin vuorollaan myös kinkarit, mutta ainakaan 1920-luvulla tilaisuudessa ei enää ollut kestitystä. (Meier del II s.10.) Isompia kutsuja järjestettäessä, joita oli vielä 1930-luvulla, pyydettiin usein lisäavuksi aikaisemmin Elfvikissä vakituisesti ollut palvelijatar, joka oli sittemmin saanut paikan Albergan koulun keittiöstä (Lönnqvist&Laine s.1).

Tyttäristä Lise siis näytteli, maalasi ja piirsi, Thelma puolestaan opiskeli kuvanveistäjäksi. Molemmat osallistuivat töillään erilaisiin taidenäyttelyihin ja molempien töitä kuului runsaasti myös Villa Elfvikin sisustukseen. Elvira Standertskjöldin tyttäristä kerrotaan, että he elivät melko suojattua elämää.

” Flickorna var vackra som rosor men när friarna kom från utlandet så gömmedes de undan för friherrinnan hade just gjort dåliga affärer. De var hållna som nunnor sas det.” (Lönnqvist&Laine s.3.)

Kerrotaan Lisen, Veveyssä pensionaatissa ollessaan, rakastuneen norjalaiseen maalariin. Vapaaherratar ei kuitenkaan hyväksynyt suhdetta. Myöhempinäkin aikoina, kun Elfvi-

² Vapaaherratar Elvira Standertskjöld oli ennen avioliittoaan opiskellut laulua Wienissä ja ollut kiinnitettyä Helsingin ruotsalaiseen teatteriin vuosina 1886-1892. Tytär Lise oli näytellyt Wasa teaternissa 1919-1922 ja Turun ruotsalaisessa teatterissa 1922-1923 ja opiskellut Suomen taideyhdistyksen piirustuskoulussa Helsingissä sekä taideakatemoissa Tukholmassa ja Pariisissa.

kissä oli nuoria miehiä vierailulla, vapaaherrattarella oli tapana lähettää tyttäret sänkyyn ja jäädä itse viihdyttämään vieraita. (Lönnqvist s.1.)

Standertskjöldin naisväki kävi usein kävelyllä Vallgrenien luona tai lähistöllä asuvien Koposten mökissä, jonne he jäivät usein myös kahville. Yksi asia, mikä herätti lähellä asuvissa ihmetystä, oli runsas jouluposti, joka saapui madamelle ja mademoiselleille Elfviikkiin. Postia alkoi tulla jo lokakuussa. (Lönnqvist & Laine s.3-4.) Loppua kohti elämä Elfvikissä muuttui seurapiirielämästä hiljaiseloksi. Päärakennuksen palvelijanhuoneeseen sijoitettiin kanoja, ja työntekijöistä jäi jäljelle vain taloudenhoitaja. Bo Lönnqvist muistelee Villa Elfvikistä 1950-luvulla teoksessaan *Vanhoja kartanoita Helsingin seudulla* (1995, 114).

”Kolme vanhaa keijua talossa, joka oli täynnä käytäviä ja sopukoita, jossa oli vuotava katto ja kanat sisällä palvelijattaren huoneessa. Kuistia koristivat Lise-neidin hienostuneet maisemamaalaukset. Thelma-neiti ompeli röyhelöitä pieluksenpäällisiin tai leipoi vaniljatorttua keittiössä. ...Huolimatta niukuudesta ja muista vaikeuksista - Lise-neiti oli sairastanut vaikean polion - säädynmukaisuutta vaalittiin. Keittäjätär ei aina tiennyt mitä tehdä kun oli tulossa vieraita ja rotat olivat nakertaneet kellarissa olleen paistin - rotanmyrkkyä kun ei saanut sirotella, se haisi!”

Elvira Standertskjöldin loppuaikana talossa oli apulaisena ja ainoana palkattuna työntekijänä rouva tai neiti Nyman joka oli kotoisin Ahvenanmaalta. Juuri hänen kerrotaan sulkeneen vapaaherrattaren silmät tämän kuoltua. Elvira Standertskjöldin hautajaiskahveilla vuonna 1955 oli läsnä Standertskjöldin neidit, oikeusneuvos Lindgren, rouva Kaista ja Hilja Kajander.(Lönnqvist&Laine s.4.) Nuorempi Standertskjöldin neideistä, Thelma kuoli vain vuoden äitinsä jälkeen. Lise Standertskjöld eli vuoteen 1974.

Villa Rulludd

Rulludd ja Kihlmanien nimi on tullut esiin jo aiemmin Espoon huvila-asutusta käsittelevässä luvussa. Villa Rulluddin kautta saa toisenlaisen perspektiivin espoolaiseen huvilaelämään. Rulludden oli hyvin toimeentulevan virkamiesperheen hankinta. Siitä muodostui suvulle kesäparatiisi lähes sadan vuoden ajaksi. Rulluddenin osti vuonna 1873 helsinkiläinen virkamies Alfred Kihlman. Alfred Kihlman oli aktiivinen ja mon-

essa mukana oleva mies. Hän toimi vuodesta 1871 Helsingin ruotsinkielisen normaalikoulun rehtorina, edusti papistoa Suomen valtiopäivillä, toimi erilaisissa valiokunnissa ja luottamustehtävissä sekä erilaisten yhtiöiden hallituksissa ja johtokunnissa. (Bruun 1997, 73-74.)

Kesäisin Kihlmaneilla oli monien muiden kaupunkilaisperheiden tavoin tapana vuokrata kesäpaikka maaseudulta. Vuonna 1870 he oleskelivat Träskändan kartanossa, vuonna 1871 Moisön kartanossa Espoon saaristossa ja kesällä 1872 huvilassa Träskändan kartanon läheisyydessä. Kesällä 1872 perhe vieraili kuitenkin myös Finnån kartanossa, jossa oleili heidän sukulaisiaan. Finnån kartanon läheisyydessä oli vanha lastauspaikka Rulludden, johon Kihlmanien vanhimmat pojat mieltyivät samoillessaan rannoilla. Läheisen Granholmenin saaren ostanut perhetuttu, insinööri (myöh. vuorineuvos) Bergroth, tiesi että Rulludden ja sille rakenteilla oleva hirsihuvila olisivat myytävänä ja kertoi asiasta Alfred Kihlmanille. Alfred osti niemen helmikuussa 1873. Kauppaan kuului rakenteilla oleva hirsihuvila, jonka puuseppä Johansson sitoutui rakentamaan loppuun. Huvila valmistui saman vuoden kesäkuussa. Se käsitti viisi varsinaista huonetta, keittiön, eteisen ja kaksi ullakkokamaria. Samana kesänä Alfred Kihlman vaimonsa Hildan ja poikiensa Oswaldin, Lorenzon, Henrikin ja Lennartin kanssa pääsi asettumaan vasta valmistuneeseen huvilaansa keskelle korpimetsää. (Bruun, 1997, 73-74.)

Alfred Kihlman kunnioitti ja ihaili koskematonta luontoa. Koskematon luonto sisälsi arvoja, jotka puuttuivat ihmisen muokkaamasta kulttuurimaisemasta. Rulluddenin alkuaikoina hän kirjoitti sukulaisilleen: ”Olemme ensimmäiset ihmiset, jotka ovat tunkeutuneet tähän pyhäkköön” (Aspelin-Haapkylä, 1918, 124). Alfred arvosti yksinkertaista elämäntapaa ja työntekoa. Hän oli sitä mieltä, että perheen tulisi hoitaa kaikki työt omin voimin, taloudellisuuden ja osittain työn kasvatuksellisuudenkin vuoksi. Alfred itse oli kuitenkin melko epäkäytännöllinen eikä laisinkaan kiinnostunut ruumiillisesta työstä. Vaimo Hilda ja varsinkin kaksi vanhinta poikaa, Oswald ja Lorenzo uurastivat kuitenkin puutarhan hyväksi. He kaatoivat puita, kaivoivat puutarhamaata ja raivasivat teitä. ”Mitä enemmän Oswald ja minä teimme torppamme eteen sitä rakkaammaksi se meille tuli” kirjoittaa Lorenzo (Bruun 1997, 74). Kaikki neljä poikaa saivat omat palstansa viljeltäviksi, mutta varsinkin vanhimmat pojat innostuivat puutarhan hoidosta ja kasvien viljelystä. Oswaldista tulikin kasvitieteilijä ja tohtori. Hän

kokeili Rulluddenilla monia ulkomailta tuomiaan tai kirjeenvaihdon avulla saamia siemeniä. (Bruun 1997, 74.) Rulluddenin puutarhassa viljeltiin niin hyötykasveja kuin yksivuotisia leikkokukkia. Rulluddenin maastosta muodostui 1800-luvun lopulla yhdistelmä eksoottisia muualta tuotuja kasveja sekä paikalla luonnostaan kasvaneita erityisen muotoisia tai kokoisia puita. Viime vuosisadan loppupuolella oli suosittua koristaa puutarhoja muun muassa agave-kaktuksilla, joita oli Rulluddenillakin ruukuissa pylväiden päällä. Eksoottisia kasveja säilytettiin talvisin vahtituvan yläkerrassa. (Tuomi 1997, 36-38.) Villa Ruluddia myös vuokrattiin, jos perhe itse oleili kesän jossain muualla päin Suomea, kuten esimerkiksi vuonna 1877, jolloin Kihlmanit viettivät kesänsä Sääksmäen Hakalassa. Vuokradesien vaikutus koko ajan laajeneviin puutarhastutuksiin havaittiin kuitenkin haitalliseksi. Useimmat vieraat eivät jakaneet Kihlmanien antaumuksellista mielenkiintoa ja huolenpitoa puutarhaa kohtaan. (Tuomi 1997, 28.)

Villa Rullud oli useita vuosia valmistumisensa jälkeen melko vaatimattomasti viimeistelty. Huvilan salia ei esimerkiksi oltu tapetoitu vielä vuoteen 1886 mennessä. Kesällä 1889 rakennusta ryhdyttiin kuitenkin ehostamaan monella tavalla, koska juristiksi valmistunut ja Vaasan hovioikeudessa toimiva Lorenzo Kihlman oli menossa naimisiin, ja nuoripari oli tulossa ensimmäistä kertaa yhdessä huvilalle. Lorenzon toivomuksesta hänen vaimoan Idaa varten huvilalle tuotiin myös piano kaupungista. Lorenzo rakennutti perheelleen vuonna 1893 oman huvilan ensimmäisen huvilan länsipuolelle. Uusi Päijänne-huvila tehtiin lautarakenteiseksi vain kesäkäyttöön soveltuvaksi, aluksi siinä oli kaksi verantaa, sali, kaksi makuuhuonetta ja keittiö. Huvilan eteläiselle julkisivulle kivijalkaan tuli lisäksi kookas puoleenväliin huvilaa ulottuva umpiseinäinen kellari. Uusi huvila oli selkeämmin rannan läheisyyteen sijoitettu rakennus kuin vanhempi hirsihuvila. Päädyn kulmissa oli kaksi symmetrisesti sijaitsevaa avointa kuistia, joista mantereen puoleinen oli hieman laajempi. Kuistit oli suojattu raidallisella markiisikankaalla ja samasta kankaasta tehty markiisi suojasi myös salin ikkunaa. Vaikka valoisuus oli toivottava asia haluttiin suoraa auringonpaistetta välttää. Huviloiden kuistit toimivat sivistyneenä välitilana luonnon ja varsinaisten huonetilojen välissä. Tähän ajattelutapaan kuuluivat myös kuistien lukuisat ruukku- ja köynnöskasvit, jotka sitoivat elementtejä toisiinsa. (Tuomi 1997, 28-31.)

Heti tämän vuosisadan alussa rakennettiin Päijänne-huvilan mantereen puoleiseen päätyyn kaksikerroksinen torni. Torniin tuli lisää huonetilaa ja kulkuyhteys ullakolle. Meren puolella olevan parvekkeen kaide muodosti tyylitellyn auringon nousua tai laskua kuvaavan aiheen. Rulluddenin huvilat liitettiin yhdeksi kokonaisuudeksi vuonna 1908. Talvihuvila ja Päijänne-huvila yhdistettiin suurella kuistiosalla, joka toimi sekä rakennusten välisenä yhdyskäytävänä että laajeni talvihuvilan päädyssä leveäksi oleskelutilaksi. Uuden umpinaisen kuistiosan sisään jäivät Päijänne-huvilan entinen ulkoseinä ja ulkoikkunat, jotka korostivat kuistin roolia lämmitettävän sisätilan ja ulkotilan välillä. Vanhaan talvihuvilaan rakennettiin samassa yhteydessä toinen kerros mansardikaton alle. Syntyneessä huvilakokonaisuudessa oli useita kuisteja, jotka avasivat näköaloja luontoon vuorokauden eri aikoina. Päivän eri hetkille muodostui edullisia tarkastelumahdollisuuksia ja luonto avautui kuin rajattuina suunniteltuina tauluina. (Tuomi 1997, 34-35.)

Ympäristöä muokattiin vähitellen vastaamaan paremmin omistajiensa toiveita. Vaikka Alfred Kihlman arvosti koskemattonta luontoa kaikessa sen komeudessaan, totesi hän kuitenkin alkuaikojen Rulluddenista, että alue voisi aikaa myöten, vähittäisen raivaus- ja istutustyön tuloksena tulla ”sieväksi” (Tuomi 1997, 36). Rantakaistaleille istutettiin lepärivejä, jotka leikattiin säännöllisesti. Alueen rajaa pitkin oli aluksi rakennettu 2,5 - 3 metriä korkea rima-aita, joka korvattiin melko nopeasti istutetuilla lepillä. Vuonna 1890 läheiselle Papinkalliolle rakennettiin puinen näkötorni. Toisen maailmansodan alla kalliolle rakennettiin puistokäytäviä, istutuksia ja penkkejä, jotta välttyttiin linnoitustoilta. Perustettuaan perheen Oswald rakennutti oman huvilan Marjarantaan lahden toiselle puolelle. Alfred Kihlman kuoli vuonna 1904 ja hänen vaimonsa Hilda vuonna 1907. Alfredin jälkeen Rulluddenilla alkoi Lorenzon aika. (Tuomi 1997, 36-38.)

Gränholmenin saaren Bergrothien kanssa käytiin vuoroin kahvikutsuilla lähes sadan vuoden ajan. Lorenzon molempien poikien toinen nimi oli Lorenzo samoin kuin yhden pojanpojan, joten Larsin päivää 10. elokuuta alettiin viettää erityisin menoin. Larsin päivän kahvipöytään kuului pieni kuusi, joka oli koristeltu sulatettuun sokeriin kastetuilla punaisilla viinimarjatertuilla. Kahvin jälkeen ohjelmaan kuului promenadi ylös kalliolle. Matkalla ihailtiin puutarhan kukkia. Muutenkin, jos pidettiin kahvikutsuja ystäville tai sukulaisille, puutarhan esittely ja näyttävän kukkaloiston ihailu kuului pa-

kollisena ohjelmaan. Kahvikutsut pidettiin säästä ja vieraiden määrästä riippuen esimerkiksi yläkerran salissa. Sään salliessa saatettiin kahvipöytä kattaa omenapuiden alle. Nuoriso suosi Lorenzon rakentamaa kivimökkiä ylhäällä kalliolla. Kesäpäivien ajanvietteeksi puutarhassa oli myös sulkapallokenttä verkkoineen. Sateisella säällä aikuiset tädit viihdyttivät lapsia lukemalla heille seikkailukertomuksia isolla verannalla. (Bruun 1997, 79-80.)

Eräs Rulluddenin kesien kiinnostuksesta oli Lorenzon ja Idan hääpäivä 12. heinäkuuta, jolloin tarjottiin päivällinen koko perheelle ja lähimmälle suvulle. Perinnettä jatkettiin niin kauan kuin Idan terveys salli. Idan kuoleman jälkeen lähiomaiset veivät Lorenzolle aina kukkakorin hääpäivän kunniaksi ja muistoksi. Ida kuoli vuonna 1932 ja seuraavana vuonna Lorenzon vanhin poika Erik vaimoineen kuoli auto-onnettomuudessa Porvoossa. Lasten näkökulmasta Lorenzo muuttui syrjäanvetäytyväksi, ankaraksi ja karskiksi. Häntä jopa vähän pelättiin. (Bruun 1997, 80.) Idan kuoltua Lorenzo vietti kesiään huvilan talviasuttavassa osassa naimattomien tyttäriensä Agnesin ja Margitin sekä orvoiksi jääneiden Erikin lasten kanssa. Uuden Päijänne-huvilan puolella oleili yksi Lorenzon pojista perheineen. (Kihlman 1997, 86.)

Rulluddenilla oli kolme laituria, joita ainakin 30-luvulla kutsuttiin seuraavasti: isoisän laiturilla, valkoinen laiturilla ja höyrylaivalaiturilla. Isoisän laiturilta kukaan ei koskaan uinut, valkoiselta laiturilta sen sijaan uivat kaikki muut paitsi Lorenzo. Lorenzo sen sijaan uinut joka päivä höyrylaivalaiturilla. Kello 12.30 alkoi Rulluddenilla siesta. Kun Lorenzo meni päiväunille, huvilan läheisyydessä ei suvaittu mitään meluavaa toimintaa. Kello 15 hiljaisuus loppui, kun Lorenzo heräsi ja meni jokapäiväiselle uinnilleen. Hänellä oli myös tapana työskennellä säännöllisesti joka päivä kuusi tuntia puutarhassaan. (Kihlman 1997, 85.)

Rulluddenissa oli ilmeisesti ainakin talvisotaan asti ympärivuotinen vahti tai pariskunta, joka asui vahtirakennuksessa (Tuomi 1997, 36). Sota-aika merkitsi muutosta Rulluddenin elämään. Tärkeäksi tuli tuottaa ruokaa perheen tarpeisiin. Kun huvilavahtikin kutsuttiin sotaan, itse tekeminen korostui taas uudella tavalla. Hevosien ja lehmien lisäksi Rulluddenissa pidettiin sodan aikana kanoja, possua ja vuohia. Tärkeäksi tuli ennenkaikkea juurikasmaidien ja perunapellon hoito sekä marjojen ja sienten kerääminen met-

sästä. Sotavuosien jälkeen Lorenzon lapsista erityisesti Agnes ja Bertel yrittivät säilyttää Rulluddenin miljöötä ja traditioita ja siirtää niitä eteenpäin tuleville sukupolville. Bertel esimerkiksi järjesti ensimmäiset Rulluddenin olympialaiset vuonna 1912, Tukholman kisojen innoittamana. Traditio jatkui epäsäännöllisenä 1970-luvulle saakka. Viimeisen kesänsä Rulluddenilla Kihlmanit viettivät vuonna 1980. (Bruun 1997, 80-82.)

Maryborg

Christoffer H. Ericsson muistelee lapsuutensa kesiä ja niiden miljöötä teoksessaan *Etapper* otsakkeella *Barndomens stränder* (1973, 24-45). Toinen hänen lapsuutensa kesänviettopaikoista sijaitsi Kuusisaarella lähellä Munkkiniemeä. Ericssonin muistel- mista saa yhden näkökulman lisää tämän vuosisadan alun huvilaelämään lähellä Björn- holmia. Kuusisaarella jatkettiin 1920-luvullakin edellisen vuosisadan huoletonta kesän- viettoa.

”Här levde min mors tallrika släkt [Björnbergit] ett liv som ännu under nittonhundrat- jugotalet var en obruten fortsättning på det sena 1800-talets och första världskriget obekymrade och angenäma sommarvegeterande.” (1973, 25.)

1870-luvulla Kuusisaaren maalaismaiseen idylliin oli muuttanut kolme helsinkiläisper- hettä. Sitä ennen saari kuului Munkkiniemen kartanon maihin. Maryborg-huvilan raken- nutti korkea-arvoinen senaatin virkamies, ja huvila nimettiin hänen puolisonsa mukaan. Huvilaan kuului laaja puutarha, joka alunperin toimi kauppapuutarhana. 1870-luvulla rakennettu huvila oli tyypillinen aikakautensa tuote avoimine ja suljettuine verantoi- neen, rappuineen ja parvekkeineen. *”Den var som bostad ovanligt praktisk med två sto- ra samlingsrum vilka sällan användes”* (1973, 25). Eri ilmansuuntiin rakennetut veran- nat, joiden kautta valo kulkeutui sisälle taloon, antoivat päivittäisille toimille rytmin ja merkityksen. Yhdellä verannalla juotiin iltapäivätee, pelattiin pasianssia ja keskusteltiin asioista, jotka koskettivat tätä huvilalla kesänsä viettävää yhteisöä. Auringon katoami-

sen myötä vanhempi väki siirtyi lasiverannalle, josta avautui moniväristen lasien läpi sopivan etäinen näkymä Helsingin länsisatamaan.

Kauppapuutarhasta ei ollut enää 1920-luvulla paljoakaan jäljellä. Puutarhanurkkaus sai villiintyä kaikessa rauhassa, kasvihuoneen katto vuoti, eikä käytäviä enää haravoitu. Puutarhan tuottamatonta osaa eli puistoa kuitenkin vielä hoidettiin. Leikatut tuijat ja kesäisin ruukuissaan ulos tuodut eksoottiset kasvit loivat ympäristön sopivaksi yläporvarilliseen kesänviettoon. Kukaan huvilalla kesäänsä viettävistä ei viitsinyt pilata parasta vuodenaikaa ansiotyössä. Elettiin äidinisän sukupolven säästöillä, yläporvarillista sukua johti yksi suvun vanhoista patriarkoista, jolla oli riittävästi varallisuutta. Huvilan pieni suljettu yhteisö kuului siihen joukkoon, joka nautti pitkistä ulkomaanmatkoista, mielenkiintoisista autoista ja korkeatasoisesta seuraelämästä ja piti sitä kaikkea itsensä selvytyksenä. Maryborgin kokonaisuuteen kuului talousrakennuksia (talli, navetta, jne.), uimahuone, huvimaja, leikkimökki, suuri kasvihuone/talvipuutarha sekä yksinkertaisempi kasvihuone.

Virallinen päätie huvilalle kulki puiston keskiakselia pitkin. Jyrkkä mäki oli kuitenkin raskas vanhemmalle väelle, joten arkipäiväinen ulos ja sisään kulkeminen tapahtui keittiön kautta. Keittiön ovesta kuljettaessa jouduttiin kulkemaan kauppapuutarhan läpi sekä tallin ja navetan ohi. Virallinen sisäänkäynti ja päätie jäivät hienompaan promenaadikäyttöön jolloin kävelytahti mukautettiin sopivan verkkaiseksi jyrkkään mäkeen. Ison huvilan viereen oli rakennettu punaiseksi mullattu ”Lilla Villan”, joka alunperin oli tehty puutarhurin perhettä varten, mutta 1920-luvulla siellä oleilivat lapset hoitajineen. Loppukesästä elokuun tunnelmallisten iltojen aikaan huvilalla saattoi olla jopa ahdasta. Suurin osa suvun jäsenistä hakeutui muualta kesänviettopaikoistaan Maryborgiin viettämään loppukesää yhdessä. Silloin ensin tulleet saivat pitää sijansa isossa huvilassa ja viimeksi tulleiden oli tyydyttävä pieneen huoneeseen Lilla Villanissa.

Iso huvila kohosi salmenpuoleisen rannan korkeimmalla kohdalla ja hallitsi kapeaa salmea. Salmi oli oikeastaan vain kapea kaislikkoreunainen väylä Kuusisaaren ja vielä maalaismaisen Lehtisaaren välissä. Salmeen viettävä rinne oli palanut, mutta puhdistettu

ja istutettu uudelleen. Huvilan paraatipuoli osoitti kohti hiekkatasannetta, jonka keskellä oli vihreä ympyrä, kaksi tuijaa, joitakin piikkisiä agave-kaktuksia sekä kaksi lipputankoa. Hiekkakäytävä kiersi istutuksen sivuitse kentälle, jossa lapset kilpailivat serkkujensa kanssa aikuisten kannustaessa verannan viileydestä. Hiekkatasanteelta noustiin leveät rappuset ylös katetulle verannalle, jossa oli lehtipuiset kaiteet ja kiinteät penkit.

Verannalta avautuivat kaksoislasiovet eteishalliin, joka oli huomiota herättävästi kaksi kerrosta korkea. Yläkertaan johtavien portaiden päässä näkyi ylähalli kaiteella erotettuna. Portaiden keskivälissä tasanteella oli puhelin. Portaiden alla oli ”tysta kammaren”, lapsilta kielletty lukittu komero, jossa säilytettiin kaikkea mahdollista: kroketti- ja sulkapallovälineitä, lippuja lipputankoihin, rapujuhlien ja muiden juhlien rekvisiittaa sekä lapsilta piilotettuja makeisrasioita ja lahjoja kesän sankareita varten. Eteishallista aukevat ovet suureen saliin, joka oli melko niukasti sisustettu. Puolihämärän salin vieressä oli valoisa ruokasali. Keskihuone, jossa oli korkea kaakeliuuni, oli sisustukseltaan kuin suoraan kaupunkiasunnosta, ainoa epätavallisuus oli rottinkikalusto. Keittiössä ei ollut mitään nykyajan uutuuksia. Vesi kannettiin sisään hevosella tuodusta tynnyristä, joka kuulemma oli aito konjakkitynnyri. Likavesi jouduttiin kantamaan ulos niin keittiöstä kuin yläkerran neljästä makuuhuoneestakin.

Huvilan viihtyisimpiä tiloja olivat Ericssonin mukaan verannat. Harvoin käytetty piha-veranta, salmelle avautuva veranta, joka oli koristeltu vihrein villiviini portein, sekä puoliympyrän muotoinen lasiveranta, joka oli huvilan mielenkiintoisin huone. Lasiverannan sisustukseen kuuluivat korikalusteet ja eksoottiset ruukkukasvit. Pöydän yläpuolella katossa roikkui kattokruunu ”*i blåst glas, utformad som en krans av frukter och girlander i naturalistiska färger.*” (1973, 31.) Lasiverannan diagonaalisesti ruudutetuissa ikkunoissa oli jäljellä 1870-luvun henkeen tehty lasimosaiikki värjätystä lasista, joka auringon paisteella loi verannalle uskomattoman ja eksoottisen tunnelman. Yläkerrassa oli hallin ympärillä kolme makuuhuonetta. Yhteen makuuhuoneeseen kuului etuhuone, joka oli alunperin ilmeisesti tarkoitettu kirjastoksi korkeine hyllyineen. Etuhuonetta kuitenkin käytettiin makuuhuoneena.

Ericssonin mukaan huvilan verannat, jotka lepäsivät pilarien päällä kivijalan ulkopuolella, olivat jälkeempään rakennettuja. Kuistit ja verannat kuitenkin liittyivät olennaisesti juuri huvilarakentamiseen ja niitä jouduttiin kevyen rakenteensa vuoksi usein korjamaan tai jopa uusimaan. Kuistin nuorempi ulkonäkö ei välttämättä tarkoita, ettei sitä olisi alunperin ollut (Tuomi, 1997, 26). Maryborgin verantojen alle jäivät tilat kätkivät kuitenkin alleen varsinaisia aarreaittoja lapsille. Tilat oli täytetty romulla, hylätyillä huonekaluilla ja puutarhatarvikkeilla, vanhoilla kärryillä ja vaunuilla; ”*en kvalitet och still som tydde på det gamla goda tiden*” (Ericsson 1973, 32). Muita tiloja, jotka kiehtoivat erityisesti lapsia, olivat kellari, ullakot, sortuneet ulkorakennukset ja viimeisenä uimahuone rannassa. Uimahuone teknisine laitteineen oli omana aikanaan ollut edistykseellinen: siihen kuului pumppu, suihkulaite ja lämminvesivaraaja. Kylpyamme, kaminat ja käsipumppu olivat kuitenkin vaatineet, että paikalla oli oltava joku ylimääräinen henkilö huolehtimassa kaiken toimivuudesta. Kylpemisseremonian suorittamiseen tarvittiin siis palvelija, joka huolehti käytännön järjestelyistä, jotta herrasväen edustaja voisi keskittyä nauttimaan itse seremoniasta. Maryborgissa jatkettiin kesien viettoa aina 1930-luvun lopulle. Sotavuosien aikana huvila sai rappeutua rauhassa, sen katto alkoi vuotaa, osa irtaimistoa varastettiin ja puutarha villiintyi. Lopulta huvilaa ei enää pidetty kunnostamisen arvoisena ja se purettiin.

9. MITEN HUVILAKULTTUURIA LUOTIIN?

Kuten edellä esitetyt huviloiden kuvaukset osoittavat, huvila vaati ympärilleen rakennetun ympäristön. Vaikka huvilalle muuttaminen merkitsi pakoa kaupungista, luonnonrauhaan, niin silti huvila ei ollut pelkkä rakennus keskellä ei mitään. Huvila vaati ympärilleen sopivan miljöön, joka mahdollisti huvilaelämän. Itse huvilaelämä ei myöskään ollut nykyisen mökkikulttuurin kaltaista pakoa arjesta, johon olennaisena osana liittyy säännöllisestä arkirytmistä ja kellosta irtautuminen sekä erityisten mökkivaatteiden esiin kaivaminen tai muuten vain huoleton pukeutuminen. Huvilaelämän keskeisiin piirteisiin kuului säännöllisyys. Tarkan kellonaikoihin sidotun päivärhythmin noudattaminen oli kaiken toiminnan pohjana. Säännölliset ruoka-ajat, säännöllisesti toistuvat kahvihetket,

säännölliset päiväunet, päiväkävelyt, höyrylaivojen säännöllinen tulo laitureihin. Kaikki nämä säännöllisesti toistuvat tapahtumat rytmittivät päivää ja loivat arkipäivään sisäl-
lön. Säännöllisyys ilmeni paitsi päivän kellotaulua seuraavassa rytmityksessä myös ta-
vassa, jolla päivän eri toiminnoille oli tarkkaan määrätty paikkansa ja erityiset välineen-
sä. Teehetkelle oli oma verantansa ja oma astiastonsa, päiväuinti suoritettiin aina sa-
masta laiturista ja ruokailussa oli tarkka istumajärjestyksensä.

Tilojen ja työväen merkitys seremoniallisessa elämässä

Jo huviloiden suunnittelussa otettiin huomioon huvilaelämän tarpeet. Päärakennukseen rakennettiin tarvittava määrä erilaisia tiloja päivän eri toimintoja varten verantoja, sale-
ja, ruokasaleja ja eteisauloja. Keittiö ja palvelijoiden tilat rakennettiin aina hieman eril-
leen. Kaksi käsittelemistäni huviloista Björnholm ja Elfvik rakennettiin kerralla val-
miiksi arkkitehdin suunnitelman mukaisesti. Niissä on jo suunnitteluvaiheessa otettu
huomioon erilaisten tilojen tarpeet ja huomioitu varsinkin verantojen, sisätilojen ja ulko-
maisemaa yhdistelevien välitilojen (Elfvikissä esimerkiksi luolamainen Grottia) kuulu-
minen huvilarakentamiseen. Maryborgiin on ainakin Ericssonin (1973, 32) mukaan ra-
kennettu pylväiden varassa lepäävät verannat vasta jälkikäteen. Ja Villa Rulluddhan
yhdistettiin kahdesta huvilasta, talviasuttavasta hirsisestä ja kesäkäyttöön rakennetusta
lautarakenteisesta. Rulluddenin huviloiden yhdistämisessä syntyneestä suuresta veran-
nasta muodostui huvilaelämän kannalta keskeinen tila ja varsinkin sadepäivinä suosittu
ajanviettopaikka. Ja kuten Timo Tuomi teoksessa *Villa Rulludd* (1997, 31) toteaa, hu-
viloiden kuistit ja verannat toimivat sivistyneenä välitilana luonnon ja varsinaisten hu-
onitilojen välissä. Lasitetun verannan kautta ja sieltä käsin voitiin turvallisesti, sivisty-
neesti ja huonolta säältä suojassa tarkastella edessä avautuvaa luontoa. Verannat kuulu-
ivat niin olennaisesti huviloihin, että pieniin ja vaatimattomiin parin huoneen huviloihin-
kin saatettiin rakentaa suuri ja mahtava veranta, joka antoi liioitellun koon huvilalle
(Soiri-Snellman, 1985, 175.)

Verantoja oli monenlaisia. Niiden nimet vaihtelivat riippuen ensinnäkin siitä, olivatko ne avo- vai lasitettuja verantoja. Toisaalta niiden asema huvilassa, se mihin verannat avautuivat, vaikutti nimeämiseen. Tilan nimeen vaikutti myös sen käyttötarkoitus. Oli kahviverantoja, tee- verantoja, aurinkoverantoja, suuria verantoja (jotka usein toimivat suosittuina kokoontumistiloina) sekä maisemaverantoja. Oli tärkeää, että erilaisille toiminnoille oli omat tilansa, koska erityinen tila korosti toimintaa ja nosti toiminnan merkittävyyttä. Tee- veranta mahdollisti teerituaalin korostaen sen seremoniallisuutta. Herrasväen seremoniallinen toiminta sai puolestaan merkityksensä työväen kautta. Verannat puoliavoimina tiloina toimivat ikäänkuin näyttämöinä, joilla herrasväki esitti osaansa työväen toimiessa yleisönä.

Joskus tehetkeä saatettiin kuitenkin viettää luonnon helmassa tai huvimajassa. Silloin haluttiin korostaa nimenomaisen hetken erilaisuutta ja sen poikkeamista tavallisesta arjesta. Paikkaan sidotun rituaalin vieminen ulos antoi heti erityisen merkityksen tilanteelle. Vieraiden vastaanotto saatettiin siirtää ulos kuten Björnholmissa lehtimajaan tai ruusutarhan huvimajaan, se oli vieraillekin osoitus arvostuksesta. Tarkasta kellonaikoihin sidotusta päivärytmistä irtautumalla voitiin samalla tavoin helposti juhlistaa erityisiä tapahtumia, kuten esimerkiksi juhannusta, jolloin lapsetkin saivat valvoa läpi yön, jos vain jaksoivat (Donner s.13).

Tilat oli myös jaettu tarkasti sen mukaan, olivatko ne herrasväen maailmaan kuuluvia vai työläisten arkeen liittyviä. Tilojen jako kuvasti huvilalla vallitsevaa hierarkkista järjestystä. Palvelusväen ja työväen tilat oli eroteltu selkeästi toisistaan. Keittiö sijaitsi, jos ei nyt kellarissa, niin kuitenkin jotenkin eristettynä muista asuintiloista. Palvelijat puolestaan asustelivat keittiössä tai sen yhteydessä olevissa alkoveissa tai pienissä palvelijainhuoneissa. Puutarhurit, mahdolliset rengit ja muu työväki asui erillisessä rakennuksessa vähän sivummalla paraatipihasta. Björnholmissa oli ylempänä mäellä muonamiehentalo ja loput työväenasunnot mäen päällä pitkässä talousrakennuksessa muodostaen näin aivan oman maailmansa. Maryborgissa oli puutarhurille rakennettu erillinen Lilla Villan, Elfvikissä renkitupa ja Rulluddenissa vahtitupa.

Herrasväen maailmassa vallitsi harmonia tai siihen ainakin pyrittiin. Talo sisustuksineen muodosti rituaalisen elämän puitteet, joita puutarha ja muu rakennettu ympäristö jatkoivat. Tilat oli pyhitetty päivän eri seremonioille ja harmoninen järjestys pysyi yllä aika-
taulun tarkalla noudattamisella. Työväen oli tehtävä työnsä tavallaan näkymättömästi, häiritsemättä herrasväen elämää, mutta kuitenkin tehokkaasti. Christoffer Ericssonin kuvaus lapsuuden ajan palvelijattarista antaa kuvan siitä, kuinka palvelijoiden varsinaisen elämä oli pieni mysteeri ainakin lapsille. Vaikka palvelijat olivat aina läsnä ja saata-
villa, niin tavallaan heidän oma maailmansa oli ikäänkuin näkymättömissä. Ei oikeas-
taan tiedetty missä, tai miten he oikein nukkuivat tai ylipäätensä, miten he oikein elivät.

”Hur de redan slitna och trötta husorna klarade sitt, och hur de levde och var de sov visste man inte så noga. Någonstans i köksknutarna fanns en alkov med någon säng, eller var det kanske i Lilla Villan? Ständigt i rörelse så länge vi ungar var i farten, troligen från tidig morgon tills den siste gästen startat sin motor och rullat bort mellan idegranarna medan natten bleknade till en ny morgon. Gamla trotjänarinnor med tjänsteår från en avlägsen tid kring rysk-japanska riget eller storstrejken: vad blev det av dem?” (Ericsson 1973, 30-31.)

Keittiöön oli oma sisäänkäyntinsä, ettei arkipäiväinen asioiden toimittaminen olisi tör-
männyt eteeriseen huvilakulttuuriin. Käytävät piti haravoida, kantaa puut ja vedet päära-
kennukseen sekä likavedet ja sisäklosetit sieltä ulos sovittaen askareet herrasväen päivä-
rytmin mukaan. Jos työväki joutui toimimaan lähes näkymättömänä herrasväen maail-
massa niin, tilanne oli täysin päinvastainen, kun herrasväki astui työväen maailmaan.
Kaikkien kynnelle kykenevien oli tultava ulos niiamaan tai pokkaamaan, jos herrasväki
tuli katsomaan, mitä työväelle kuuluu, tai ihastelemaan eläimiä tai kasvimaita.

Herrasväen kaikkea toimintaa leimasi seremoniallisuus. Kun jotain tehtiin se tapahtui
usein hyvin teatraalisesti, tapahtui se sitten yksin tai ryhmässä. Seremonian onnistumi-
nen vaati työntekijöiden osallisuutta, ainakin yksi tai useampi työntekijä joutui teke-
mään seremonian valmistelutyöt. Esimerkiksi jos rouvasväki halusi onkia, joku työntekijä
toi paikalle onget ja madot, pujotti madot koukkuun ja irrotti mahdolliset kalatkin
koukusta. Herrasväelle tärkeätä ei ollut niinkään tekemisen tulos, kuin itse tekeminen.
Työväen osalta tilanne oli taas lähes päinvastainen, kaikessa tekemisessä ei välttämättä
nähty edes suurta järkeä, mutta tärkeää silti oli että tulos tyydytti herrasväkeä.

Työväen suhtautuminen herrasväkeen oli osittain ambivalenttia. Herrasväkeä itsessään tai herrasväkeä yhteiskuntaluokkana ei sinänsä arvostettu, mutta kuitenkin ”omaan” herrasväkeen suhtauduttiin kunnioituksella. Työväen sitoutuminen työhönsä oli kokonaisvaltaista, he elivät siinä miljöössä, johon työskentelivät. Varsinkin tilojen työläiset, jotka elivät huviloilla talvisinkin kokivat paikan omakseen. Talvisin työväen ei tarvinnut rytmittää elämäänsä herrasväen mukaan, vaan he saivat työskennellä omaa tahtiaan, itsenäisesti ja itselleen. Työväen omissa intresseissäänkin oli, että työt tehtiin kunnolla ja paikat pidettiin järjestyksessä. Hoidettu ympäristö oli heillekin ylpeyden aihe. Työsuhteet olivat melko pitkäaikaisia, kuten edellä oleva Ericssonin kuvauskin osoittaa, ja samaan paikkaan saatettiin sitoutua useammassa sukupolvessa kuten esimerkiksi Björnholmossa, jossa 1930-luvulla kuolleen muonamiehen poika jatkoi isänsä tehtäviä.

Puutarha sisätilojen jatkeena

Esittelemieni huviloiden omistajien suhde luontoon pohjaa englantilaisten esteetikkojen 1700-luvulla julkituomaan ajatukseen luonnosta muuttumattomana, ikuisuutta symboloivana elementtinä, jonka muuttumattomuus kumpusi itsestään kaiken luojasta. Villi luonto koettiin jumalanpalvelushuoneen kaltaisena tilana, joka herätti voimakkaampia tunteita kuin yksikään ihmiskäden muovaama maisema. (Johannisson 1984,30.) Alfred Kihlman koki vastaavanlaisen tunteen alkuaikojen Rulluddenilla todetessaan: ”Olemme ensimmäiset ihmiset, jotka ovat astuneet tähän pyhäkköön” (Aspelin-Haapkylä, 1918, 124). Mutta vaikka villi, koskematon ja vapaa luonto oli jonkinlainen ihanne, niin silti oman elinympäristön osalta sen ei haluttu olevan aivan villi ja arvaamaton. Ympäröivää luontoa muokattiin, jotta se saatiin haltuun ja käyttötilaksi. Luonnon neitseellinen puhtaus pyrittiin säilyttämään, mutta kuitenkin se haluttiin jonkinlaiseen kontrolliin. Villi, vapaa luonto oli tietynlainen haavekuva, mutta todellisuudessa puutarha yhä edelleen muokattiin tiettyjen taiteellisten ja esteettisten arvojen mukaan.

Porvarillista luontokäsitystä ja kauneusihanteita vastasi pittoreski maisema, jossa oli sopivassa suhteessa vastakohtaisia elementtejä. Eksoottiset kasvit puutarhaan aseteltuina loivat haluttuja vastakohtaisuuksia. Oikean tunnelman luomiseksi puutarhaan tehtiin usein myös joitain pieniä dekoratiivisia elementtejä: luolia kuten Elfvikissä, tai raunioita, jonka tapainen on Rulluddenin kalliolla oleva stenstugan. Niiden tarkoituksena oli luoda nostalgista katoavan ajan tunnelmaa ja korostaa nimenomaan ihmiselämän rajallista ajallisuutta ikuisesti muuttumattoman luonnon rinnalla ja sen vastakohtana. (Johannisson, 1984, 34-35.)

Ulkoisen miljööön haluttiin olevan jatkoa sisätiloille. Ympäröivä luonto oli sekin jaoteltu kulttuurisin rajanvedoin sopivaksi ihmiselle. Ympäristö oli otettu haltuun ja luotu kulttuurisiin toimintoihin sopivaksi. Haltuunotettua ja muokattua luontoa ympäröi haltuunottamaton ympäristö, periferia, joka oli aluetta, jolla ei ollut kulttuurista merkitystä eikä näin ollen erityistä arvoa. Puisto voidaan nähdä kulttuurisia merkityksiä sisältävänä toiminnan reviiirinä. Sekä puiston rakennukset että puistossa suoritettavat rituaalit vahvistavat kulttuurin vallitsevaa ideologiaa ja kulttuurin arvoja. (Lönqvist 1988, 117.)

Kaikille käsittelemilleni huviloille oli yhteistä hiekkatiet ja polut, jotka olivat erityisen suunnitelman mukaan tehtyjä. Ne joko kiersivät jotain maisemallisesti edullista reittiä tai johtivat johonkin erityiseen paikkaan, näkötornille tai huvimajalle. Ympäristö edusti huvilaa ja sen omistajan arvoja. Björnholmin rantaviivaa esimerkiksi hallitsivat erilaiset rakennelmat, ruusutarha, uimahuone laitureineen ja kävelysilta Frökne-luodolle. Björnholmissa kaikki edustavat rakennukset sommiteltiin rannan suuntaisesti. Rakennukset noudattivat samaa rakennustyyliä ja muodostivat edustavan kokonaisuuden kielen varakkuudesta. Nicolas Sinebryhoffille, Björnholmin rakennuttajalle ja innokkaalle purjehtijalle, meri oli tärkeä elementti. Rakennuskokoelma esittäytyikin edustavasti juuri merenlahdelle päin. Rulluddenilla leimallisen tärkeää oli puutarha ja sen hyvinvointi. Huvilaa ei mielellään vuokrattukaan, koska puutarha kärsi huonosta hoidosta. Puutarha oli ylpeyden aihe ja kävelytiet oli tehty sen mukaan, että niiden varrelta voitiin ihailia komeimpia kukkia ja eksoottisimpia kasveja. Villa Elfvikä ympäröivä puisto edusti taiteellisen omistajansa saksalaisesta romantiikasta kumpuavia arvoja. Kävelytie johti huvimajalle, jonka alla kiviluolassaan asui keraamisia tonttuja.

Huvimajat ja näkötornit rakennettiin osaksi kokonaisuutta. Ne toimivat koristeellisen ulkoasunsa puolesta puutarhan koristeina siinä, missä pensaat tai kukkaistutuksetkin. Toisaalta ne tarjosivat sivistyneen tilan pieneen seurusteluhetkeen luonnon helmassa tai paikan luonnon tarkasteluun ja sen näkymistä nauttimiseen kauempana huvilasta. Huvimajat ja näkötornit olivat yksi osa rakennetun promenadikulttuurin puitteista. Näkötornit ja huvimajat tarjosivat määränpään promenadille. Esimerkiksi Rulluddenilla oli tapana kävelyttää vieraat ylös kallion näköalatornille ihaillemaan näkymiä. Matkalla tornille voitiin ihailia Rulluddenin esteettisiä elämyksiä tarjoavaa puutarhaa, hallittua ja hoidettua kokonaisuutta, omistajiensa ylpeyden aihetta. Huvimajan suojassa saatettiin viivähtää hetki suojassa paahtavalta auringolta tai miksi ei myös pitää sadetta, jos kesäinen ukkoskuuro pääsi yllättämään. (ks. esim. Nyrreröd, 1979.)

Perinteissä jatkuvuuden turva

Huvilakulttuuri pohjautui pitkälle totuttuihin käytäntöihin, asiat tehtiin niinkuin oli aina tehty. Vanhojen perinteiden usein pikkutarkka noudattaminen koettiin erityisen tärkeäksi. Vanhojen traditioiden noudattamisella saavutettiin jatkuvuuden ja muuttumattomuuden tunne, joka toi turvaa yhteiskunnallisten muutosten ja taloudellisten huolienkin keskellä. Osaltaan vanhojen perinteiden noudattaminen piti yllä ja uusinsi vanhoja arvoja ja perinteistä hierarkkista järjestystä. Huviloilla, muusta maailmasta eristäytyneinä kesäonneloina, saattoi siis säilyä ”vanhan maailman” järjestys, vaikka ympäröivässä yhteiskunnassa sosiaaliin eroihin perustuva tarkka hierarkkinen erottelu alkoi jo murtua.

Vuosikymmeniä samanlaisina toistuvat lähtö- ja tulojuhlallisuudet loivat mielikuvaa muuttumattomasta kesäparatiisista, jonne palatessaan palasi samalla menneen ajan järjestykseen. Lähinaapureihin tehdyt vastavuoroiset vierailut jäsensivät kesän kulkua ja antoivat kiinnekohtia menneiden vuosien kesiin. Kesän aikana vietetyt juhlapäivät ja niihin liittyvät traditiot sitoivat suvun jäseniä yhteiseen perinteeseen ja samalla paikkaan

(eli tässä tapauksessa huvilaan), joka toimi tradition kontekstina. Perinteen uusintamisen, uusille sukupolville siirtämisen tärkeys, tulee hyvin esiin eräässä Rulluddenin Kihlmanien traditiossa. Agnes Kihlmanin syntymäpäivää vietettiin heinäkuussa ja tapana oli, että suvun nuorin tervehti häntä ruohonkorteen pujotetuilla kesän ensimmäisillä metsämansikoilla (Bruun 1997, 82). Kyseisen tradition kautta suvun nuorin pääsi mukaan aktiiviseksi osallistujaksi ja suvun traditioiden säilyttäjäksi. Kesän ensimmäiset metsämansikat voi nähdä toisaalta uudistumisen ja toisaalta ikuisesti jatkuvan kiertokulun symboleina. Usein ulkoisilla puitteilla oli juhlassa suuri merkitys. Oli tärkeää, että pöytä oli aina koristeltu samaan tapaan tai että tietty tilaisuus pidettiin aina samassa paikassa.

Samalla tapaa juhlia, joihin työväki pääsi osallistumaan, esimerkiksi juuri edellä mainitut lähtöjuhlallisuudet, voidaan omalta osaltaan pitää työväkeä yhteisen tradition kautta paikkaan ja herrasväkeen sitovana elementtinä. Ja vaikka työväellä näissä juhlissa usein olikin vain statistin rooli, he eivät itse olleet varsinaisia suorittajia, niin juhla perustui kuitenkin juuri heidän läsnäololleen. Juhla oli järjestetty ikäänkuin työväen kunniaksi. Juhlassa osoitettiin seremoniaalisesti kiitollisuutta hyvin suoritetuista töistä ja hyvin menneestä kesästä. Toisaalta sama juhla, jäykkine perinteisine kaavoineen korosti, ja säilytti rajanvetoa herrasväen ja työläisten välillä.

Arkipäivässä traditioissa pitäytyminen näkyi muuttumattomina päivittäin toistuvina rituaaleina. Björnholmissa Anna Sinebrychoff suoritti päivittäisen päiväkävelynsä saman kaavan mukaan niin kauan kuin voimat sallivat. Pukeutumisellaan ja käytöksellään hän korosti vanhojen arvojen tärkeyttä ja Björnholmin muuttumattomuutta. Päivän ruokailut ja teehetket noudattivat myöskin vuosikymmenten takaisia perinteitä. Ateriat nautittiin aina paremmilta posliinilautasilta, jotka antoivat symbolista arvoa yksinäisellekin ruokahetkelle. Hierarkkista eroa sisäpalvelijoihin säilytettiin loppuun asti juuri oman toiminnan erottamisella palvelijoiden maailmasta. Rulluddenissa Lorenzo Kihlmanin päivärytmiin vakiintui esimerkiksi jokapäiväinen uinti. Rituaali sai lisämerkitystä siitä, että se suoritettiin aina lähes samalla kellonlyömällä ja joka kerta samalta laiturilta, josta muut eivät sitä paitsi uineet. Myös puutarhassa työskentely kuului Lorenzo Kihlmanin päiväohjelmaan loppuun asti. Puutarhan kunnossapito ja sen loiston säilyttäminen mer-

kitsivät Kihlmaneille alkuperäisten arvojen säilyttämistä. Huvilan alkuaikojen raivaussinnon taustalla olleet arvot, luonnon kunnioitus ja luonnon ihailu sekä itse tekeminen, haluttiin siirtää tuleville sukupolville.

Tapojen ja arvojen lisäksi fyysisen ympäristön muuttumattomuutta vaalittiin. Niin talon sisustus kuin pihapiirin ja puiston ilme pyrittiin säilyttämään samanlaisena kuin se oli alunperin ollutkin. Björnholmissa esimerkiksi ei saanut kaataa yhtäkään pihan vanhoista puista, vaikka ne alkoivat jo varjostaa sisätiloja melko pahasti. Anna Sinebrychoffille sisätilojen varjoisuudella ei sinänsä ollut merkitystä, koska hänhän oli sokea, mutta kiellon takana oli kuitenkin periaate, että mitään ei saanut muuttaa. Pihan pensaiden ja puiden tuli kasvaa juuri siinä, missä ne olivat kasvaneet hänen vielä nähdessään. Sisätiloissa tavaroiden ja koriste-esineiden tuli olla niillä paikoillaan, joilla ne olivat aina olleetkin. Muutamien yläkerran maakuuhuoneiden sisustus tosin muuttui hieman, kun Olly ja Uno Donnerille sisustettiin yläkerran toiseen pätyyn omat huoneet. Nicolas Sinebrychoffin työhuone, metsästyssali ja yläkerran förmaaki säilyttivät kuitenkin melko pitkälle alkuperäisen asunsa loppuun asti. Villa Elfvikistäkin todetaan, että huvilan sisustus oli säilynyt vuosisadan alusta melko muuttumattomana, ja ennen vuoden 1975 huutokauppaa se arvioitiin erittäin arvokkaaksi ja yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, joka tosin huutokaupan myötä hajosi. Ericssonin kuvaus Maryborgin puolikaaren muotoisesta lasiverannasta ilmentää sitä, kuinka vanhaa interiööriä ei haluttu muuttaa, vaikka uuden sukupolven maku sisustamisen suhteen poikkesikin 1800-luvun lopun tyylistä.

”Den redan då surrealistiska interiören tilltalade inte tjugotalets vuxna generation: man placerade sig inte i rottingmöbler bland exotiska krukväxter i det avlägsna åttio-talets anda, men man förgrep sig inte heller på den helt osannolika helheten” (Ericsson 1973,31.)

Vanhan ajan ihanteita siis vaalittiin kaikin keinoin ja tavat haluttiin säilyttää muuttumattomina, vaikka siihen ei aina olisi ollut todellisia edellytyksiäkään. Elfvikissä pyrittiin viimeiseen asti viettämään seuraelämää totuttuun tapaan, vaikka kutsujen käytännön järjestelyt aiheuttivat taloudellisen tilanteen vuoksi ongelmia ja päänvaivaa varsinkin työntekijöille.

Sivistyneisyys ja esteettisyys ihanteina

Sivistys oli vallitseva ihanne, jota vaalittiin myös huviloilla. Oli tärkeää pitää yllä kuvaa sivistyneestä perheestä tai suvusta. Rulluddiin tuotiin uutta miniää varten piano, Björnholmissa ja Elfvikissä oli flyygeli. Huviloilla oli myös jonkinlainen kirjastohuone tai ainakin useampia kirjakaappeja jonkin huoneen nurkassa. Vaikka herrasväki saattoi työväen silmissä näyttää jopa toimettomalta, niin heidän maailmansa oli täynnä harrastuneisuutta ja mielenkiinnon kohteita. Kihlmanien perhetutun Alma Söderhjelmin kuvaus Ida Kihlmanista kertoo paljon.

”Man skulle kunna kalla henne indolent om man inte vetat att hon fört ett verksamt liv. Med allt sitt lugn och sina lyckliga förhållanden var Ida Kihlman inte alls borgerlig, tvärtom. Hon läste mycket och hade ett sunt och gott omdöme om böcker. Hon var intensivare intresserad av konst och teater än hennes uttryckssätt lätt ana. Hon hade en ljus och vacker sångstämma och hon sjöng gärna, alltid ackompanjerad av bror (och barnens avgudade morbror) Walter.” (Bruun, 1997, 67-68)

Vaikka huviloille paettiin kaupungin ahtautta ja melua, ei tavoitteena silti ollut päästä kauas pois sivistyksen parista. Björnholmissa kävi musiikkitaiteilijoita antamassa esityksiään, kun taas Elfvikissä vieraille esiintyi emäntä itse. Taiteellisuus tai ainakin sen tavoittelu ilmeni myös näytelmissä ja kuvaelmissa, joita huviloilla on harrastettu. Käsittelemieni huviloiden asujaimistosta löytyy monipuolisesti taiteellisesti lahjakkaita henkilöitä. Elfvikin Standertskjöldeistä vapaaherratar Elvira ja neiti Lise olivat molemmat ammattimaisia näyttelijöitä ja Elvira lisäksi erinomainen laulaja. Lise oli myös Thelman tavoin kuvataiteellisesti lahjakas, molempien taideteokset antoivat yksilöllisen leiman Elfvikin sisustukseen. Rulluddenin Kihlmanit harrastivat myös monipuolisesti taiteita kuten, edellä olleesta Ida Kihlmanin kuvauksesta käy ilmi. Lorenzon ja Idan tytär Agnes Kihlman esimerkiksi oli puolestaan erityisen lahjakas kuvataiteellisesti. Kesäisin hän vietti paljon aikaansa maalaten Rulluddenia ja sen lähiympäristöä. Björnholmissa nuorena kesiään viettäneestä Olga Sinebryhoffista tuli puolestaan kirjailija.

Sivistyksen ja esteettisyyden vaaliminen oli nimenomaan naisten tehtävä. Erityisen tärkeäksi se nähtiin siksi, että vuosisadan vaihteessa pohjoismaissakin oli vallalla käsitys, että hankitut ja vaalitut ”hyvät” ominaisuudet periytyvät seuraaville sukupolville. Uskottiin, että jos ihminen eläisi kaikin puoli ihanteellisessa ympäristössä, kulkisi kehitys yhä täydellisempään suuntaan. (Lönnqvist 1986, 13.) Esteettisyyden ja kauneuden tavoittelusta kertoo esimerkiksi kukat, joita piti aina olla sisälläkin maljakoissa. Björnholmissa ne olivat ruusuja, Elfvikissä orvokkeja ja Rulluddissa moninaisten kukkapenkien antimista koottuja kukka-asetelmia. Myös kävelyillä käynti ja promenadit voidaan nähdä porvariston luoman kulttuurillisen ja esteettisen ohjelman ilmentymänä (ks. König 1996.) Promenadien julkisuus teki niistä osan herrasväen teatraalista käyttäytymistä. Se vahvisti sitä kuvaa joka itsestä haluttiin antaa ulospäin.

Porvarillisen yksityisen koti-ihanteen myötä myös kansanomaiset käsityöt ja kertominen (jollaiseksi myös ääneen lukeminen luokiteltiin) oli ritualisoitu kodin jaloina harrastuksina (Lönnqvist, 1986, 16-17). Vanhoja, jaloina pidettyjä ja sivistyneisyyttä osoittavia kodin harrastuksia suosittiin myös huviloilla. Lapsille lukeminen ja sohvatyynyjen kirjailu jatkoivat perinteitä ja toimivat hyvänä ajanvietteenä varsinkin sadepäivinä.

Uusi sukupolvi — uudet arvot

Vanhat, arvossa pidetyt huvilaelämään liittyvät traditiot muuttuivat hitaasti. Uusi aika ja uudet sukupolvet toivat kuitenkin mukanaan muutoksia, jotka vaikuttivat huvilan elämään. Uudelle sukupolvelle huvila ja huvilaelämä näyttäytyivät hieman toisenlaisessa valossa kuin huvilan alkuperäisille suunnittelijoille tai rakennuttajille. Palvelijoiden ja apulaisten vähenemisen myötä jouduttiin omaa toimintaa tarkastelemaan myös käytännöllisyyden näkökulmasta. Vanhat traditiot alkoivat muuttaa muotojaan. Huvila ja sen eri tilat saivat uusia, erilaisia arvoja. Tilojen käyttötarkoitus muuttui ja jotkut ennen tärkeänäkin pidetyt elementit saattoivat menettää merkityksensä lähes kokonaan.

Ericsson kuvaa esimerkiksi Maryborgin uutta sukupolvea joukoksi, jolle huvila oli ai-noastaan sopiva kokoontumispaikka kaupungin välittömässä läheisyydessä, sinne pääsi helposti autolla tai höyrypurrella. Poissa oli aito huolenpito ja kiintymys huvilaa koh-taan. Miljööön vaalimista ei enää koettu tärkeäksi eikä siihen ollut enää niin suuria talou-dellisia resurssejakaan. Useimpien perheiden mukana huvilalle seurasi vain lapsenvahti. Suvun vanha patriarkka piti huvilalla kuitenkin ainakin yhtä taloudenhoitajaa. Palvelus-kuntaa ei enää ollut suurien juhlien järjestämiseen, vaan juhlien tarjoilu järjestettiin aina tilanteen mukaan, palkkaamalla tilapäisapua tai tilaamalla kestityspalvelu. Saman kaa- van mukaan järjestettiin 1930-luvulla juhlia myös Elfvikissä.

Maryborgissa ei myöskään koettu enää edes 1920-30-luvuilla tärkeäksi korostaa kaiken aikaa hierarkkista eroa palvelusväkeen. Sosiaaliluokkien välinen ero kyllä säilyi selvänä, mutta jatkuvaa seremoniallista erottautumista ei kaivattu. Entinen keittiön ovi muuttui arkipäiväiseksi, yleisesti käytetyksi sisäänkäynniksi. Ainoastaan kun haluttiin korostaa vanhoja traditioita ja suvun yläluokkaisia perinteitä, käytettiin varsinaista pääovea. Naisten kävelyretki saikin heti seremoniallisen, leiman kun he pääovesta lähtivät etene-mään hillittyä promenadivauhtiaan puutarhan keski-akselia pitkin. Samoin uimahuoneen ohi oli aika jo ajanut, sitä ei kukaan uuden sukupolven aikuisista käyttänyt. Villa Rul-luddin kohdalla Kihlmanien suvun edustajat korostavat erityisen paljon traditioiden noudattamisen tärkeyttä ja elämäntyylin samanlaisena säilyttämistä. Silti sielläkin tietyt elementit menettivät merkitystään. Uusi sukupolvi ei esimerkiksi enää huoltanut Loren-zon näköalatornia, vaan se sortui yhdellä rysäyksellä 1950-luvun alussa. Tornia ei enää rakennettu uudelleen. Björnholmissa traditiot katkesivat kerralla Anna Sinebryhoffin kuolemaan.

Huvilakulttuuria säilyttävänä tekijänä olivat juuri perinteet, traditiot, joihin oli kasvettu kiinni ja jotka liittyivät erottamattomasti juuri kyseiseen huvilaan ja sen ympäristöön. Vanha huvilakulttuuri joutui kuitenkin toisen maailmansodan jälkeen toden teolla koh-taamaan muutoksen, joka yhteiskunnassa oli tapahtunut. Yhteiskunnan rakennemuutos oli niin syvä ja peruuttamaton, että se heijastui myös huviloiden eristyneisiin kesämaa-ilmoihin. Suuren palveluskunnan pitäminen ei ollut enää taloudellisesti mahdollista, ja vanhan ajan arvot tarkkoine hierarkkisine eroineen alkoivat menettää merkitystään. Ta-

loudelliset vaikeudet olivat usein syynä huviloista luopumiseen. Vanhan rapistuneen rakennuksen korjaaminen olisi tullut liian kalliiksi. Kimmokkeena saattoi myös olla suvun vanhojen jäsenten kuoleminen. Suvusta poistuivat vähitellen henkilöt, jotka kannattivat vanhoja arvoja ja joilla oli omakohtainen yhteys alkuaikojen traditioihin sekä vahva tunneside huvilaan. Uusi aika koitti huviloille.

LÄHTEET

Haastattelut:

Kemppainen 8.10.1985
Nyholm 24.2.1987
Donner 16.4.1995
Sundström 5.3.1998
Lönnqvist & Laine 1.6.1987
Meier 30.6.1977
Lönnqvist (puhelinkeskustelu) 10.9.1986

Arkistolähteet:

Espoon kaupunginmuseo

Donnerin arkisto, joka on mikrofilmattu kopio Åbo Akademin käsikirjastossa säilytetystä Olly ja Uno Donnerin kokoelmasta.

Esbo svenska församling

Kirkonkirjat 1888-1893, 1894-1902, 1944

Helsingin kaupunginarkisto

Adressbok och Yrkeskalender för Helsingfors 1892-1893 - 1900-1901
Henkirahojen kantokirja 1901

Elinkeinoelämän keskusarkisto (ELKA)

Sinebryhoffin yritysarkisto:
Rescontra kirjat 1880-1891, joista Nicolaksen yksityistilit.
Yhtiökokousten pöytäkirjat 1988-1905

Kansallisarkisto

Henkikirjat Esbo Socken 1885

Helsingin ortodoksinen seurakunta

Virkatodistus sukututkimusta varten, Nicolas Sinebryhoff.

Kuvat:

Olly ja Uno Donnerin kokoelma (Åbo Akademin kuva-arkisto)

s.30, 38, 50, 51, 52, 54, 56, 57, 58, 62, 67, 68, 73

Espoon kaupunginmuseo

s.79

Painamattomat:

Karhusaari, hanke- ja esisuunnitelma 1996. Espoon kaupunki.

Karhusaaren taidekeskus 1993. Espoon kaupungin kulttuuritoimen keskuksen kokoama esittelymoniste Karhusaaresta.

Museovirasto 1982. Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo, kohdeinventointilomake, Villa Elfvik.

Lehdet:

Avotakka 11/85 Elämä palaa Sinebrychoffin huvilaan.

Helsingfors Dagblad 28.2.1873 Ångbåtskommunikationen med Esbo och Kyrkslätt.

Nya Pressen 25.5.1957 Sinebrychoffska villan - ett museum över borgerligt sommarliv.

Oluen Ystävät, Oy Sinebrychoff Ab:n asiakaslehti 3/1996 Sinebrychoffien saaga, 4/1996 Sinebrychoffien saaga osa 2.

Tampereen Sanomat 31.1.1890 mielipidekirjoitus nim. Juhani.

Painetut:

Anttila, Aarne 1956. Kulttuurielämä. Teoksessa Helsingin kaupungin historia IV:2. SKS. Helsinki.

Aspelin-Haapkylä, Eliel 1918. Alfred Kihlman. Elämän kuvaus II. WSOY. Porvoo.

Bird, Frederick 1980. The Contemporary Ritual Milieu. Teoksessa Rituals and Ceremonies in Popular Culture. Browne Ray B. (ed.). Bowling Green University Popular Press. Ohio.

Bjurman, Eva Lis 1998. Catrines intressanta blekhet. Unga kvinnors möten med de nya kärlekskraven 1750-1830. Brutus Östling Bokförlag Symposion.

Bringeus, Nils-Arvid 1981. Människan som kulturvarelse. Liber Läromedel. Lund.

- Bronner, Simon J.** 1986. Grasping Things. Folk Material Culture and Mass Society in America. The University Press of Kentucky. Kentucky.
- Bruun, Agneta** 1997. Alfred Kihlman och hans ättlingar på Rulludden. Teoksessa Villa Rulludd. Espoon kaupunginmuseon tutkimuksia 3. Espoo.
- Colliander, Tito** 1975. Lapsuuteni huvilat (alkuteos Bevarat, 1964). Weilin&Göös. Helsinki.
- Duncan, Hugh Dalziel** 1968. Symbols in society. Oxford University Press. London, Oxford, New York.
- Ericsson, Christoffer H.** 1973. Barndomens stränder. Teoksessa Etapper. Schildts, Tryckeri- och tidnings Ab. Borgå.
- Eskola, Eeva** 1984. Vanha Hagalund. Espoo-sarja, Espoon kaupunki.
- Espoon rakennuskulttuuri ja kulttuurimaisema** 1991. Härö, Erkki & Lehto, Tiina. Espoon kaupunginmuseo. Espoo.
- Gardberg, C. J.** 1989. Suomen kartanoita. Otava. Helsinki.
- Heikkinen, Antero** 1991. Terveiden ja ilon tähden. Herrasväki liikkeellä Suomessa 1700- ja 1800-luvuilla. SHS. Helsinki.
- Honko, Lauri** 1976. Riittien luokituksista. Sananjalka 18. Suomen kielen seuran vuosikirja. Suomen kielen seura. Turku.
- Hirn, Marta & Hirn, Yrjö** 1937. Runeberg och hans värld. Holger Schildts Förlag. Helsinki.
- Häggman, Kai** 1994. Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. SHS. Helsinki.
- Jaatinen, Stig** 1997. Elysium Wiburgense. Villa bebyggelsen och villakulturen kring Viborg. Finska Vetenskaps-Societeten. Helsingfors.
- Johannisson, Karin** 1984. Det sköna i det vilda: En aspekt på naturen som mänsklig resurs. Teoksessa Frängsmyr Tore (red.) Paradiset och vildmarken. Liber Förlag. Stockholm.
- Kaartinen, Timo** 1993. Kuinka kulttuuria käännetään. Arvojen tuottaminen ja antropologinen käytäntö. Suomen antropologinen seura. Helsinki.
- Kihlman, Christer** 1997. Fjärilar och svampar på Rulludden. Teoksessa Villa Rulludd. Espoon kaupunginmuseon tutkimuksia 3. Espoo.
- Klinge, Matti** 1994. Porvariston nousu. Otava. Helsinki.

- Kolbe, Laura** 1988. Kulosaari - unelma paremmasta tulevaisuudesta. Otava. Helsinki.
- König, Gudrun M.** 1996. Eine Kulturgeschichte des Spazierganges Spuren einer Bürgerlichen Praktik 1780-1850. Böhlau Verlag. Wien.
- Lahti, Matti J.** 1975. Espoo maalaispitäjistä suurkauppalaksi. Espoo-sarja, Espoon kaupunki.
- Lehto, Marja-Liisa** 1986. Asunnosta kodiksi. Teoksessa Rönkkö, Lehto & Lönnqvist, Koti kaupungissa. 100 vuotta asumista Helsingissä. Tammi. Helsinki.
- Lehtonen, Eeva-Liisa** 1994. Säätyläishuveista kansanhuveiksi, kansanhuveista kansalaishuveiksi. Maaseudun yleishyödyllinen huvitoiminta 1800-luvun alusta 1870-luvun loppuun. SHS. Helsinki.
- Lönnqvist, Bo** 1986. Kodin ihanne. Teoksessa Rönkkö, Lehto & Lönnqvist, Koti kaupungissa. 100 vuotta asumista Helsingissä. Tammi. Helsinki.
- Lönnqvist, Bo** 1988. Den ritualiserade vardagen. Herrgårdsliv på Ratula gods i Artsjö kring sekelsiftet 1900. Aikakauskirjassa Finskt museum, 95. årgången. Helsingfors.
- Lönnqvist, Bo** 1995. Vanhoja kartanoita Helsinginseudulla. Schildts.
- Mauranen, Tapani** 1990. Kapteenin flyygeli. Ja muita seurauksia suuresta konkurssista Haminan kaupungissa 1864. Teoksessa Arki ja Murros. Tutkielmia keisariajan lopun Suomesta. Peltonen Matti (toim.). Suomen Historiallinen Seura. Helsinki.
- McCracken, Grant** 1987. Clothing as Language: An object lesson in the study of the expressive properties of material culture. Teoksessa Reynold&Stott (ed.) Material Anthropology. Contemporary approaches to material culture. University Press of America. Lanham, New York, London.
- Meri, Veijo** 1988. Suomen marsalkka C. G. Mannerheim. WSOY. Porvoo.
- Mårtenson, Gunnar** 1969. Sinebrychoffs Bryggeri 1819-1969. Oy Tilgmann Ab. Helsinki.
- Nokela, Leena** 1991. Sisustustyylit antiikista nykyaikaan. Otava. Helsinki
- Nyländska Jaktklubben 1861-1911**, 1911. Helsingfors Centraltryckeri och bokbinderi A.B. Hki.
- Nyreröd, Anna-Lisa** 1979. Lusthus till bruks och till syns. Nordiska museet. Stockholm.
- Oittinen, Riitta** 1990. Säädytöntä pukeutumista. Muoti ja erottautuminen keisariajan suomalaisessa pukeutumisessa. Teoksessa Arki ja Murros. Tutkielmia keisariajan lopun Suomesta. Peltonen, Matti (toim.). SHS.

- Paige, Karen Ericksen & Paige, Jeffery M.** 1981. *The Politics of Reproductive Ritual*. University of California Press, Ltd. London, England.
- Perälä, Seppo** 1970. *Helsingin venäläissyntyinen kauppiaskunta vuosina 1809-1879*. Teoksessa *Entisaikain Helsinki VIII*. Helsinki-Seura. Helsinki.
- Pihl Atmer, Ann Katrin** 1987. *Sommarnöjet i skärgården. Sommarbebyggelse i Stockholms inre skärgård 1860-1915*. Stockholms monografier. Stockholm.
- Pulliainen, Erkki** 1987. *Kanan historia, biologia ja tuotanto*. Oulun yliopisto. Oulu.
- Ramsay, Alexandra** 1993. *Huvudstadens hjärta. Filantropi och social förändring i Helsingfors - två fruntimmersföreningar 1848-1865*. Finska Vetenskaps-Societeten 144. Helsingfors.
- Rönkkö, Marja-Liisa** 1986. *Kotia rakennetaan*. Teoksessa *Rönkkö, Lehto & Lönnqvist, Koti kaupungissa. 100 vuotta asumista Helsingissä*. Tammi. Helsinki.
- Siukosaari, Asko** 1990. *Aarne Grahn ja hänen visionsa Westendistä*. Teoksessa *Westend Huvilakaupunki*. Espoon kaupungin kotiseutusarja 1. Espoon kaupungin-museo.
- Soiri-Snellman, Helena** 1985. *Ruissalon huvilat*. Turku.
- Spoof, Sanna Kaisa** 1997. *Savikkojen valtias. Jokelan tiilitehtaan sosiaalinen ja fyysinen miljö*. Kansatieteellinen arkisto 43. Helsinki.
- Talve, Ilmar** 1969. *Teollisuustyöväen työ- ja elämänoloista ennen I maailmansotaa*. Teoksessa *Hako, Matti (toim.) Työväenliike kulttuuritekijänä*. Kirjayhtymä. Helsinki.
- Tuomi, Timo** 1997. *Rulluddenin huvilat ja puutarha, Suomalaisen kesäasumisen kulttuuri- ja rakennushistoriaa*. Teoksessa *Villa Rulludd*. Espoon kaupunginmuseon tutkimuksia 3. Espoo.
- Turner, Victor** 1969. *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. Cornell Paperbacks. Cornell University Press. Ithaca, New York.
- Törne, P. O. v.** 1937. *Adertonhundratalets herrgårdskultur*. Historiska och litteraturhistoriskastudier 13. Svenska Litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.
- Vihola, Teppo** 1991. *Leipäviljasta lypsykarjaan. Maatalouden tuotantosuunnan muutos Suomessa 1870-luvulta ensimmäisen maailmansodan vuosiin*. SHS. Helsinki.
- Viljo, Eeva Maija** 1979. *Sinebryhoffin talo 1800-luvun helsinkiläisen tuotantolaitoksen päärakennuksena*. Ateneumin taidemuseon museojulkaisussa 22. vuosikerta, Sinebryhoffin taidemuseo. Suomen taideakatemia. Helsinki.
- Villa Elfvik** 1987. *Espoon kaupunginmuseon näyttelyjulkaisu*. Espoo.

Villa Rulludd 1997. Espoon kaupunginmuseon tutkimuksia 3. Espoo.

Vuori, Olli 1966. Kesähuvilanomistus Suomessa. Kartoittava tutkimus kesäasutuksesta ja huvilanomistuksesta taloudellisena ilmiönä. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C osa 3. Scripta Lingus Fennica Edita. Turku.

Waris, Heikki 1950. Helsinkiläisyhteiskunta. Teoksessa Helsingin kaupungin historia III:2. SKS. Helsinki.

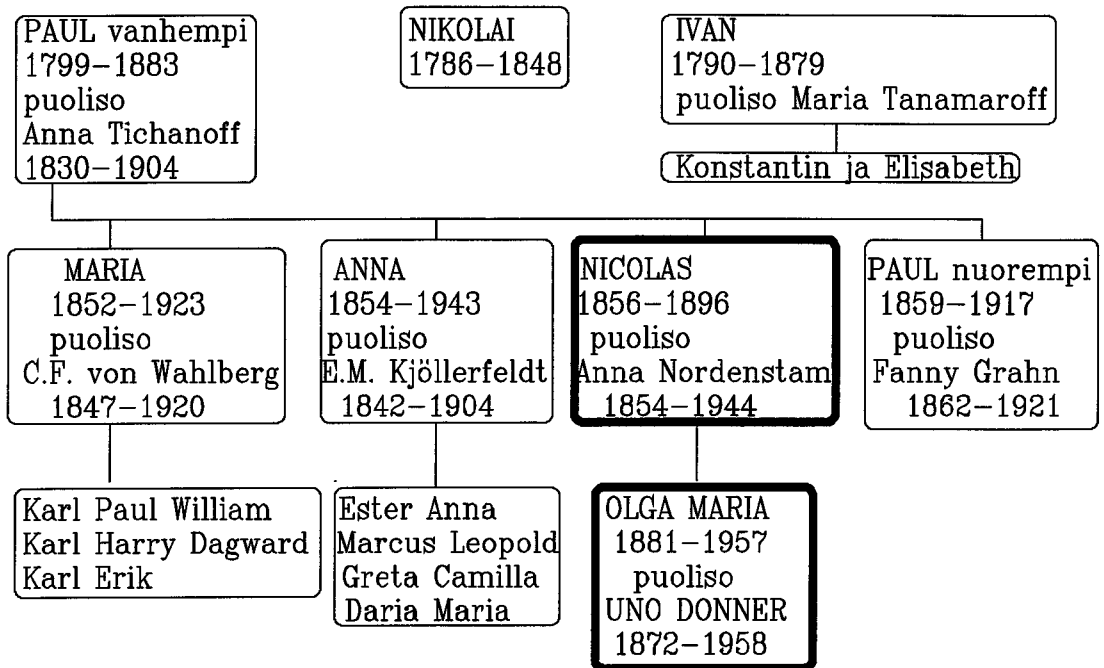
Wirilander, Kaarlo 1974. Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721-1870. Suomen historiallisen seuran tutkimuksia 93. Helsinki.

Åström, Sven-Erik 1956. Kaupunkiyhteiskunta murrosvaiheessa. Teoksessa Helsingin kaupungin historia IV:2. SKS. Helsinki

LIITE Sinebrychoffit

SINEBRYCHOFFIT

Sukukaavio työssäni esiintyvistä Sinebrychoffeista.

LÄHTEET:

Mårtenson 1969, liite
Oluen ystävät 3/1996